

Samenvatting Landelijke kennisbasistoets (LKT) - Maatschappijleer

geschreven door

janvandendijssel

**Student en
werken
waar en
wanneer je
maar wilt?**

**Brandsom zoekt
marketplace
specialisten!**

brandsom.nl/vacatures

www.stuvia.nl

LKT-voorbereiding

2019

Inleiding

In dit document ga ik uitgebreid in op de Landelijke kennistoets voor de tweedegraads lerarenopleiding maatschappijleer. Deze toets wordt gegeven aan de hand van een lange begrippenlijst; onderverdeeld in 8 thema's. Alle begrippen heb ik in deze samenvatting verwerkt. Ik heb echter niet een begrippenlijst gemaakt. Zo veel als mogelijk heb ik, in verhalende vorm, begrippen aan elkaar gekoppeld en structuur aangebracht in de stof. Hierdoor zal er zeker overlap zijn in informatie, maar kan theorie in een breder perspectief geplaatst worden. Waar mogelijk heb ik gewerkt met hoofdstukken binnen de grote thema's. De belangrijkste begrippen zijn dikgedrukt.

Voor het maken van dit document heb ik gebruik gemaakt van verschillende informatiebronnen: literatuur, internet en collegeaantekeningen. Mede door de collegeaantekeningen kan het zijn dat ik metaforen of termen gebruik die voor anderen buiten de Hogeschool van Amsterdam onbekend zijn. Dit heb ik zo veel als mogelijk getracht te verduidelijken. Het kan voorkomen dat sommige begrippen / theorieën niet verwerkt zijn. Dit zullen er niet veel zijn. Het document voor de LKT verandert namelijk geregeld waarbij focuspunten verlegd worden.

Onderdelen

- Thema 1: Sociale wetenschappen en benaderingswijzen
- Thema 2: Politiek, rechtsstaat en democratisch burgerschap
- Thema 3: Massamedia- en communicatie
- Thema 4: Criminaliteit en veiligheid
- Thema 5: Arbeid en verzorgingsstaat
- Thema 6: Pluriforme samenleving
- Thema 7: Cultuur en socialisatie
- Thema 8: Mondiale vraagstukken

Belangrijkste literatuur

1. Arbeid, bedrijf en maatschappij (2011); geschreven door A.L. Mok.
2. Het land van beloften (2015); geschreven door Flip de Kam.
3. De Bestuurlijke kaart van de Europese Unie (2017); geschreven door Anna van der Vleuten.
4. Het spel democratie (2016); geschreven door A.M.I. Dannijs.
5. Politiek en politicologie (2013); geschreven door Edwin Woerdman.
6. Democratie (2012); geschreven door Jan de Kievit.
7. Samenlevingen (2012); geschreven door Wilterdink & van Heerikhuizen.
8. Actuele criminologie (2016); geschreven door Jan van Dijk.
9. Handboek vakdidactiek (2014); geschreven door T. Olgers et al.

Veel succes met leren en voorbereiden van de toets.

Met vriendelijke groet,

Jan van den Dijssel
Student lerarenopleiding maatschappijleer
Hogeschool van Amsterdam

Deel 1: Sociale wetenschappen en benaderingswijzen

De kernvakken van maatschappijleer zijn sociologie en politicologie. De concepten en begrippen om **politieke- en maatschappelijke vraagstukken/problemen** te bespreken en analyseren zijn voornamelijk hieruit ontleend. **Een probleem** is een spanning tussen wat is en wat zou moeten zijn. Veel problemen/vraagstukken kennen geen eindoplossing. Het doel van maatschappijleer is om goed onderbouwde meningen te kunnen geven die op basis van wetenschappelijke analyse is gevormd. Maatschappijleer moet jongeren dus leren om na te denken wat ze feitelijk over het thema weten.

Binnen maatschappijleer kijken we dus naar **socialwetenschappelijke feiten**. Dat is hetgeen waar in de sociale wetenschappen consensus over is. We kunnen namelijk geen waarheid vaststellen. Waarheid is tijds- en plaatsgebonden. De sociale wetenschap is opgekomen nadat mensen moeite kregen met een 'gegeven' verhaal; zoals god. Technologische ontwikkelingen hebben hier een bijdrage aan geleverd. Zo werd mede dankzij de sterrenkijker van Galilei empirie als bron van kennis steeds meer aanvaard. Bij sociale wetenschappen dien je kritisch te denken, dat is de '**zwarte zwaan**' (falsificatie Karl Popper). Kan ik een tegenvoorbeeld bedenken? De zwarte zwaan is het symbool tegen generalisatie. Je moet denken in alternatieven. Bij het analyseren van politieke- en maatschappelijke vraagstukken staan vijf benaderingswijzen / invalshoeken centraal:

1. *Politiek-juridisch* (Wet- en regelgeving, ideologieën, politieke besluitvorming, macht, invloed en beleid)
2. *Sociaaleconomisch* (Belangen, economische tegenstellingen, ongelijkheid en sociale mobiliteit)
3. *Sociaal-cultureel* (Waarden & normen, culturen, socialisatie en discriminatie)
4. *Veranderings- en vergelijkende benaderingswijze* (Historisch-geografisch)

Vanuit de sociale wetenschappen ingegeven methodologie dienen sociale- en politieke vraagstukken geanalyseerd te worden. Verschillende **onderzoeksmethoden** worden toegepast zoals enquêtes, observaties, experimenten en interviews. Alle methoden hebben zo hun mogelijkheden en beperkingen. In de sociale wetenschappen zijn er dus problemen om feiten te benoemen. Bij verklaren denken we snel aan **causaliteit (oorzaak-gevolg relatie)**. Het is echter niet altijd mogelijk om een causale verklaring te geven. Wel kunnen we op andere manieren een zinvolle uitspraak doen. Zo kan er ook gekeken worden naar **correlaties**. Dit geeft de samenhang aan tussen verschillende aspecten van een verschijnsel. Correlatie is de statistische samenhang tussen twee grootheden. Correlaties zeggen alleen niets over de causaliteit. Ook is het mogelijk om te kijken naar regelmatigheden. Generalisaties gaan echter in de sociale wetenschappen meestal in beperkte mate op.

Het doel van empirische sociale wetenschappen is het vinden van algemeen geldige sociale wetten. Dit levert echter moeilijkheden op. Bijvoorbeeld te zien bij **sociale experimenten**. Vaak zijn deze al ethisch niet verantwoord. Experimenten met mensen zijn lastig en liggen gevoelig. De uitoefening van macht is ook een probleem. Er zijn gecreëerde omstandigheden. *Macht* is altijd een sociale variabele binnen een experiment. Daarnaast is herhaalbaarheid van het experiment lastig doordat onbevangenheid van een deelnemer verdwijnt. Ook zijn er sociale verschijnselen die zich niet lenen voor experimenten; denk aan industrialisatie. Er bestaan wel gecontroleerde experimenten.

In de sociale wetenschap spelen diverse variabelen een rol waardoor causaliteit lastig te bepalen is. We zullen het vooral moeten doen met statistische generalisaties.

Deel 2: Politiek, rechtsstaat en democratisch burgerschap

2.1 Sociale orde en cultuur

Politiek gaat altijd over besturen, ofwel het vormgeven van de samenleving. De vormgeving van Nederland laat zich vertalen naar een aantal structuren.

Constitutionele monarchie

De koning in Nederland is gebonden aan de grondwet en andere documenten. De bevoegdheden van de koning zijn dus beperkt, al maakt het nog wel deel uit van het wetgevingsproces en het uitdragen van het beleid van de regering. De koning mag echter geen invloed uitoefenen. Sinds 1848 is Nederland een constitutionele monarchie waarbij de macht van de koning ingeperkt wordt door de grondwet. Volgens de ministeriële verantwoordelijkheid is niet de koning(in), maar zijn de ministers verantwoordelijk voor het regeringsbeleid. Politieke besluiten worden genomen door het kabinet en het parlement. De koning heeft voornamelijk een ceremoniële functie gekregen. Daarnaast vertegenwoordigt hij Nederland in het buitenland en tegenover buitenlandse gasten.

Parlementaire democratie

Nederland is een constitutionele monarchie met een parlementair stelsel. Dit is een stelsel waarbij burgers via gekozen volksvertegenwoordigers invloed hebben op het beleid. Dit gaat om het parlement, provinciale staten en gemeenteraad. Burgers besturen dus zichzelf. Een parlementaire democratie is daarmee een representatieve democratie. De uitvoerende macht (regering), ontleend haar mandaat aan vertrouwen van het parlement. Het parlement wordt in Nederland gevormd door leden van de Eerste- en Tweede kamer.

Gedecentraliseerde eenheidsstaat

Een staat bestaat uit een erkend grondgebied met burgers en soevereiniteit. Nederland heeft een centrale overheid die bevoegdheden op uitvoering van regelgeving en bestuur aan lagere overheden heeft gedelegeerd. In Nederland zijn er drie bestuursniveaus (rijk-provincie-gemeente). De gedecentraliseerde eenheidsstaat is een staatsvorm met drie verdiepingen in een verticale hiërarchische relatie. De wetgeving vindt centraal plaats bij het rijk. De uitoefening daarvan vindt veelal plaats op lagere niveaus. De drie bestuursniveaus in Nederland:

Niveau	Dagelijks bestuur	Algemeen bestuur	Voorzitter
Rijk	Regering	Parlement	Koning
Provincie	Gedeputeerde staten	Provinciale staten	Commissaris vd koning
Gemeente	Wethouders	Gemeenteraad	Burgemeester

Democratische rechtsstaat

Een rechtsstaat houdt in dat er wordt bestuurd aan de hand van recht en regelgeving. Zowel de overheid als de burgers zijn aan bepaalde regels gebonden. Een democratische rechtsstaat wil zeggen dat burgers of volksvertegenwoordiging de inhoud bepalen van wetten en regelgeving en de manier waarop wij dit handhaven. De vier kenmerken van een democratische rechtsstaat:

1. **Grondrechten.** Dit zijn bevoegdheden die aan ieder persoon toekomen en betreft allerlei vrijheden. Grondrechten zijn geformuleerd als antwoord op het probleem 'ontmenselijking' tijdens WO2. Niemand kan je daar in beperken, de overheid dus ook niet. Alleen de wet kan je hierin beperken. In Nederland kennen we positieve en negatieve grondrechten. Positieve grondrechten betreft voorwaarden vanuit de overheid om zich in te spannen dat iedereen bijvoorbeeld een bestaanszekerheid heeft. Negatieve grondrechten geven juist aan wat een overheid niet mag.
2. **Legaliteitsbeginsel.** De overheid mag niet buiten het recht om functioneren. De wet is leidend. Alle handelingen vanuit de overheid moeten gegrond zijn op wetgeving.
3. **Onafhankelijke rechtspraak.** Dat is gegarandeerd doordat rechters voor het leven benoemt zijn. De wet bepaalt uiteindelijk hoe of wat: dus niet de politiek of meerderheid van de bevolking. Rechters zijn niet in dienst van de overheid, of uit naam van de overheid. Zij spreken uit naam van de wet. Het benoemen daarvan is dus geen politieke taak.
4. **Trias-politica.** Het scheiden van de machten is een antwoord op de absolute vorst. Die handelde namelijk naar willekeur. Deze theorie komt van Montesquieu (1748). Trias-politica houdt in dat

**Naast deze samenvatting
ook alles leren over Bol.com
en Amazon?**

**Brandsom zoekt
marketplace
specialisten!**

**Meer informatie?
brandsom.nl/vacatures
hr@brandsom.nl**

verschillende functies van de staat aan verschillende machten moet worden opgedragen. Hierbij gaat het om:

- Wetgeving / het maken van wetten: macht bij volksvertegenwoordiging.
- Uitvoering van wetten: macht bij bestuur (o.a. regering)
- Rechtspraak / toetsing uitvoering aan wetten.

Het idee hierachter is dat drie instanties elkaar kunnen controleren en zo elkaar in evenwicht houden. Nederland heeft geen zuivere machtenscheiding. De wetgevende macht is namelijk in handen van zowel de regering als het parlement. De leden van de regering zijn via de politieke partijen sterk verbonden met de leden van het parlement. Daarnaast heeft de rechterlijke macht via jurisprudentie ook indirect wetgevende macht.

2.2 Politiek op landelijk niveau

Op landelijk niveau zijn het parlement en de regering de belangrijkste actoren. Het Nederlandse parlement bestaat uit twee Kamers: De Tweede Kamer en de Eerste kamer (senaat). Officieel heet het Nederlandse parlement **de Staten-Generaal**. Nederland heeft dus een tweekamerstelsel. De leden van de Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen, die van de Eerste Kamer via een getrapte procedure. De Tweede Kamer is in principe de dominante kamer binnen dit systeem. Hier worden de politieke gevechten uitgevochten, het kabinet gevormd en ligt de inhoudelijke verantwoordelijkheid voor beleid en wetten. De Eerste Kamer is meer een kamer waar nog eens zorgvuldig gekeken wordt naar de besluiten van de Tweede Kamer.

De 2^e Kamerleden worden gekozen volgens een stelsel van **evenredige vertegenwoordiging**. Dit houdt in dat elke politieke partij een aantal zetels in het parlement krijgt dat overeenkomt met het aandeel van die partij in het totaal aantal geldige stemmen. Nieuwgekozen **Kamerleden** worden in principe voor 4 jaar benoemd. Elke Nederlander met passief kiesrecht mag zich kandidaat stellen voor het lidmaatschap van de 2^e Kamer. Dat kan via een politieke partij, maar hoeft niet. Wel moet iemand die zich kiesbaar wilt stellen een X aantal vastgelegde handtekeningen hebben. Dit dient als borg zodat deelname serieus is. Als een kamerlid zijn zetel opgeeft wordt zijn zetel aangeboden aan de volgende op de lijst, of de volgende die met voorkeursstemmen gekozen is. Een kamerlid mag ook besluiten om de zetel te behouden, als diegene zich afsplitst van de politieke partij. Volksvertegenwoordigers moeten namelijk onafhankelijk kunnen opereren van hun politieke partij.

De verkiezingen voor de Tweede Kamer zijn dus **direct**. We stemmen op de personen die direct in de Tweede Kamer plaatsnemen. Bij de Eerste Kamer zijn daarentegen **getrapte (indirecte) verkiezingen**. Stemgerechtigden stemmen niet rechtstreeks op de 75 leden van de Kamer, maar er zit een stap tussen. Stemgerechtigde burgers kiezen in elke provincie rechtstreeks de kandidaat-leden voor hun Provinciale Staten. Hierna volgen de verkiezingen voor de Eerste Kamer waarvoor alleen de net gekozen leden van de twaalf Provinciale Staten kiesgerechtigd zijn. Iedere stem heeft, op basis van de inwoneraantal van een provincie, een bepaalde stemwaarde. Kamerleden hebben een bijzondere rechtspositie.

1. *Geloofsbrieven* (lijst met nevenfuncties + het afleggen van een eed)
2. *Schadeloosstelling en wachtgeld* (salaris = schadeloosstelling)
3. *Ontslag van Kamerleden*
Een beëdigd Kamerlid kan niet ontslagen worden, tenzij later blijkt dat de geloofsbrieven niet klopten.
4. *Parlementaire onschendbaarheid*
Een parlementariër heeft geen immuniteit van strafvervolgning. De uitzondering is voor de uitspraken die hij doet of schriftelijk meedeelt in de Eerste of Tweede Kamer tijdens het debat of commissievergadering. Een kamerlid kan dan niet vervolgd worden voor laster, smaad, discriminatie en aanzetten tot haat e.d. Dit geldt voor alle participanten in de Kamers.
5. *Zonder last* (je zit op persoonlijke titel in de Kamer.)
Dit wordt dus door niets beperkt. Daarom is een bindend referendum niet mogelijk, het zou de vrijheid van de volksvertegenwoordigers aantasten.

Alle Kamerleden van een politieke partij vormen samen **de fractie** van die partij. Binnen een fractie is vaak een bepaalde hiërarchie. Fractieleden bepalen vaak samen wie er de fractievoorzitter moet worden. De fractievoorzitter voert het woord bij belangrijke debatten. De Tweede Kamer kiest één van haar leden als Kamervoorzitter voor de hele zittingsduur van de Kamer. De voorzitter zit de plenaire vergaderingen voor en regelt de agenda van de Kamer. Verder worden er ook zes ondervoorzitters gekozen; van andere politieke partijen. De voorzitter blijft overigens wel gewoon lid van de Tweede Kamer en stemt mee over

wetsvoorstellen, is aanwezig bij vergaderingen van de eigen fractie en uit zijn mening waar diegene dat nodig vindt.

Rechten Eerste en Tweede Kamer

Recht	2 ^e K	1 ^e K	Toelichting
Van Amendement	X	-	Wijzigingsvoorstel bij een wet. Hier wordt ook over gestemd. Bij een meerderheid voor het amendement, wordt het wetsvoorstel gewijzigd. Eerste Kamerleden mogen dit niet. Die mogen alleen een wetsvoorstel in zijn geheel goed- of afkeuren. Een verkapt amendementsrecht heet novelle. Dit is om tijd te besparen.
Motie	X	X	Dit is simpel gezegd een uitspraak van de kamer over een bepaald onderwerp. Er is onder andere een motie van treurnis, afkeuring en wantrouwen.
Interpellatie	X	X	Spoeddebat: minister of staatssecretaris wordt hiermee ter verantwoording geroepen voor een genomen besluit. Interpellatie betekent letterlijk ondervraging.
Vragenrecht	X	X	Dit is schriftelijk. Minister is verplicht te antwoorden (vragenuurtje).
Budgetrecht	X	X	Recht om begrotingen van departementen af te keuren en ze te wijzigen.
Initiatiefrecht	X	-	Een Tweede Kamerlid mag initiatief nemen voor een wetsvoorstel.
Enquête	X	X	Commissie ondervraagt betrokkenen onder ede. Dit vindt plaats bij controversiële politieke kwesties. Dit is het recht om onderzoek in te stellen
Onderzoek	X	X	Interne commissie onderzoekt een zaak
Stemrecht	X	X	Van belang om de wetgevende functie te vervullen. Een lid moet aanwezig zijn.

De vier belangrijkste functies van het parlement

1. Representatie
2. Deliberatie (van gedachten wisselen over een bepaald onderwerp; debatten)
3. Medewetgevende functie
4. Controlerende functie over ten opzichte van het kabinet.

Het parlement vormt in Nederland het algemeen bestuur. Daarbinnen is de Tweede Kamer verantwoordelijk voor het vormen van een dagelijks bestuur, het kabinet. Het dagelijks bestuur zorgt voor de uitvoering van het beleid en neemt de dagelijkse besluiten. Het kabinet bestaat uit de ministers en staatssecretarissen. De relatie tussen parlement en het kabinet is geregeld in de Grondwet. In de relatie is de vertrouwensregel cruciaal. Enkel met vertrouwen van de meerderheid van de Tweede Kamer kan het kabinet regeren. De vorming van het kabinet gebeurt via **de formatie**. Dit is nauw verbonden met de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Dit kent kort gezegd drie fasen: adviesfase, informatiefase en de formatiefase. De Tweede Kamer neemt het initiatief voor het zoeken van een verkenners, dit is het aanstellen van **een informateur**. Dit gebeurt aan de hand van een overleg tussen de fractievoorzitters. Wanneer de informateur denkt dat er een kabinet gevormd kan worden, leidt de informateur meestal de onderhandelingen.

Wanneer de fractievoorzitters er onderling uit zijn, stellen zij **een coalitieakkoord** op. Dit wordt later het regeerakkoord na het beraad voor de beëdiging van de ministers. In dit akkoord staan de belangrijkste doelstellingen voor het beleid van het nieuwe kabinet in de nieuwe periode. Als de fracties akkoord zijn brengt de informateur zijn verslag uit van de onderhandelingen bij de koning. De koning benoemt dan **een formateur** die personen zoekt voor de posten van minister en staatssecretarissen. Over het algemeen is dit de fractievoorzitter van de grootste partij uit het beoogde kabinet. Als de ministers het coalitieakkoord bekrachtigen is het officieel **het regeerakkoord**.

Na het regeerakkoord komt het kabinet in actie, het dagelijks bestuur van Nederland. Het kabinet moet zich verantwoorden tegenover het parlement. Het kabinet bestaat dus uit alle ministers en staatssecretarissen. De regering bestaat uit de ministers samen met de koning. De koning is het hoofd van de regering. Inhoudelijk mag de koning alleen niet meebeslissen. De kroon is een andere benaming voor de regering. De ministerraad zijn alle ministers samen, zonder de staatssecretarissen. Staatssecretarissen vervangen indien nodig hun minister, maar hebben enkel een raadgevende stem. Het aantal ministers, staatssecretarissen en vicepremiers staat niet vast, maar varieert per kabinet. De meeste besluiten worden genomen in de **ministerraad**, de vergadering van alle ministers samen. Alle ministers zijn dan ook gezamenlijk verantwoordelijk voor al het beleid, niet alleen voor beleid op hun eigen beleidsterrein. Kort samengevat de taken van het kabinet:

1. Uitvoeren van bestaand beleid
2. Voorbereiden van nieuw beleid

3. Vertegenwoordigen van Nederland in het buitenland
4. Benoemen en ontslaan voor een aantal functies.

Dualisme vs. monisme

De relatie tussen het algemeen en dagelijks bestuur kan beschreven worden als monistisch of dualistisch. In een monistisch systeem is één van beide organen dominant. In een dualistisch systeem hebben alle twee de organen hun eigen bevoegdheden en beslissingsvrijheid en beperken ze elkaar wederzijds. Officieel heeft Nederland een dualistisch systeem. In de praktijk zijn er wel wat monistische trekjes. Zo heeft het kabinet, die het wetsvoorstel formuleert, daar veel over te zeggen. De regeringsfracties voelen zich via het regeerakkoord gebonden aan het kabinet en zullen niet snel tegen het eigen kabinet in gaan. Ook wat betreft de controlerende functie van het parlement kijken de regeringsfracties minder kritisch naar het kabinet. Met een dichtgetimmerd regeerakkoord en fractiediscipline hebben de Tweede Kamerleden van de regeringspartijen weinig vrijheid en is het dualistische gehalte lager.

2.3 Politieke partijen en ideologieën

In de Grondwet wordt niet gesproken over politieke partijen. Wel spelen ze dus een grote rol in de volksvertegenwoordiging. Volgens de Grondwet kiezen wij volksvertegenwoordigers die een vrij mandaat hebben: ze mogen zelf weten hoe ze stemmen in de Kamers. Moreel zijn ze vaak wel gebonden. Politieke partijen hebben een aantal functies in het besluitvormingsproces:

1. *Participatiefunctie* : mobiliseren en interesseren van mensen voor politiek.
2. *Rekrutering- en selectiefunctie* : volksvertegenwoordigers aanleveren.
3. *Representatiefunctie* : kiesgerechtigden representeren in de vertegenwoordigende organen.
4. *Articulatiefunctie* : wensen en eisen van burgers vertalen naar de politieke agenda.
5. *Integratiefunctie* : strategieën en beleid bedenken waarin standpunten geïntegreerd worden.
6. *Communicatiefunctie* : intermediair tussen overheid en burger; partij en burgers

Een ideologie is een samenhangend geheel van normatieve uitspraken over mens en maatschappij, waarmee een persoon of groepering politieke opvattingen bepaalt en rechtvaardigt. Het geeft duidelijke oriëntatie voor politiek denken en handelen. Een politieke stroming baseert zich vaak op een ideologie. Een politieke stroming is het geheel van wensen en opvattingen die mensen hebben over de manier waarop ze hun toekomst gezamenlijk vorm willen geven. Hieronder de bekendste ideologische tradities en politieke stromingen:

1. Anarchisme

De parlementaire democratie is niet democratisch genoeg. Aanhangers hiervan willen een directe democratie: niet vertegenwoordigers, maar het volk zelf zou beslissingen moeten nemen. De staat is een onderdrukker die de economische ongelijkheden in stand houdt. Anarchisten willen geen afgedwongen orde, maar een orde zonder hiërarchische machtsverhoudingen. Dit was onder andere te zien in de kraakbeweging.

2. Christendemocratie (CDA, Christenunie)

Dit is een politieke stroming dat zich baseert op de bijbel en Christelijke traditie. Het was eerst een onderdeel van het conservatisme, maar schoof eind 19^e eeuw op naar links. Het is een middenweg tussen liberalisme en socialisme. Vrijheid, gelijkheid en broederschap staan centraal. In de praktijk hebben ze vaak liberale standpunten op gebied van economie, maar wel in harmonie tussen burger en overheid.

3. Communisme (Marx; Lenin)

Vormen zijn wel erg verschillend, maar hebben een gemeenschappelijk grote kritiek op de vrije markt economie en zijn voor economische gelijkheid. Ze zijn net als anarchisten voor het omverwerpen van de huidige samenleving en de opbouw van een nieuwe socialistische staat. Binnen het communisme wordt gedacht in klassen (Marx; proletariaat en de bourgeoisie). Klassentegenstellingen moeten worden afgeschaft.

4. Confessionalisme

Kent diverse varianten op basis van de Christelijke geloofsrichtingen zoals het Calvinisme en protestantisme. Ze streven naar samenwerking tussen de overheid en de maatschappelijke organisatie en burgers.

5. Conservatisme

Betekent behouden en gegrondvest op tradities. Zijn vaak christelijke partijen. Progressief is juist veranderingsgezind.

6. Ecologisme (GroenLinks, PvdD)

Dit is holistisch: mensen zijn afhankelijk van hun (natuurlijke) omgeving en moeten daar in harmonie mee leven. Een beter milieu is zeer belangrijk. Mensen zouden de harmonie in de natuur niet mogen verstoren.

7. Fascisme

Kent meerdere varianten. Bekendste is het Duitse nationaalsocialisme. De uitgangspunten bestaan uit een totalitaire staat, een verwerping van democratie en de verheerlijking van geweld. Individuen zijn in het fascisme volledig ondergeschikt aan de staat. Er is een autoritaire hiërarchie nodig. Mensen zijn niet gelijkwaardig.

8. Liberalisme

De focus ligt op individuele rechten (mensen zijn fundamenteel gelijkwaardig) en individuele vrijheden (klassieke grondrechten). Burgers moeten zelf in vrijheid en verantwoordelijkheid kunnen handelen. Liberalen is toegesneden op de beschermen van de open samenleving. Liberalen zijn dan ook voorstanders van de vrije markteconomie. Het neoklassieke liberalisme ziet de mens als homo economicus waarbij de markt altijd gelijk heeft. Privatisering en deregulering zijn daarbij de kern.

9. Populisme

Populisme is een dunne ideologie volgens welke de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen – ‘het zuivere volk’ versus ‘de corrupte elite’. Het populisme is een dunne ideologie omdat het geen volledig antwoord kan geven op politieke vragen die in een moderne samenleving spelen. Strikt genomen verwijst populisme naar een beroep op ‘het volk’, gericht tegen zowel de bestaande machtsstructuur als tegen de waarden van de politieke elite. Populisme kan dus zowel links als rechts zijn. De instincten van de massa moeten het politiek handelen richting geven. Populistische politici claimen dan ook de gewone man te vertegenwoordigen. Kort gezegd kan het populisme aan de hand van vijf kenmerken beschreven worden:

1. Het zet zich af tegen elites;
2. Het zorgt voor politieke betrokkenheid van het volk;
3. Het volk heeft altijd gelijk;
4. Ze hebben voorkeuren voor vormen van directe democratie;
5. Minderheden vormen een obstructie en moeten worden uitgesloten.

De gedachtegoed gaat dan ook vaak in tegen de liberale democratische instituties, die als taak hebben de grondrechten te beschermen en de machten te scheiden.

10. Pragmatisme

Iets is waar als het werkt. Dit is geen ideologie. Het gaat om pragmatisch handelen door politici.

11. Sociaaldemocratie (PvdA, GL)

Een socialistische stroming waarbij de overheid een zorgzame rol moet spelen in de verzorgingsstaat. Er moet voor de zwakkeren in de samenleving gezorgd worden. Collectieve voorzieningen moeten dus niet uit handen gegeven worden aan de markt. De sociale grondrechten met de zorgplicht van de overheid voor bevordering van werkgelegenheid, huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg zijn essentieel.

12. Socialisme

Het socialisme kent vele varianten, zoals het anarchisme, communisme en de sociaaldemocratie. Gemeenschappelijk hebben deze stroming dat ze grote kritiek hebben op de vrijemarkteconomie en zijn voor economische gelijkheid. De rol van de overheid kan hierin verschillen.

Links-rechts

Beide begrippen worden vaak gebruikt bij het typeren van politieke partijen. Links betekent in economisch opzicht een beperking van vrijheid en in niet-economisch opzicht een versterking van vrijheid. Rechts betekent in economisch opzicht vrijheid en in niet-economisch opzicht een beperking van vrijheid. De overheid speelt bij beide kanten dan ook een andere rol.

	Links	Rechts
Overheid	Behouden/versterken collectieve voorzieningen	Liberaliseren en privatiseren collectieve goederen
Waarden	Vrijheid in immateriële zin	Vrijheid in materiële zin
Mensbeeld en Rechtvaardigheid	Gedrag is vooral bepaald door omstandigheden. Rechtvaardigheid bestaat eruit deze omstandigheden te beïnvloeden.	Gedrag is vooral bepaald door eigen keuzen en capaciteiten. Rechtvaardigheid bestaat uit het ruimte geven aan deze capaciteiten.
Mate van vernieuwing	Progressief, openstaand voor nieuwe waarden en leefstijlen	Conservatief, geloof in stabiliteit van instituties.

De tegenstelling links-rechts is in de praktijk minder zwart-wit dan beschreven. Links is hetzelfde als progressief en rechts als conservatief. Progressief is niet altijd gelijk aan veranderingsgezind en conservatief niet aan behoudend. Conservatief is slechts beperking van morele vrijheid.

2.4 De overheid en beleid

1. **Gezaghebbende bestuur van een staat** (grondgebied, burgers, soevereiniteit). Het hoogste gezag in Nederland is de wet en dus zijn de wetgevers het hoogste gezag (Staten-Generaal). **Soevereiniteit** houdt in dat een land binnen haar eigen grondgebied zelfstandig beslissingen mag nemen, zonder bemoeienis van andere landen.
2. **Algemeen belang waarborgen**. Dit betreft het welzijn van het volk. Hierbij gaat het om gezaghebbende waardentoeiding. Veiligheid en rechtvaardigheid zijn de kernwaarden. Daarnaast vrijheid, gelijkheid, redelijkheid en solidariteit met vreemden.
3. **Politieke instelling met ambtenaren**. Politieke instellingen zijn het algemeen bestuur en dagelijks bestuur. **Het algemeen bestuur** is kaderstellend (wetgevende macht) en het **dagelijks bestuur** voert uit. Hierbij is sprake van dualisme. Het algemeen bestuur wijst de weg en dragen uiteindelijk verantwoording af voor de wetgeving.

Een overheid die bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen wil sturen, moet van geval tot geval bepalen op welke manier deze sturing vorm dient te krijgen. Dat noemen we **beleid**. Dit wordt gebruikt voor alle voornemens, keuzes en acties van een of meer bestuurlijke instanties gericht op de sturing van een bepaalde maatschappelijke ontwikkeling. Beleid komt niet uit de lucht vallen. Het startpunt voor de ontwikkeling of verandering van beleid noemen we de **agendavorming**. Het vraagstuk moet belangrijk genoeg gevonden worden om er aandacht aan te geven. Hierbij kunnen actiegroepen, adviesorganen, belangengroepen, pressiegroepen en planbureaus een (belangrijke) rol spelen.

1. Belangengroepen

Burgers kunnen hun wensen aan de overheid kenbaar maken door te stemmen, maar ook door lid te worden van een belangengroep. Belangengroepen bestaan uit mensen die een gemeenschappelijk doel nastreven en niet direct gericht zijn om de politiek tot verandering te brengen.

2. Pressiegroepen

Pressiegroepen worden opgericht door mensen die actief het overheidsbeleid willen beïnvloeden zonder zelf ook in een vertegenwoordigend orgaan te willen stappen. Dit zijn bijvoorbeeld ook **actiegroepen** die zich groeperen rond een bepaalde zaak (1 item), zoals het tegenhouden van de aanleg van een snelweg. Een pressiegroep heeft een lange termijn doel waarbij lobbyen en actie voeren lange tijd gebeurt. Denk aan Amnesty en Greenpeace.

3. Adviesorganen

De rijksoverheid wordt gevraagd en ongevraagd geadviseerd door een aantal adviesorganen. Deze zijn niet bindend maar kunnen wel invloed hebben op het beleid. Er zijn permanente en tijdelijke adviesorganen.

Permanente adviesorganen zijn onder andere de onderwijsraad, gezondheidsraad, raad voor cultuur en SER.

4. Planbureaus

Naast de adviesorganen zijn er ook drie planbureaus die advies uitbrengen aan de overheid. Zij doen onderzoek op hun eigen terrein en geven de overheid hier gevraagd en ongevraagd advies over. Hierbij rapporteren zij ook aan de volksvertegenwoordiging. De planbureaus zijn onafhankelijk:

- Het Centraal Planbureau (sociaaleconomisch vlak en economisch beleid van de overheid)
- Sociaal en Cultureel Planbureau (ontwikkelingen op sociaal-cultureel terrein)
- Planbureau voor de Leefomgeving (milieu, ruimte en natuur)

5. Lobbyisten

Vaak in dienst van een organisatie, bedrijf of lager overheidsorgaan en proberen politici te beïnvloeden in hun besluitvorming. Opereren vanuit belangengroepen.

6. Algemene rekenkamer

Speelt een onafhankelijke rol en controleert de rechtmatigheid en doelmatigheid van de ontvangsten en uitgaven van de Rijksoverheid. Ook controleren ze of beleid wordt uitgevoerd op de manier zoals dat bedoeld was.

7. Raad van State

Geven de regering en het parlement juridisch advies over wetgeving en bestuur. De raad van state is een niet-politiek adviseur. Zij controleren elk wetsvoorstel. En kijken daar beleidsanalytisch, juridisch en wetstechnisch naar.

Uitwerking beleid

Agendavorming is dus het startpunt van beleid. Sommige groepen proberen daar invloed op uit te oefenen (lobbyisten, pressiegroepen) en andere instituties voorzien van advies en onderzoeksmateriaal (Raad v. State, Planbureaus). De uitgangspunten en doelstellingen van beleid zijn doorgaans vastgelegd in plannen, programma's en andere beleidsdocumenten. Dit komt tot stand na uitgebreide analyses, besprekingen en onderhandelingen. Dit noemen we **beleidsvorming**. Verschillende actoren spelen hierin een rol. De **beleidsuitvoering** betreft de omzetting van beleidsvoornemens en politieke beslissingen in daadwerkelijk bestuurlijk optreden. Veel beleid is pas doeltreffend wanneer het door een aantal organisaties in nauwe onderlinge samenwerking wordt uitgevoerd. Van tijd tot tijd moet beleid beoordeeld worden om te zien of het nog voldoet. Dit is **beleidsevaluatie**. Dit gehele proces noemen we **het beleidsprocesmodel**.

Deze verschillende aspecten van beleidsvoering kunnen als continu proces worden opgevat. Beleid wordt steeds opnieuw vastgesteld op grond van opgedane ervaringen en in het licht van veranderende probleemdefinities. Beleid is voortdurend in beweging. Beleidsbepaling is uiteindelijk het nemen van besluiten en staat gelijk aan **besluitvorming**. Hoe besluitvorming verloopt wordt veelvuldig bestudeerd. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen synoptische besluitvorming, incrementele besluitvorming en mixed scanning.

1. Synoptische besluitvorming

Hierbij kiezen rationele beleidsbepalers het beste middel voor een vastgesteld doel in een situatie van volledige informatie. Sommige vinden dit onhaalbaar. Rationele besluitvorming bestaat namelijk niet, enkel beperkte rationaliteit. Beslissers hebben persoonlijke belangen. Daarnaast is er zelden sprake van volledige informatie. Sommige problemen komen nooit onder de aandacht van beslissers. Beleidsmakers kunnen wel streven naar een grotere rationaliteit van beslissingen.

2. Incrementele besluitvorming

Hierbij proberen overbelaste bestuurders een probleem kwijt te raken door, in een situatie van onvolledige informatie, een beschikbaar middel te kiezen dat niet te veel van het huidige beleid afwijkt. Beleid wordt telkens licht bijgesteld. In een situatie van onzekerheid en onvolledige informatie staat de beslisser bloot aan druk en eisen van binnen en buiten zijn organisatie. Daarom zullen zij beslissingen nemen die niet sterk afwijken van eerder genomen beslissingen. In de praktijk komt dit ook zeker eer voor. In situaties van

compromisvorming is incrementele besluitvorming veelal onafwendbaar.

3. Mixed scanning

Mix tussen synoptische en incrementele besluitvorming. Bestuurders zouden wel degelijk sterk van het huidige beleid afwijkende alternatieven in overweging (mogen) nemen (synoptisch). Maar beslissers hebben weinig tijd en geld voor informatieverzameling. Daarom moeten beslissers een beperkt aantal alternatieven beoordelen (incrementalisme). Scanning betekent het zoeken naar alternatieven.

Er zijn kortweg twee modellen om politieke besluitvorming duidelijk te maken:

1. Systeemmodel (Easton)

Het systeemmodel stelt dat het politieke besluitvormingsproces in vier fasen plaatsvindt:

1. Fase 1: invoer / input (burgers, massamedia, politieke partijen, pressiegroepen)
2. Fase 2: omzetting / conversie (ambtenaren, adviesorganen, regering en parlement)
3. Fase 3: Uitvoer / output (ministers en ambtenaren)
4. Fase 4: Terugkoppeling / feedback

2. Barrièremodel

Dit is een theoretische benadering om macht in het beleidsproces te bestuderen. Het beleidsproces is hierbij een soort hindernisrace. Om iets te bereiken moet er eerst in geslaagd worden de toestand te problematiseren en te herformuleren als een beleidsuitdaging die zich laat vertalen in een aantal concrete eisen. Dat vereist een proces van bewustwording dat de wereld niet altijd hoeft te blijven zoals zij nu is. Mensen moeten als het ware een andere bril opzetten om naar hun eigen situatie te kijken. Er zijn verschillende barrières:

1. *Barrière 1:* mensen hebben een ingeboren neiging tot het accepteren en goedpraten van de status-quo (omzetting van wensen in eisen)
2. *Barrière 2:* Veel meer issues en groepen proberen aandacht te krijgen van relevante politieke actoren. (omzetting van eisen in strijdpunten)
3. *Barrière 3:* iets op de agenda betekent niet automatisch een concrete actie.
4. *Barrière 4:* stap van plan naar actie is niet eenvoudig omdat nu een hele reeks andere partijen dan de besluitvormende politici in beweging gebracht moet worden. (implementatie)

Belangrijk hierbij is het onderscheid tussen realisatiemacht en hindermacht. **Realisatiemacht** is het vermogen beleid tot stand te brengen **en hindermacht** is het vermogen beleid tegen te houden.

Bureaucratie

Ambtenaren ondersteunen de beleidsvoorbereiding en beleidsuitvoering. Ambtenaren, de bureaucratie, wordt dan ook regelmatig als **vierde macht** beschouwd. Door het ondersteunen van ministers bij wetgeving oefenen zij invloed uit op de wetgeving. En er is een bepaalde beleidsvrijheid bij het uitvoeren van de wetten (**discretionaire bevoegdheden**). Een minister blijft wel politiek verantwoordelijk voor het handelen van de ambtenaren op zijn departement. De bureaucratie is de regelgeving en procedurele invulling omtrent verantwoordelijkheid, hiërarchie en onpersoonlijke relaties.

2.5 Macht

Politiek gaat altijd over macht. **Macht** is het bewust beïnvloeden van het gedrag van anderen zodat diegene de wereld gaat zien door de ogen van de machtshebbers. Dit kan een leraar, politici of ouder zijn. **Definitiemacht** is letterlijk de wereld zien door de ogen van de machthebber. Dat doen we met woorden aangezien we de wereld vormgeven met woorden. Een liberale democratie heeft als uitgangspunt macht en tegenmacht. De macht mag daarin geen invloed hebben op de tegenmacht.

Macht is altijd een relatie met ongelijkheid als kenmerk. Gezag is gelegitimeerde macht. Legitimiteit is de basis voor macht. Feitelijke machtsuitoefening is invloed. Legitimiteit, van bijvoorbeeld de regering, is lastig te meten. De overheid is de algemeen erkende leiding van de staat. De staat bezit niet het geweldsmonopolie, maar het gezaghebbende geweldsmonopolie. De monopolie wordt door burgers als juist ervaren. Dit wordt

niet altijd getolereerd. Burgers kunnen in opstand komen tegen hun regering en het gebruiken van geweld. Macht kan berusten op status, kennis, bevoegdheid of wapens. **Deze machtsmiddelen** zijn de machtsbronnen die uiteindelijk gebruikt kunnen worden om macht uit te oefenen. Macht en invloed zijn lastig te meten. Kort gezegd zijn er zes mogelijkheden om hier naar te kijken:

- De reputatiemethode (vragen welke actoren de meeste macht hebben)
- Formelepositiemethode (formele bevoegdheden meten)
- Netwerkmethode (bestaan van netwerken; informele contacten)
- Participatiemethode (welke actoren deelnemen aan de politiek)
- Besluitvormingsmethode (effect van het gedrag van actoren op de besluitvorming)
- Before-aftermethode (voorkeuren actoren worden vergeleken met de besluiten)

Wie daadwerkelijk de macht heeft is te herleiden tot het **elitisme-pluralismedebat**. Volgens de theorie van het elitisme is de politieke macht geconcentreerd in één elite. Deze elite is klein en goed georganiseerd. Volgens het pluralisme is de politieke macht verdeeld over groeperingen, welke door tegenstellingen verdeeld zijn en met elkaar concurreren. Elitemacht wordt bevestigd door onderzoek naar reputatiemethode. Mensen hebben het gevoel dat macht geconcentreerd is. De pluralistische opvatting is bevestigd in besluitvormingsonderzoek. Er zijn immers verschillende actoren betrokken bij verschillende beleidsterreinen. Pluralisten stellen daarnaast dat concurrerende groeperingen essentieel zijn voor een evenwichtige democratie.

Vierde, vijfde en zesde macht

Een democratie vaart wel bij macht en tegenmachten. De drie belangrijkste machten behoren tot de trias-politica. Dit zijn de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. Daarnaast zijn er nog een aantal andere machten die invloed hebben en/of een controlerende rol.

1. Media
2. Ambtenarij / bureaucratie
3. Niet-parlementaire pressiegroepen
4. Adviesbureaus

2.6 Democratie

Een staat is dus een erkend grondgebied met erkende mensen en een erkend gezag. Democratie is een staatsvorm waar vele vragen aan vastklevan. Is het vooral een besluitvormingsprocedure of een garantie voor grondrechten? Duidelijk is in ieder geval dat democratie het resultaat is van langdurige en soms gewelddadige machtsstrijd. Het verlichtingsdenken is voor de democratie van groot belang geweest. Liberaal ingestelde burgers legde namelijk de grondslag voor een stelsel van vrijheden en gekozen vertegenwoordigers om de overheid te controleren. Letterlijk betekent democratie 'heerschappij van het volk'. Dit is vaak niet de letterlijke uitwerking. Het is dan ook meer een: *politiek stelsel dat het mogelijk maakt op basis van meerderheidsbesluiten op vreedzame en ordelijke wijze conflicten op te lossen en afspraken te maken over de inrichting van de samenleving, waarbij belangrijke vrijheden en rechten van burgers gewaarborgd zijn*'' Alle democratieën zijn anders. Er is echter wel een fundament met vier kernaspecten:

1. Vrijheid

Je bent vrij om je eigen leven vorm te geven. De overheid mag bijvoorbeeld niet bepalen wat jij moet denken. Vrijheid levert wel vaak discussies op want tot hoe ver gaan vrijheden, bijvoorbeeld met betrekking tot opvoeding. Vrijheid is dus bediscussieerbaar, maar kent wel een kern. Een duidelijk gebied is onvrijheid.

2. Gelijkheid

Staatsburgers worden in principe als gelijk behandeld. Ook een zekere mate van sociale zekerheid is van belang. Bepaalde rechten zijn in gelijkheid verweven, maar wat is gelijk en wanneer? Dus wederom discussie.

3. Volksoevereiniteit

De politieke macht is afgeleid van het volk en wordt uitgeoefend namens het volk. Regering is dan ook verantwoording schuldig aan door het volk gekozen vertegenwoordigers.

4. Rechtsstaat

Alle burgers zijn gelijk voor de wet en er is sprake van een scheiding der machten. Een rechtsstaat houdt in dat er wordt bestuurd aan de hand van recht en regelgeving.

Opsomming belangrijke kenmerken democratie

1. Er moeten vrije, geheime en regelmatige verkiezingen zijn;
2. Parlement heeft reële bevoegdheden nodig om wetten te maken en de regering te controleren.
3. Grondrechten in de zin van gegarandeerde vrijheden;
4. Er is sprake van een meerderheidsstelsel zodat minderheden hun wil niet mogen opleggen.
5. Er is sprake van een machtenscheiding, om machtsmisbruik te voorkomen.
6. Om te voorkomen dat toevallige meerderheden in een opwelling de genoemde instituties en procedures veranderen of uitschakelen, hebben de meeste landen dit vastgelegd in een grondwet.
7. Er is een democratische mentaliteit en politieke cultuur aanwezig. Verschillen worden erkend en niet onderdrukt. Erkennen van verschil leidt tot het accepteren van conflicten.
8. Een grote mate van tolerantie moet bestaan tegenover andere dan de eigen opvattingen.
9. Mensbeeld achter het democratisch denken is gematigd optimistisch. Mensen worden geacht om als redelijke wezens overeenstemming te kunnen bereiken over het bestuur. Dat optimisme is niet onbeperkt. Daarom zijn procedures ontworpen om conflicten te beslechten.

Democratie en dilemma's

Een wezenlijk kenmerk van democratie is ook het bestaan van dilemma's. Er bestaat spanning tussen de vier kernprincipes van democratie. Bijvoorbeeld tussen gelijkheid en vrijheid. In het denken over democratie moet je nagaan in hoever je ergens in kunt gaan. Moet een meerderheid bijvoorbeeld kunnen doen wat zij wilt.

1. Democratie en leiding

De vraag die hierbij gesteld wordt is of burgers wel voldoende kennis, ervaring en inzicht beschikken om politieke oordelen te geven en te besturen? Worden er geen betere besluiten genomen als bekwame, deskundige en toegewijde leiders zich ongestoord aan het bestuur kunnen wijden? Centraal staat de verhouding tussen de strikt democratische elementen – iedereen gelijk en besluiten nemen door de meerderheid van de burgers – tegenover de meer aristocratische elementen van de representatieve democratie: een speciale rol voor de 'besten' bij de besluitvorming.

2. Vrijheid en gelijkheid

Zorgt te grote vrijheid er niet voor dat gelijkheid in gevaar komt? Leidt grote economische vrijheid niet tot grotere sociale ongelijkheid? En andersom, nadruk op gelijkheid, gaat dat niet ten koste van vrijheid?

3. Eenheid en verscheidenheid

Hoeveel ruimte er binnen een politieke eenheid wordt toegelaten voor lokale regels en tradities en voor verschillende culturen en talen. Bij een te veel centraal opgelegde eenheid komt de vrijheid van lokale groepen en minderheden in gevaar. Een te grote verscheidenheid aan regels kan echter weer leiden tot rechtsongelijkheid. Dergelijke kwesties spelen zich veel af op het niveau van Europese Unie.

4. Meerderheid en rechtsstaat

Tot hoever kunnen meerderheden veranderingen aanbrengen in de grondrechten en de instituties van de rechtstaat? Te veel zou inhouden dat de onafhankelijke rechtsspraak en minderheden worden aangetast. Als ze dat helemaal niet mogen doen, dreigt verstarring en wordt de volkssoevereiniteit een wassen neus.

5. Toestaan of verbieden niet-democratische stromingen

Het verbieden ervan is namelijk strijdig met het democratische vrijheidsbeginsel, maar kunnen een democratie tegen eventuele verwerping wel beschermen.

Dictatuur / autocratie

In een democratie besturen burgers zichzelf. Dat is anders in een autocratie / dictatuur. Dan is er sprake van een totalitaire staat waarbij 1 persoon of 1 groep alle macht heeft. In de wereld krijgen steeds meer landen, Turkije en Hongarije bijvoorbeeld, autocratische trekjes waarbij vrijheden van burgers worden ingeperkt.

Democratisering

In de loop der jaren zijn veel politicologen gaan onderzoeken wat nou de reden is waarom een land wel/niet een democratie is. Causale verbanden zijn er niet gevonden. Zo laat onderzoek zien dat economische ontwikkeling, mate van (on)gelijkheid, modernisering en een markteconomie niet vanzelfsprekend leidt tot democratisering. Het ligt voor de hand dat een tolerante houding, toestaan van kritiek en oppositie en de bereidheid om conflicten niet met geweld op te lossen, gunstig zijn voor democratie. Maar is een democratische politieke cultuur oorzaak of gevolg van democratisering? Er bestaan dus meningsverschillen over omschrijving en oorzakelijke verbanden. Wel zeggen veel onderzoekers dat een democratische politieke cultuur en democratische persoonlijkheden bevorderlijk zijn voor het voortbestaan van een democratie.

De ontwikkeling tot een democratie is in de meeste westerse landen in twee fasen verlopen. Eerst kwamen de procedures en vrijheden en daarna pas het algemeen kiesrecht. De valkuil van veel andere landen is dat ze dit tegelijkertijd invoeren. In landen met een ontwikkeling van twee fasen heeft de democratie meer overlevingskansen. Er is verder niet 1 factor wat democratisering verklaart. Het heeft altijd met een samenwerking van verschillende factoren te maken. Vanuit het sociale-voorwaardenmodel zijn er tien factoren die een rol spelen. Hierbij spelen factoren op elkaar in en kunnen samen een mogelijkheid geven over de kans van democratisering. Het gaat om allerlei factoren die een rol spelen en waar politicologen over praten. Het is dus geen dwingend model. Het gaat over 'waarschijnlijkheid'.

1. Sociaaleconomische ontwikkeling en markteconomie	2. Niet te grote sociale ongelijkheid
3. Gunstige klassenverhoudingen, relatief sterke posities van bourgeoisie, middenklasse en arbeidersklasse.	4. Een democratische politieke cultuur en veel democratische persoonlijkheden.
5. Een sterke civil society: burgers die zich onafhankelijk organiseren	6. Een niet te zwakke en niet te sterke staat. Wel betrouwbaar.
7. geen zelfstandig politiek gewicht aan militairen.	8. Twee fasen van ontwikkeling.
9. Internationaal gunstige omstandigheden op economisch, politiek, militair en cultureel terrein	10. Vroege natievorming met weinig nationale, etnische of religieuze conflicten.

Of een democratie slaagt of mislukt blijft in belangrijke mate afhangen van de keuzen, het gedrag en de beslissingen van politieke leiders en groepen. De bekwaamheden en beslissingen van politici zijn bij de overgang van dictatuur naar democratie doorslaggevend dan in al stevig gevestigde democratieën. De bevolking heeft verder hoge verwachtingen van democratieën. Economisch succes is dan ook nodig om dit te legitimeren. *"Bij heel beroerde voorwaarden kan ook de beste Grondwet de democratie niet redden, terwijl bij zeer gunstige voorwaarden met een slechte grondwet de democratie wel overeind blijft."* Dit zijn echter de extremen. Juist daarom zijn er wel goede regelingen nodig. Een goed opgesteld Grondwet kan democratische instituties overeind houden.

1. Sociaaleconomische ontwikkeling

Opleiding, economische groei,

2. Niet te grote sociaal economische ongelijkheid

Op gebied van inkomen, status, maatschappelijke mobiliteit. Ongelijkheid is vaak negatief voor democratie.

3. Gunstige klassenverhouding

Niet een te groot verschil tussen klassen. Klassen hebben niet per definitie een strijd met elkaar. Middenklasse is doorslaggevend. Middenklasse heeft meer middelen en toegang tot de macht tov arbeidersklasse.

4. Democratische politieke cultuur

Bereidheid om een oplossing te vinden waar de meerderheid zich in kan vinden. Bereid om een beetje aan consensus te doen. Bereidheid dat je niet de enige bent met een verhaal. *"Meerderheid denkt dat zij een meerderheidsstandpunt heeft, want dat zegt de eigen omgeving"*. Het gaat ook om acceptatie van opvattingen.

5. Sterke civil society

Maatschappelijk middenveld wordt bestuurd door burgers. Er zijn vier sferen in de samenleving: staat (overheid) - markt (privaat) - privé (achter je voordeur). Civil society is alles wat daar tussen zit. Het is dus niet van de staat, niet commercieel en niet privé. Bijvoorbeeld kerk, vakbonden, belangengroepen en politieke partijen (zijn verenigingen, maar zijn wel 'verstatelijkt' in parlement). Je wordt een burger in de civil society.

6. Vroege natievorming: voor democratisering is het liberaal/burgerlijk nationalisme

Samenlevingsvorm wordt bediscussieerd; een politieke gemeenschap. Geen ontwikkeling van vijandbeelden binnen natie. Het kan problematiserend werken om de politieke gemeenschap ter discussie te stellen.

7. Niet te zwakke of sterke staat

Sterk is dat je als overheid bepaalt wat gebeurt binnen eigen grenzen. Een zwakke staat heeft geen invloed op de bevolking. Een te sterke staat kan je zien als een totalitaire dictatuur en wilt de civiel society overnemen.

8. Geen zelfstandig politiek gewicht van militairen

Militairen moeten nooit zelf de beslissing kunnen nemen.

9. Internationaal gunstige omstandigheden

Het helpt als omringende landen ook democratiseren of dat er wereldlanden zijn die het ondersteunen.

10. Twee fasen: eerst parlementair stelsel, later uitbreiding kiesrecht.

Als het er al is dan weet de elite hoe je daar mee moet werken. Politiek proces kan dan hetzelfde blijven. Er is een cultuur waarin men weet hoe je moet schikken en plooiën. Er is dan ook (meer) ervaring. Anders is de stap simpelweg te groot.

Inrichting democratie

Er bestaan grote verschillen tussen landen in de manier waarop de wetgevende en uitvoerende macht zijn ingericht en samengesteld. Er zijn twee hoofdgroepen:

1. Parlementair

Verkiezingen zijn er voor het parlement, waaruit een regering gevormd moet worden. Hoe dit gaat is mede afhankelijk van het kiesstelsel. In een parlementair stelsel moet de regering het vertrouwen hebben van de meerderheid van het parlement. De regering kan dan ook naar huis gestuurd worden.

2. Presidentieel

Hierbij zijn er aparte verkiezingen voor de wetgevende en uitvoerende macht. Zo wordt in de VS niet alleen het parlement, maar ook de president door de bevolking gekozen. De president stelt zelf de regering samen. Aangezien hij niet afhankelijk is van het parlement kan hij ook niet naar huis gestuurd worden. Wel heeft de regering voor belangrijke politieke besluiten een meerderheid nodig in het parlement.

Kiesstelsel

Bij een evenredige vertegenwoordiging, zoals in Nederland, gaat geen stem verloren. Elke stem telt even zwaar. Bij het meerderheidsstelsel gaan de stemmen op de niet-gekozen kandidaten verloren. In sommige landen wordt er ook gewerkt met een districtenstelsel. Dit houdt in als er afgevaardigden zijn vanuit alle verschillende deelgebieden in het centraal vertegenwoordigende orgaan.

2.7 Internationale context

Nederland is een nationale staat. Een samenvoeging van staat en natie. **Natie** verwijst naar een historisch gegroeide gemeenschap van mensen. Deze gemeenschap ontleent haar identiteit aan een min of meer gemeenschappelijke afstamming, taal en cultuur. Daarnaast wonen deze mensen in een gebied dat politiek en militair begrensd is. Soms bevat een natie enkele staten zoals de Koerden in Turkije en Irak. Bij de vorming van nationale staten speelt **nationalisme** een belangrijke rol. Dit is het streven naar het samenvallen van staat en natie. In het historische proces van statenvorming is het nationalisme onmisbaar geweest in het vervullen van een behoefte aan een bepaalde politieke en culturele eenheid. De EU en VN zijn internationale organisaties die samenwerken. Het zijn samenwerkingen tussen landen waarbij de macht vooralsnog in de handen van de landen zelf licht. Hierover meer in het deel over mondiale vraagstukken.

Staatkundige indeling

Nederland is zoals gezegd een gedecentraliseerde eenheidsstaat. Een eenheidsstaat is een staat waarbij de macht uitsluitend bij de centrale overheid ligt. Nederland delegeert echter bevoegdheden naar provincies en gemeenten. Hoe dit in zijn werking gaat wordt bij het rijk bepaald. De laatste jaren zien we steeds meer decentralisaties van taken zoals jeugdzorg, ouderenzorg en werk. Twee andere staatkundige indelingen zijn:

1. Confederalisme

Een samenwerking van onafhankelijke staten die samen een staat vormen. Bij een federalisme is het overkoepelende geheel onafhankelijk. Hier niet. Een samenwerking wordt geregeld middels een verdrag. Op papier was de Sovjet-Unie een confederatie.

2. Federalisme

Dit is een staatsvorm waarbij soevereiniteit gedeeld wordt tussen het centrale niveau en de deelstaten. Deelstaten hebben dus ook (deels) hun eigen rechtsordering en regering. Duitsland en de VS zijn bekende voorbeelden hiervan.

Maatschappelijke ontwikkelingen

Eind jaren 60 werd de ontzuiling in Nederland ingezet met als belangrijkste oorzaken de secularisatie, ontkerkelijking en deconfessionalisering. Secularisatie houdt in dat de maatschappij zich onttrekt aan kerk en geloof. Ontkerkelijking betekent dat kerkbezoek en kerklidmaatschappen afneemt en deconfessionalisering houdt in dat steeds meer mensen hun religieuze uitgangspunten loslaten. Hierbij heeft de televisie een belangrijke rol gespeeld doordat mensen daardoor in contact kwamen met opvattingen en leefgewoonten van anderen.

Overige begrippen: Codificatie

Om willekeur te voorkomen en rechtszekerheid te vergroten dient het recht zo veel als mogelijk schriftelijk vastgesteld te zijn.

Deel 3: Massamedia en -communicatie

9.1 Actoren en beleid

Massamedia zijn communicatiemiddelen waarmee grote groepen mensen bereikt kunnen worden. Hierbij kan je denken aan televisie, radio en internet. De oudste vorm van massamedia is **gedrukte media**. Dit zijn bijvoorbeeld kranten en tijdschriften. De geschreven pers komt steeds meer onder druk te staan; de oplages dalen al jaren. Naast de gedrukte media heb je de audiovisuele media. Dat zijn onder andere radio- en televisiezenders. In Nederland heb je op dit vlak een **duaal media bestel**. Dit houdt in dat er zowel commerciële als publieke omroepen wettelijk zijn toegestaan. Alle regels voor de zenders zijn vastgelegd in de mediawet. **Commerciële zenders** zijn volledig afhankelijk van advertentie-inkomsten terwijl **publieke zenders** hoofdzakelijk door de overheid en slechts in mindere mate door reclame-inkomsten worden gefinancierd. Er gelden dus andere regels met betrekking tot zendtijd aan reclames, sponsoring en slukreclames tussen commerciële en publieke omroepen.

Het ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschap is verantwoordelijk voor het mediastelsel in Nederland. Zo kwam in de jaren '60 van de vorige eeuw kwam **de omroepwet** tot stand. Deze wet maakte het Nederlandse publieke omroepstelsel toegankelijker voor nieuwe omroeporganisaties. De uitzendtijd werd gebaseerd op de het aantal leden. Ook was hierin vastgelegd hoe inkomsten gegenereerd konden worden via reclames (STER). Alle omroepen mochten dus uitzenden, mits ze een bepaald aantal leden hadden. Zo voldeed de TROS hieraan. De TROS verkreeg snel populariteit omdat zij amusement uitzonden; dit sloeg aan bij de kijkers. Andere omroepen besloten dit ook (meer) te gaan doen. Deze verschuiving wordt ook wel de **vertrossing** genoemd. **Kijkcijfers** zijn dus belangrijk. Dit kan namelijk invloed hebben op de inkomsten vanuit reclames.

In 1987 werd het publieke stelsel omgevormd met de mediawet. Het belangrijkste punt hieruit was het tegenhouden van Nederlandse commerciële televisie. De omroepen moesten zich niet langer onderling profileren, wat in de verzuiling een belangrijke regel was. De omroepen moesten zich voortaan samen profileren als één publieke omroep. Sinds 2008 hebben we een aangepaste **mediawet**. Deze wet bevat regels voor het verzorgen van radio- en televisieprogramma's voor de omroepbijdrage en reclames op de publieke zenders. Zo regelt de wet de toelating tot het omroepstelsel en stelt het eisen aan de publieke omroepen om pluriformiteit te stimuleren. **Mediapluriformiteit** is de inhoudelijke verscheidenheid van media. Het gaat hierbij om de belichte invalshoeken. Pluriformiteit is een kerndoel van de publieke omroep; alle groepen moeten gerepresenteerd worden, waarbij verschillende visies en meningen over bepaalde onderwerpen naar voren komen. In Nederland is het zelfs zo geregeld dat de overheid, volgens het staatsrecht, op bepaalde punten kan ingrijpen in de vrije markt van de media als ze vinden dat er een te lage mediapluriformiteit dreigt te ontstaan.

Een pluriform mediastelsel moet er onder andere voor zorgen dat de invloed van de media beperkt blijft. Er is dan namelijk niet sprake van 'de' invloed, maar van verschillende invloeden die elkaar soms versterken en soms opheffen. Voor een democratie is dit belangrijk. In autocratische regimes vormen machtsposities de staatsmedia (vaak) om naar een spreekbuis van de overheid. **De commissariaat voor de media** is verantwoordelijk voor de het naleven van de mediawet en ondersteunt daarmee ook informatievrijheid.

9.2 Functies media en macht

In een democratie speelt mediavrijheid een belangrijke rol. Een democratie bestaat uit geïnstitutionaliseerde machten en tegenmachten. De media is **de vierde macht** die de eerste drie machten controleert (trias politica). De media is in tegenstelling tot de eerste drie niet wettelijk vastgelegd en hoeft dus ook geen verantwoording af te leggen. Grondwettelijk liggen **de vrijheid van meningsuiting en vrijheid van drukpers vastgelegd**. Dit garandeert de vrijheid om gevoelens en gedachten openbaar te maken. Ook als dit heftige kritiek is op de overheid. De overheid mag dit niet controleren en beheersen. De belangrijkste wetsartikelen voor de pers zijn gegarandeerde vrijheid van meningsuiting en bescherming van pluriformiteit.

Een bedreiging voor vrijheid van meningsuiting is censuur. **Censuur** is het gebruiken van de macht om informatie achter te houden. Het doel van censuur is om de **status quo** te handhaven, om de ontwikkeling van een **maatschappij** of een afwijkende mening van een individu of een groep mensen, te onderdrukken. Censuur wordt onder meer aangetroffen in georganiseerde **religies, clubs**, sociale groepen en regeringen. Bij **zelfcensuur** leggen media of individuen zichzelf beperkingen op. Dit kan zijn door grote maatschappelijke druk, een ongunstig politiek klimaat of druk door adverteerders en politici.

Ter bescherming van de vrijheid heeft een journalist dan ook het recht om zijn bronnen te beschermen. Dit noemen we **het verschoningsrecht**. Journalisten hebben wat dat betreft een bijzondere positie. Bronnen en de bescherming daarvan zijn essentieel. Dit kan de waarheid en de betrouwbaarheid van informatie ten goede komen. Het openbaren van informatie door insiders kan noodzakelijk zijn voor het openbaren van misstanden. Onder bepaalde omstandigheden hebben journalisten het recht om zicht te verzetten tegen het prijsgeven van hun bronnen. In tegenstelling tot advocaten is het verschoningsrecht bij journalisten niet absoluut. De rechter-commissaris kan toetsen of een zwaarder wegend maatschappelijk belang een rol speelt. Als dit het geval is, kan de rechter-commissaris oordelen dat het verschoningsrecht alsnog opzij wordt gezet. In de waarheidsvinding is ook het toepassen van **hoor- en wederhoor** cruciaal. Dit houdt in dat als iemand van iets beschuldigd wordt in de media diegene de kans moet krijgen om daarop te reageren. In België is het publiceren van de reactie zelfs verplicht.

De pluriformiteit staat enigszins onder druk door een proces van **persconcentratie**. Dit is het verschijnsel dat het aantal zelfstandige hoofdredacties van kranten en het aantal uitgevers de laatste jaren sterk is teruggelopen en in handen is van enkele bedrijven. Het is in zekere zin ongewenst dat een aantal ondernemingen een monopolypositie krijgen op bepaalde segmenten van de dagbladmarkt. Handhaving van een pluriforme pers geldt als een waardevolle zaak. Er zijn drie vormen van persconcentratie:

1. Redactionele concentratie (samengaan van redacties)
2. Aanbiedersconcentratie (samengaan van uitgevers)
3. Publieksconcentraties (publiek verdeelt zich eenzijdiger)

Het gevaar van persconcentratie is dus dat er minder verschillende stemmen en stromingen aan bod komen. Dit wordt ook wel de **verschraling van het opinieklimaat** genoemd. Het gevaar voor de democratie is dat er eenzijdige berichtgeving kan ontstaan. Aangezien media een belangrijke rol spelen in onze informatievoorziening is het uiterst relevant dat dit niet vertekend of fout is. De meningen zijn hierover verdeeld. Persconcentratie ontstaat voornamelijk omdat kostenbesparingen steeds belangrijker worden.

Media spelen dus een belangrijke rol als controlerende macht binnen een democratie. Hieronder een opsomming van alle functies van de media:

1. *Controlefunctie / waakhondfunctie*
De media houden de politiek in de gaten. Zo controleren zij of de overheid op een juiste en eerlijke manier handelt. Hierbij is het van belang dat de media in alle vrijheid en dus onafhankelijkheid te werk kan gaan. De onafhankelijkheid van redacties wordt vastgelegd in het **redactiestatuut**. Zo moet ook kritiek op de eigen adverteerders/uitgevers mogelijk zijn.
2. *Commentaarfunctie / opiniefunctie*
Dit betreft opinievorming zodat burgers met behulp van argumenten een standpunt naar voren kunnen schuiven. Relevant om een publiek debat aan te wakkeren.
3. *Informatiefunctie*
Dit betreft het informeren van nieuws en hetgeen zich afspeelt in de samenleving. Informeren gaat over alles wat kennis toevoegt en onwetendheid vermindert. Gaat onder andere ook over het verstrekken van objectieve gegevens.
4. *Educatiefunctie*
Het doel hebben om kennis en inzicht van ontvanger verder te helpen ontwikkelen.
5. *Agendafunctie*
Het is een soort klankbord voor publiek en politiek. Via media zet het volk onderwerpen op de politieke agenda en de politiek zet onderwerpen op de publieke agenda.
6. *Recreatieve functie*
Entertainment wordt regelmatig gekoppeld aan de informatiefunctie. De combinatie noemen we **infotainment**. Dit nieuws is vaak wat luchtiger dan gewoon "serieus" nieuws.

In de strijd om de kijker/lezer vindt er veelvuldig **marktsegmentering** plaats. Dit houdt in dat er steeds meer gefocust wordt op specifieke doelgroepen (segmentering). Hier wordt dan voornamelijk geld aan uitgegeven. Neem bijvoorbeeld RTL 7, wat zich voornamelijk focust op mannen. Commerciële omroepen zijn vooral afhankelijk van advertenties en reclames. Door actief te zijn in meerdere marktsegmenten spreidt de uitgever/omroep zijn economische risico's. Marktsegmentering is ook goed te zien bij tijdschriften.

3.3 Media en beïnvloeding

Communicatie is het proces waarbij een **zender** (on)bedoeld een bepaalde boodschap overbrengt aan een **ontvanger**. Een **boodschap** is hetgeen een zender overbrengt naar een ontvanger. Informatie wordt via een kanaal getransporteerd en wanneer dit bewust gebeurt dan heeft dit als doel om op enigerlei effect te bewerkstelligen bij de ontvanger. Communiceren kan op verschillende manieren. Zo heb je verbale en non-verbale communicatie. **Verbale communicatie** is een vorm van communicatie waarbij gebruik wordt gemaakt van woorden en/of geluiden. **Non-verbale communicatie** is niet-talige communicatie, zoals gebaren en symbolen. Daarnaast heb je ook (in)directe communicatie. **Directe communicatie** is face-to-face en **indirect** is via massamedia. Bij het proces van een boodschap van zender naar ontvanger kan **ruis** ontstaan. Dit is een verstoring in de communicatie. Interne ruis heeft met de ontvanger zelf te maken, externe ruis betreft bijvoorbeeld lawaai. Door middel van massacommunicatie kunnen grote groepen mensen bereikt worden. Voorbeelden van massacommunicatie zijn:

1. *Reclame* (poging tot beïnvloeding koopgedrag)
2. *PR* (verbeteren imago organisaties, niet overheid)
3. *Propaganda* (politieke communicatie waarmee overheid gedrag, houding en kennis beïnvloed)
4. *Voorlichting* (overheid informeert burgers en wint informatie over burgers)

De toegang tot informatie in de media is zeer belangrijk voor persoonlijk en economisch succes, maar ook voor het dagelijks functioneren. Zo gebruiken we informatie uit de media om ons beeld van de werkelijkheid te bepalen en om te besluiten wat we gaan kopen, op wie we gaan stemmen etc. Daarnaast bepaalt media ook vaak waar we over praten met elkaar. Sociale wetenschappers houden zich bezig met de vragen rondom massamedia. Hier zijn verschillende theorieën, die betrekking hebben op de relatie tussen media en publiek, uit voortgekomen. Dit noemen we communicatiewetenschap. Het gaat hierbij voornamelijk om de relatie tussen de communicatieboodschap en het ontvangerspubliek. Hieronder een beschrijving van de belangrijkste theorieën.

Theorie 1: Agendasettingtheorie

De invloed van de media uit zich niet zozeer in de directe beïnvloeding van meningen, attitudes en gedrag van mensen, maar meer in de beïnvloeding van de onderwerpen die mensen belangrijk vinden en waarover ze hun gedachten zullen laten gaan en waarover ze een mening vormen. De macht van de media ligt volgens deze theorie in de selectie van onderwerpen waar 'wij' over praten. Kortom, media-inhoud heeft geen invloed op wat mensen denken, maar wel waarover. Media selecteert dus wel waarover ze berichten. Hiermee hebben ze (soms) ook invloed met wat er op de politieke agenda komt. Volgens deze theorie heeft de media dus veel macht in het publieke- en politieke debat.

Theorie 2: Framingtheorie (framing)

Deze theorie sluit aan op de agendasettingtheorie. Een frame is een gekaderd beeld van de werkelijkheid en wordt door journalisten en politici gebruikt. Framing is gebaseerd op de veronderstelling dat de wijze waarop en onderwerp in de media behandeld wordt, invloed heeft op de manier waarop het door het publiek wordt geïnterpreteerd. Dus hoe iets wordt gebracht en hoe het onderwerp wordt ingekleed is een keuze gemaakt door de journalistiek. In het boek '*Een goede man slaat soms zijn vrouw*' laat journalist Joris Luyendijk uitstekend zien wat dit inhoudt. Een journalist moet keuzes maken in wat hij wel/niet laat zien. Je ziet daarmee de werkelijkheid door zijn of haar ogen. Frames worden dus beïnvloed door hoe journalisten denken. Een frame is overigens ook een hulpmiddel om complexe onderwerpen te vereenvoudigen.

Theorie 3: Cultivatietheorie

Deze theorie veronderstelt dat het beeld dat mensen hebben van de werkelijkheid in hoge mate wordt bepaald door de televisie. Het kijken naar televisie kan invloed hebben op onze perceptie. Hoe langer iemand kijkt, hoe meer effect die televisie zal hebben op de wereldperceptie van die persoon. Er wordt dan ook gesproken over een echte werkelijkheid en televisiewerkelijkheid. Dit zou ook invloed hebben op het gebruiken van geweld bij kinderen. Directe causale verbanden tussen televisie kijken en gedrag zijn echter moeilijk aantoonbaar. De blootstelling aan televisie heet cultivering. Deze invloed gaat zo ver dat hun wereldbeeld en waarnemingen afgespiegeld zijn van wat zij herhaaldelijk zien en horen op televisie. Televisie levert daarmee een onafhankelijke bijdrage aan de manier waarop mensen de sociale werkelijkheid waarnemen.

Theorie 4: Injectienaaldtheorie

De media hebben volgens deze theorie een grote invloed; dat het zelfs de volle macht heeft. Massamedia bereikt iedereen en beïnvloed de ontvanger eenzijdig. De kijkers zijn slechts passief en kritiekloos. Het effect is dan ook dat de kijkers de informatie verkregen van de media vol vertrouwen worden opgenomen. Er zijn volgens deze theorie geen filters waardoor er een direct verband is tussen de boodschap en het gedrag van de ontvanger. Deze theorie was vooral dominant toen diverse media als radio en televisie opkwamen. Vanuit deze theorie leeft ook het idee dat media in staat zijn tot manipulatie en indoctrinatie. **Manipulatie** is het eenzijdig, partijdig en/of vervormde weergave van feiten en gebeurtenissen presenteren in de massamedia. Met daarbij het doel om personen te overtuigen en overhalen zodat deze zich vormt naar de mening van de boodschapper. **Indoctrinatie** is een vorm van manipulatie. Dit is het eenzijdig belichten van informatie en brengen als de waarheid. Dit is negatief beïnvloeden. De andere partij moet de opvattingen en ideeën kritiekloos aanvaarden en overnemen.

Theorie 5: Reductiethese

De aanhangers van deze visie wijzen op de socialiserende rol van televisie. Kinderen leren door het kijken naar situaties waarin gewelddadig gedrag wordt getoond dergelijke situaties juist te vermijden. Agressie op tv kan zo werken als manier om stoom af te blazen. Daardoor zou agressiviteit afnemen. In de kinderspsychiatrie wijst men op kinderen van wie de opvoeding door de ouders danig is verwaarloosd. Juist dankzij de tv, die kennelijk een deel van de opvoeding overneemt, leren die kinderen zich maatschappelijk toch staande te houden.

Theorie 6: Selectieve perceptie

Deze theorie stelt dat mensen soms wel en soms niet worden beïnvloed door de media. Dit is afhankelijk van hun referentiekader. Je **referentiekader** is de bril waarmee je naar de wereld kijkt; gebaseerd op je meegekregen normen & waarden, ervaringen en kennis. Informatie die daar niet bij past, wordt niet waargenomen. Media bereiken volgens deze theorie dan ook alleen de mensen die er voor openstaan. Informatie uit bijvoorbeeld een krantenartikel kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden.

Theorie 7: Theorie van de zwijgspiraal

Deze theorie veronderstelt een grote macht van de media. De media ontmoedigt namelijk afwijkende meningen en laat de mensen die een afwijkende mening hebben 'zwijgen'. Het gaat volgens de bedenker om een trapsgewijze communicatie waarbij interpersoonlijke communicatie belangrijk is. De veronderstelling is dat mensen op zoek zijn naar zekerheid en juistheid van hun mening. Onzekerheid komt vaak door meningen van anderen. Hierdoor kan er een angst komen geïsoleerd te raken. De media kan hier grote invloed op hebben. De theorie veronderstelt dan ook dat mensen vooral irrationeel zijn. Mensen conformeren zich dus met de dominante opvattingen, mede omdat de mens sterk afhankelijk is van zijn/haar omgeving. Wie denkt dat zijn mening aansluit bij de heersende opvattingen zal eerder geneigd zijn, zijn mening in de openbaarheid te brengen dan degenen, die daar niet van overtuigd zijn. Dit maakt het een zichzelf versterkend proces.

Theorie 8: Uses and gratifications-theorie

In tegenstelling tot bijvoorbeeld de injectienaaldtheorie veronderstelt deze theorie dat het publiek veel macht heeft. Mensen gebruiken media namelijk actief en doelgericht. Het gaat er vanuit dat iedereen verschillende persoonlijke kenmerken heeft. Het gebruik van de media wordt gerelateerd aan de behoefte die mensen willen bevredigen. Volgens deze theorie richt de benadering op de sociale en psychologische oorsprong van behoeften die verwachtingen wekken ten aanzien van massamedia of andere bronnen. De opgewekte verwachtingen leiden vervolgens tot een gedifferentieerd patroon van blootstelling aan de media, met als resultaat een vervulling van behoeften en andere gevolgen, die misschien niet eens werden nagestreefd. Je moet dus kijken naar de behoeften van individuen om media te gebruiken en de mate waarin die behoeften bevredigd worden. Behoeften zijn o.a. kennis opdoen, relaxen, sociale interactie etc. Er is dan ook een verband tussen behoeften en mediakeuze.

3.4 Maatschappelijke ontwikkelingen

Ontwikkeling 1: Commercialisering, ontzuiling en verzuiling

Commercialisering houdt in dat er steeds meer vanuit winst oogmerk wordt gehandeld. Dit heeft ook effect op de media. Dit kan gevaarlijk zijn voor het verstrekken van objectieve kennis. Vanuit commercieel oogpunt is dit misschien niet aantrekkelijk. De commercialisering is begonnen in de jaren '60. Samen met de ontzuiling van Nederland. Zo was er eerst maar 1 zender. Doordat er maar 1 zender was keken mensen naar programma's van verschillende zenders. **De ontzuiling** (wegvallen van naast elkaar bestaande structuren) zorgde ook voor onzekerheid bij de media. Die konden namelijk niet meer vertrouwen op een vaste achterban. Deze publieke omroepen moesten nu commerciëler te werk gaan om er voor te zorgen dat genoeg mensen ervoor kozen om hun programma's te gaan kijken en/of om lid te worden. Media gingen zich dus steeds breder interpreteren om maar meer publiek te kunnen trekken. De ideeën van de eigen stroming werd dus steeds minder belangrijk. Dit heeft vanuit het publiek ook weer geleid tot de wens om een commerciële omroep.

De media is simpelweg steeds meer gaan luisteren naar wat het publiek wil. Onder andere dus door de toegenomen concurrentie. Media hebben nu vaak als doel om winst te maken terwijl dit eerst het brengen van objectief nieuws was en culturele programmeringen. De politiek-maatschappelijke taak vervaagd steeds meer en er wordt steeds meer gegrepen naar amusement om maar te kunnen verkopen. Dit wordt ook wel infotainment genoemd: het brengen van nieuws met een hoog amusementswaarde. Het zorgt dus voor een ondermijning van serieuze verslaggeving. Ook wordt de serieuze pers steeds minder gewaardeerd.

Tijdens de **verzuiling** was het publiek trouw en blijvend. Men deed wat bij de eigen groep hoorde en keek dus ook naar de programma's binnen de eigen zuil. Individuen baseerde hun keuzes op het feit dat ze bij een ideologische groep hoorde. Dit was van invloed op de journalistieke kwaliteit. Zo werden er bijvoorbeeld nauwelijks kritische vragen gesteld aan de eigen zuil. Onder andere kranten vertegenwoordigde een bepaalde groep. Vanuit die gedachtegang werd geschreven en dus niet neutraal. Mede dankzij de ontzuiling gingen journalisten steeds professioneler te werk. Een passieve houding werd omgeruild voor een meer kritische houding waardoor er onafhankelijker en kritischer journalistiek werd bedreven. Daarnaast was het voor journalisten niet meer vanzelfsprekend om politieke voormannen aan het woord te laten.

Ontwikkeling 2: Digitalisering

Dit is te zien in veel verschillende vormen. Bijvoorbeeld in de stap van kranten naar internet en tablet. Blendl is ook een voorbeeld dat het steeds meer invloed heeft in het aanbieden van nieuws en het verkopen van nieuws. Ook zal het invloed hebben op ons kijkgedrag. Dit kunnen we steeds meer doen op basis van onze eigen behoefte zoals met Netflix. Kranten hebben hun monopolie op informatievoorziening zien verdwijnen door onder andere de radio, tv en internet. Nieuws is tegenwoordig overal en gratis beschikbaar en dat maakt het leven voor een betaalde informatiebrenger niet eenvoudiger. Zeker de nieuwe generaties verkiezen online media boven print. Kranten gaan dan ook steeds meer digitaal.

Ontwikkeling 3: Informatisering

Informatie is steeds makkelijker te vinden. Informatie is daardoor ook steeds minder exclusief. Met de ontwikkeling van de communicatiemediën is het informatieaanbod een stuk groter geworden, veel groter dan enig individu ook maar kan verwerken. Het lijkt er zelfs op dat Google nu onze waarheid wordt. Wat we hierbij zien is dat we meer keuzevrijheid hebben, doordat we meer informatie hebben. Doordat mensen veel meer weten zullen ze ook gedwongen worden om meer keuzes te maken. Je krijgt namelijk meer verantwoordelijkheid voor je keuzes (minder onwetendheid). Het gevaar is dat Google een figuurlijke leraar gaat worden en dat er een gelijkschakeling komt tussen informatie en kennis. In combinatie met andere ontwikkelingen kan men het spoor bijster raken in de doolhof van het kennisaanbod.

Ontwikkeling 4: Internationaal recht

Met de gebondenheid aan de Europese Unie en de Verenigde Naties wordt regelgeving omtrent massamedia meer dan eens van 'bovenaf' opgelegd.

Ontwikkeling 5: Vervlakking

Dit is het eerder genoemde "vertrossing". Er is een steeds sterker accent op amusementsprogramma's. Dit zorgt voor de ondergang van media die vanuit levens- en maatschappijbeschouwing hun taak trachten te verrichten. Het houdt mensen daarnaast af van rationele kennisvorming.

3.5 Overige begrippen

Mediahype

Dit is buitengewone aandacht voor een bepaald onderwerp in de media en wordt ook wel eens gedefinieerd als nieuws dat zichzelf versterkt, zonder dat er zich nieuwe feiten voordoen. Een mediahype kan ontstaan door politici.

Medialogica

Medialogica kent meerdere aspecten. Dit betreft in eerste instantie de manier waarop de media de werkelijkheid van het nieuws presenteren. Dus welk nieuws er wordt behandeld en in welke format dit wordt gepresenteerd. Dit heeft invloed op de manier waarop het publiek het interpreteert. Journalisten beïnvloeden dus de uitkomst, vorm, inhoud, toonzetting en koers van de publieke meningsvorming, maar ook beïnvloeden ze het gedrag van bijvoorbeeld nieuwsaanbieders zoals politici. Nieuwsaanbieders passen hun gedrag op die manier aan zodat zij voldoen aan de nieuwswaardigheidseisen. De journalistieke rationaliteit, voor het presenteren van bijvoorbeeld nieuws, wordt dus overgenomen door onder andere politici. Dit brengt ook de dreiging van infotainment met zich mee. De aantrekkelijkheid van het nieuws is zeer belangrijk geworden, omdat er een concurrentiestrijd gaande is tussen verschillende zenders.

Objectiviteit

Een feit is objectief als het onafhankelijk is van de mening van mensen, als er geen interpretatie bij nodig is. In de journalistiek wordt het vaak gezien als neutraliteit en onpartijdigheid en als een belangrijk goed voor een journalist. Met name bij de vergaring, de keuze en bewerking van nieuws. Sommige vinden dat objectiviteit onmogelijk is in verslaggeving. Tijdens het hele proces van verslaglegging worden namelijk keuzes gemaakt. Welk onderwerp, welke feiten en standpunten worden belicht, hoe diep gaan we doorvragen, taalgebruik en dergelijke. Omdat journalisten en uitgevers net als anderen onderhevig zijn aan belangenstrijd en ideologie, maken deze verslaggeving altijd gekleurd. Zelfcensuur kan hier ook weer een rol in spelen.

Priming

De manier waarop wij dingen waarnemen is voor een groot deel bepaald door bepaalde associaties die wij in ons brein hebben. Meerdere associaties vormen met elkaar een schema (bril waarmee we de wereld interpreteren; referentiekader). We hebben zowel bewuste als onbewuste schema's. Deze schema's zorgen ervoor dat we meer aandacht besteden aan bepaalde zaken omdat we die sneller kunnen plaatsen of interpreteren. Media-aandacht activeert een "schema" en past dit vervolgens (een beetje) aan. Het is een soort uitbreiding van onze associaties. We herkennen iets simpelweg sneller als we het al hebben meegemaakt.

3.6 Politiek en de media

De macht van de media is groot, en misschien wordt deze wel steeds groter. Ook voor politici is dit van groot belang. Zij zullen steeds meer rekening moeten houden met hoe journalisten ze zullen neerzetten. Het is steeds opvallender dat de connectie tussen media en politiek groter wordt. Zo hebben politieke partijen/ leiders nu eigen websites. Politici krijgen mediatraining om zo goed mogelijk over te komen in de media, en er worden voorlichters aangenomen om de media in te lichten over verschillende kwesties die zich afspelen in de politiek. Zo'n voorlichter wordt een 'spindoctor' genoemd. Door het toenemende contact tussen media en politiek spreken sommige wetenschappers ook wel van een 'communicatie-oorlog' in de politiek.

Politiek-publicitair complex

Het politiek-publicitair complex houdt in dat zowel de media belang heeft bij een relatie met de politiek, maar ook de politiek belang heeft bij een relatie met de media. Je kunt dus spreken van parallelle belangen. Politici willen graag aandacht krijgen van de media om kiezers te boeien. De media heeft daarbij behoefte aan een belangrijk nieuwsverhaal, en wil graag zappende kijkers boeien.

Politieke visies

Traditioneel zit het omroepbeleid vol ideologische haken en ogen. Confessionele partijen hechten zeer aan de ledenomroepen, liberalen willen het liefst een kleine publieke omroep die alleen tot taak heeft programma's te maken over onderwerpen die commerciële partijen laten liggen. Sociaaldemocraten zijn van oudsher voor een duaal stelsel met een nadrukkelijke rol van publieke omroepen en ruime subsidiëring.

Deel 4: Criminaliteit en veiligheid

4.1 Criminologie & theorieën

Criminaliteit roept emoties op. Dat maakt het onder andere een populair gespreksonderwerp. Op moreel gebied versterkt criminaliteit ook de sociale cohesie. Volgens Durkheim kan het er over praten dan ook een positief gevolg hebben voor de samenleving. Door gevoelens van morele verontwaardiging met elkaar te delen, bevestigen de leden van de gemeenschap zichzelf en elkaar in hun normbesef. Hoe men over criminaliteit denkt staat vaak niet los van de politieke voorkeur. Bij (zware) misdrijven ontstaat vaak een explosieve mengelmoes van tegengestelde identificaties en gevoelens. Mede daarom is er gekozen voor onafhankelijke professionele rechters in Nederland. De criminologie probeert over dergelijke emotionele kwesties zo veel mogelijk zakelijke informatie te verzamelen en deze systematisch te ordenen.

Criminaliteit heeft verschillende termen gekend. Zo was het eerst misdadaad en werd het daarna delinquent (afwijkend). Nu wordt het crimineel. Het strafrecht is ook veelvuldig in beweging. Er is sprake van **criminalisering en decriminalisering**. Dit zijn processen van invoeren en schrappen van wettelijke bepalingen waarop strafsancities zijn gesteld. De inhoud van de strafwet verschilt per tijdperk en land. Het exacte studieobject van de criminoloog is dus voortdurend in verandering. Criminaliteit is een sociale constructie die begrepen moet worden in de maatschappelijke context; tijd en plaats. De criminologie kent een lange geschiedenis. Sinds de Verlichting werd de absolute macht van de vorst aan banden gelegd om rechtelijke willekeur te voorkomen en wrede straffen uit te bannen. De gedachte ging toen leven dat strafzekerheid belangrijk was, maar wel op maat (gelijkheidsbeginsel), op basis van duidelijke wetten (**legaliteitsbeginsel**) en niet willekeurig. De gedachte was toen dat crimineel gedrag een rationele keuze was.

In de loop van de geschiedenis zijn verschillende opvattingen over criminaliteit opgekomen. Deze gevormde theorieën kunnen kortweg in drie categorieën geplaatst worden. Psychologische, economische en sociologische. Bij psychologische theorieën worden verklaringen gezocht in de kenmerken van personen. Bij economische theorieën draait het om de keuzes die mensen maken en de invloed van de sociale omgeving komt terug in het sociologisch perspectief. Verklaringen voor crimineel gedrag zijn belangrijk in Nederland omdat wij een daderstrafrecht hebben en geen daadstrafrecht. Dit is dan ook van belang om te bepalen welke straf er gegeven moet worden. Iedere verklaring vraagt namelijk om een andere effectieve straf. Het is relevant om te beseffen dat niet 1 theorie alle criminaliteit kan verklaren. Het kan bijvoorbeeld nooit voldoende zijn om enkel de omgeving de schuld te geven, want dan zouden wij allemaal tot crimineel gedrag kunnen komen. Er moet dus een combinatie zijn van psychologische en sociologische verklaringen.

Psychologisch perspectief

Dit betreft theorieën die de oorzaken voor het ontstaan, het in stand blijven houden van of het uitdoven van criminele gedragingen zoeken in eigenschappen van het individu. Belangrijke punten waar naar gekeken wordt zijn antisociaal gedrag en de tegenstelling externaliserend-internaliserend (controle van emoties).

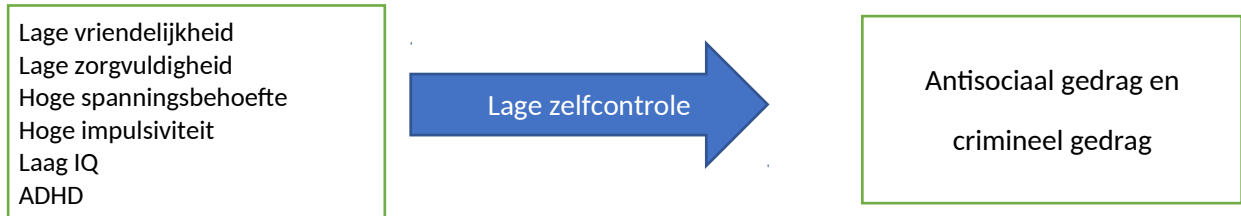
1. Sociaalpsychologische factoren

Dit bestudeert de wijze waarop de gedachten, gevoelens en de gedragingen van de persoon worden beïnvloed door andere personen. De focus hierbij ligt op de onmiddellijke invloed van situationele variabelen op gedrag. Antisociaal en agressie bepalen slechts in beperkte mate concrete gedragingen. Diegene moet ook in een bepaalde situatie terecht komen. Bijvoorbeeld in een situatie met alcohol. Een andere meespelende factor is sociale controle. Hoe sterker, hoe minder de neiging tot crimineel gedrag. De groep speelt dus een belangrijke rol. Onderzoeken van Milgram en Zimbardo gelden als ondersteuning. Opvallend is dat groepen meer risico's nemen dan individuen. Er is namelijk een spreiding van verantwoordelijkheid. Ook is er binnen groepen de gewoonte om angst-verhogende informatie niet toe te laten.

2. Persoonlijkheidspsychologie

Dit omvat biologische factoren zoals erfelijkheid. Dit is de oudste theorie en sluit aan op de Italiaanse antropologieschool (Lombroso). Er zijn enigszins verbanden tussen bepaalde relatief stabiele persoonlijkheidstrekken en crimineel gedrag. Lombroso veronderstelde biologisch determinisme. Lombroso stelde dat criminelen zijn achter gebleven in het evolutieproces. Hij kwam met de theorie van de geboren misdadiger. De mens kon er dus ook niets aan doen, waardoor ze ook niet hard aangepakt moesten worden. Dit noemen we ook wel de positivistische stroming.

Er zijn verschillende vormen van persoonlijkheidspsychologie in het verklaren van crimineel gedrag. Er zijn enigszins verbanden tussen bepaalde relatief stabiele persoonlijkheidstrekken en crimineel gedrag. Denk hierbij aan grote spanningsbehoefte, impulsiviteit en een beperkte intelligentie. Ook ADHD is een bewezen risicofactor voor crimineel gedrag. Hiervoor is een overkoepelende term in het leven geroepen: zelfbeheersing.

3. Medische en biologische factoren

Lombroso had ideeën over de geboren misdadiger. Er is echter een complexe lange weg tussen erfelijkheid (DNA) en gedrag. Wel is erfelijkheid mede bepalend voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid en vervolgens voor het ontstaan van bepaalde gedragingen. Maar dit wordt mede beïnvloed door omgevingsfactoren. Onderzoek laat zien dat erfelijkheid een sterke invloed heeft op gedrag. Genen van mensen zouden op de een of andere manier aan en uit gezet kunnen worden. Dit is vanuit de sociale omgeving. Naarmate mensen ouder worden neemt de invloed van de sociale omgeving af. De impact van onze genen zijn van essentieel belang om menselijk gedrag te verklaren (epi genetica). De belangstelling hiervoor wordt steeds groter.

4. Ontwikkelingspsychologie

Dit gaat vooral over de invloed van ouders op de ontwikkeling van kinderen. Agressie moet afgeleerd worden bij kinderen en dat moet door de omgeving gebeuren. Bij sommige kinderen neemt het agressieve gedrag echter niet af en dat zou kunnen doordat ouders niet adequaat hebben ingegrepen en dus geen zelfbeheersing hebben aangeleerd. Een groot aantal studies laat zien dat probleemgedrag al op jonge leeftijd samenhangt met de wijze waarop ouders met hun kind omgaan. Belangrijk in de opvoeding is:

1. Een affectieve band.
2. Toezicht houden
3. Adequaate labels van ongewenst gedrag
4. Bestrafen van ongewenst gedrag

In de opvoeding is disciplineren van gewenst en ongewenst gedrag belangrijk. Als ouders verzuimen consequent te reageren op lichtere vormen van ongewenst gedrag dan bestaat het risico dat dit met de leeftijd toeneemt en ernstiger vormen aanneemt. Ouders brengen dus risicofactoren met zich mee met hun opvoedingsvaardigheden. Niet alle kinderen laten zich even makkelijk socialiseren. Een laag IQ, ADHD en andere gedragsstoornissen kunnen het socialisatieproces bemoeilijken.

5. Leerpsychologie

Dit betreft gedragsveranderingen als resultaat van eerder opgedane ervaringen. Verschillende wijzen van leren en de condities waarin dit plaatsvond vormen het hoofdonderwerp. Dit kent drie vormen: klassieke conditionering (onbewuste en emotionele reactie op iets), instrumenteel leren (doelgericht gedrag op beloningen) en sociaal leren.

Psychologische theorieën sluiten aan op de antropologieschool: de gedachte dat crimineel gedrag voortkomt uit afwijkende persoonlijkheid van de dader. Dit wordt weer steeds meer een hot item. Gebrekkige zelfbeheersing, adhd en sterke prikkelbehoefte zijn volgens de huidige literatuur in belangrijke mate genetisch bepaald. De opvoeding speelt hierin ook een rol aangezien de opvoeding dergelijke reacties kan corrigeren

Het economisch perspectief

Theorieën binnen dit perspectief gaan ervanuit dat mensen bij hun keuzes een afweging maken tussen de kosten van gedrag en de baten die het gedrag kan opleveren. Het sluit dus aan op de klassieke school (liberalisme). Mensen zouden kiezen of ze de wet gehoorzamen of niet. Strafwetten moesten dan ook vooral

afschrikken om geen criminele handelingen te doen. Veel wetten en de grondwet zijn op deze gedachte gebaseerd.

Economische theorieën gaan dus uit van **een rationele-keuzetheorie** van menselijk gedrag. Het plegen van strafbare feiten is hierin vergelijkbaar met consumentengedrag. Consumenten gaan voor de minste kosten en de meeste baten. Economische theorieën van crimineel gedrag gaan uit van dezelfde gedachte:

1. Allereerst moet er de gelegenheid zijn (om fietsen te stelen zijn er fietsen nodig)
2. Daarna bedenkt een potentiële dader wat de baten er van zijn
3. Daarna zullen de ingeschatte baten afgezet worden tegenover de verwachte kosten.
4. Potentiële daders zullen vervolgens kiezen voor de gedragsvorm met de meeste opbrengst.

Het strafrisico staat dus centraal bij het inschatten van kosten van sancties. Dit is het product van pakkans en strafmaat. In deze gedachtegoed zou de overheid per delictstype moeten berekenen welke strafbedreigingen nodig zijn om criminelen van hun activiteiten te laten afzien, zodat de kosten de baten gaan overtreffen. Dit is gebaseerd op de **afschrikkingstheorie**. Deze gedachtegoed wordt veel toegepast bij nieuwe wetgeving.

Rationele keuzen gaat niet alleen om de afschrikkende werking van sancties maar ook om die van preventieve maatregelen. Ook beveiligingstechnieken zijn er op gericht het gedrag van de dader te beïnvloeden door het plegen van delicten moeilijker te maken en om zo de kosten ervan te verhogen. Het niveau van criminaliteit zou daarmee ook bepaald kunnen worden door de aanwezigheid van potentiële daders, de aanwezigheid van geschikte doelwitten en de afwezigheid van voldoende sociale bewaking: **De gelegenheid maakt de dief**.

Aansluitend op deze theorie wordt het criminaliteitsniveau in een land dus bepaald door een wisselwerking van rationele keuzen van daders en slachtoffers (preventiemaatregelen).

Het sociologisch perspectief

Dit gaat dus over invloed vanuit de sociale omgeving. Onder andere over de cultuur van de samenleving en/of sociale groep waartoe iemand behoort. Normen worden overgenomen van een samenleving of sociale groep. Dit geldt dus ook voor normen met betrekking tot ongewenst gedrag. Er zijn verschillende modellen:

1. Anomietheorie (Merton)

Hierbij worden de bestaande sociale tegenstelling in de westerse maatschappij als uitgangspunt van delinquent gedrag genomen. Minderbedeelden zouden daarin een subcultuur ontwikkelen waarin de bestaande normen en waarden sterk afwijken van die in de dominante cultuur. In een samenleving waarin de nadruk ligt op materiële welvaart is het niet voor iedereen makkelijk om dat legitiem te behalen. **Anomie (normloosheid)** ontstaat als culturele doeleinden botsen met de legitieme middelen die het individu ter beschikking heeft. De ervaring dat gekozen succesdoelen niet bereikt kunnen worden, veroorzaakt volgens Merton innerlijke spanning (**strain**). Individuen kunnen hier verschillend op reageren, maar ook met illegale activiteiten.

2. Sociale-controletheorieën / controle-theorie (Hirschi)

De focus hierbij ligt op de vraag waarom zo veel mensen het nalaten om delicten te plegen. Iemand wordt een sociaal wezen omdat zijn omgeving dat afdwingt. Gewetensvorming loopt dus via een proces van socialisatie door de sociale omgeving. Vier factoren bepalen of iemand zich wel of niet zal conformeren aan de regels:

- *Gehechtheid*: mate waarin iemand rekening houdt met de wensen van anderen (sympathie)
- *Betrokkenheid*: Investerings die iemand doet om een bepaalde positie te krijgen.
- *Gebondenheid*: Beperkingen van mogelijke activiteiten die voortvloeit uit iemands leven (tijd bijv.)
- *Normen en waarden*: kwaliteit van binding met de omgeving is belangrijk. Aanvaarden van regels.

Een verklaring voor delinquent gedrag is dan een gebrek aan affectieve binding met anderen. Er zijn dan geen morele remmingen, het geweten is onderontwikkeld. Banden en relaties zijn dus belangrijk om conventionele normen te internaliseren. Sociaal aangepast gedrag is daarmee een gevolg van de bindingen van individuen met hun omgeving (dus theorie van sociale controle). De binding met die omgeving is hierin beslissend. Bij een zwakke binding is crimineel gedrag mogelijk.

3. Sociale-desorganisatie theorieën

Criminaliteit zou vooral gepleegd worden in wijken waar een zichtbaar gebrek is aan stabiliteit, sociale cohesie en sociale controle (steden). Dat zou uitnodigen tot het plegen van delicten. Hoe sterker de sociale controle is,

hoe lager het niveau van probleemgedrag bij jongeren. Ondanks de eventuele achterstandspositie van de bewoners. Een belangrijk voorspeller is dus de bereidheid van inwoners om elkaar te helpen en te vertrouwen.

4. Sociale-labellingtheorieën / Etiketteringstheorie (Goffman)

Hierbij wordt verondersteld dat het sociale gedrag van mensen sterk wordt bepaald door de sociale rollen die men krijgt opgelegd of zelf aanneemt. Iemand die als misdadiger wordt gelabeld, loopt het gevaar dat hij ook dergelijk gedrag gaat vertonen: selffulfilling prophecy. Iemand gaat zich zien als vijand van het systeem. Op het moment dat wetsovertreders de opgelegde rol van crimineel als een identiteit gaan beschouwen waarnaar zij zich vervolgens ook gaan gedragen, staat bekend als **secundaire deviantie**. Negatieve verwachtingen worden daarmee geïnternaliseerd. Daarom is het beleid ook om zo min en zo laat mogelijk op te treden bij delinquent gedrag van jongeren. Een label is niet zozeer de veroorzaker van crimineel gedrag, maar ze slagen er zeker niet in om de diepere oorzaken ervan weg te nemen en versterken deze soms wel.

Conclusie

Het debat over de oorzaken van criminaliteit vindt vooral plaats tussen het sociaal determinisme van de Franse sociologieschool en het biologisch determinisme van de Italiaanse biologieschool. **De Italiaanse antropologieschool** ging op zoek naar de criminele mens. Een populaire stroming, maar raakt steeds meer in diskrediet. Vooral door de ontwikkelingen in Nazi-Duitsland. **De Franse milieuschool** behoort tot de positivistische school. Dit betreft statistische wetenschap om criminaliteit te begrijpen. Zij zochten verbanden tussen menselijk gedrag en kenmerken van de samenleving. Het is de sociale omgeving die iemand tot criminaliteit brengt. Dit is een duidelijke tegenhanger van de Italiaanse school. Een studie die beide richtingen integreerde was de **socialistische criminologie**. Hierbij werd er ook een relatie gelegd met de maatschappelijke omstandigheden en dan vooral de economische (machts)verhoudingen in de samenleving. Na WO2 kwam er in Utrecht een kritische richting op waarbij de vrije wil werd gecombineerd met deterministische theorieën (gedrag bepaald door omstandigheden). De criminologie moest vooral het strafrecht verbeteren

4.2 Het strafrechtelijk systeem in actie

Criminologie bestaat dus uit criminaliteit en de maatschappelijke reactie hierop. De belangrijkste (formele) reactie is de toepassing van **het strafrecht**. Dit is in handen van verschillende, min of meer zelfstandige organen, die samen worden aangeduid als het **strafrechtelijk systeem**. De instanties die samen het strafrechtelijk systeem uitmaken, bezitten een zekere mate van autonomie ten opzichte van elkaar. Het doel van strafrechtspleging is uiteindelijk om een effectieve en rechtmatige bestrijding van criminaliteit te realiseren. De strafrechtspleging is een vorm van overheidsbeleid. De overheid stellen beleidsplannen op ter bestrijding van de criminaliteit en om de uitvoering daarvan door de politie, het OM en het gevangeniswezen te bewaken. Er gelden drie invalshoeken:

1. *De economische benadering*
Dit gaat over de efficiëntie van overheids gelden. Kosten-baten analyse. De mate waarin en waarop door politie/justitie overheids gelden worden besteed verdient een kritisch en beleidsmatige aandacht.
2. *De maatschappelijke/instrumentele benadering*
Kijken naar het effect op de totale maatschappij zoals het vergroten van de veiligheid. Bijvoorbeeld het effect van het opleggen van vrijheidsstraffen aan veelplegers op lokale cijfers van autodiefstallen en op de gevoelens van onveiligheid van de bevolking in grote gemeenten.
3. *De beleidsmatige-juridische benadering*
Dit is het monitoren in hoeverre de strafrechtelijke functionarissen hun discretionaire bevoegdheden (vrijheid) hanteren. Het gaat dus om de kwaliteit van de genomen beslissingen. Dus ook het voorkomen van gerechtelijke dwalingen. **Discretionaire bevoegdheden** houdt in dat elke ambtenaar de bevoegdheid heeft om het naar zijn eigen denken op te lossen (legaliteitsbeginsel). Hierbij wordt beleidsmatig gekeken welke bevoegdheden relevante actoren krijgen. Vanuit deze benadering wordt dus gekeken of bij het maken van keuzes om al dan niet te arresteren, te vervolgen of te straffen fundamentele rechtsbeginselen zoals rechtszekerheid en rechtsgelijkheid voldoende wordt nageleefd.

Het strafrechtelijke keten

De keten begint bij het strafbaar stellen van iets, dus de strafwetgever. De officier van justitie is belast met de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde.

1. De strafwetgever

De macht van strafweggever ligt in Nederland in de handen van het de volksvertegenwoordiging in de Eerste en Tweede Kamer.

2. De politie

De politie heeft als taak te zorgen voor handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven. De kwaliteit van politie is onder andere te meten met het ophelderingspercentage. Dit is het percentage ter kennis gekomen misdrijven waarvan een verdachte bekend wordt. Dit heeft echter veel zwakke punten. Het zegt niets over de zachte output (voorlichting, surveilleren). Er zijn veel regionale verschillen bij de politie in ophelderingspercentages. Verschillen kunnen komen door aandacht aan andere gebieden als hulp, voorlichting en surveillance. Vraag is dan ook of je de inspanningen van de politie moet meten per delict soort of successen? En in hoeverre hangt de ontwikkeling van bepaalde cijfers af van politiesterkte of inzet?

3. Het Openbaar ministerie (officier van justitie; staande magistratuur)

Het openbaar ministerie is belast met de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Kortgezegd:

- Leiding geven aan opsporen strafbare feiten door politie;
- Vervolgen van verdachten;
- Klassieke rol van aanklager met o.a. eisen van een straf.
- Toezicht houden op de uitvoering van straffen, maatregelen en voorwaarden.

Op basis van het onderzoek tot drie verschillende reacties overgaan:

• Vervolgen

Zodra de officier van justitie de rechter in een strafzaak betreft, is de vervolging begonnen. Soms is dat al voordat iemand in de rechtszaal verschijnt. De rechter kan op verzoek van de officier van justitie bijvoorbeeld opdracht geven iemand in voorlopige hechtenis te nemen, als deze ervan wordt verdacht een ernstig misdrijf te hebben gepleegd. We spreken dan ook wel van voorarrest.

• Seponeren

Als de officier van justitie besluit om niet te vervolgen dan noemen we dat seponeren. Dat gebeurt bijvoorbeeld als de officier van justitie te weinig bewijs heeft.

• Strafbeschikking

Dit is buiten de rechter om schuld vaststellen door bijvoorbeeld het geven van een boete. Strafbeschikking wordt toegepast bij veelvoorkomende criminaliteit. Je kan als verdachte bezwaar maken, dan krijg je alsnog een rechtszaak. Strafbeschikking botst namelijk met het idee van gescheiden machten. De overheid in de vorm van de officier van justitie opereert namens de uitvoerende macht en niet de rechterlijke macht.

4. Rechters (zittende magistratuur)

Er zijn 11 rechtbanken, 4 gerechtshoven en 1 Hoger Raad. De rechter-commissaris leidt het vooronderzoek bij een zaak. Hij houdt daarbij toezicht op de voortgang en rechtmatigheid van het opsporingsonderzoek dat onder leiding staat van de officier van justitie. De rechter-commissaris moet bijvoorbeeld toestemming geven om bepaalde opsporingsmethodieken in te zetten en of iemand langer in hechtenis gehouden moet worden. Rechters beslissen uiteindelijk of de ten laste gelegde strafbare feiten wettig en overtuigend bewezen zijn, over de schuld van de verdachte en welke straf of maatregel op basis daarvan wordt opgelegd.

5. Het gevangeniswezen

Het gevangeniswezen heeft 28 vestigingen (penitentiaire inrichtingen), bestaande uit 34 locaties, in het land.

6. De reclassering

Het doel van de reclassering is om crimineel gedrag te voorkomen en te verminderen. In samenwerking met de justitie, zorg, politie en gevangeniswezen proberen zij risico's te beheersen en een dader of verdachte te stimuleren crimineel gedrag te veranderen. Het terugdringen van recidive is een kerntaak. Dit gebeurt met behulp van toezicht & controle, advisering, werkstraffen en gedragsinterventies. Vanaf het moment dat een persoon door de politie wordt opgepakt en in verzekering wordt gesteld tot na zijn detentie of veroordeling, kan de reclassering een belangrijke rol vervullen door een inschatting te maken van de kans op recidive en de risico's, door te rapporteren aan justitie en met goede plannen te komen en oplossingen aan te reiken, door controle en toezicht te houden op justitiabelen, door trainingen en programma's aan te bieden die bewezen effectief zijn en door werkstraffen uit te voeren.

Selectiviteit in het strafrechtelijk systeem

Er zijn jaarlijks miljoenen plegers van strafbare feiten en het merendeel wordt niet gestraft. Er wordt kennelijk door het strafrechtelijk systeem een bepaalde selectie toegepast. Selectiviteit is een verschijnsel dat systematische, ofwel niet toevallige factoren, bepalen welke natuurlijke of rechtspersonen uit het totaal van wetsovertreders in aanraking komen met de politie en/of justitie. Er zijn verschillende vormen van selectiviteit:

1. Selectiviteit door capaciteitsgebrek

Dit is simpelweg het onvermogen van de politie om alle zaken optimaal te behandelen. Dit zorgt deels voor rechtsongelijkheid omdat capabele inbrekers weinig risico lopen op een arrestatie. Ook leidt tijdsdruk soms tot seponering. Er is dus sprake van een handhavingstekort. Wie uiteindelijk strafrechtelijk wordt vervolgd is wordt bepaald door een soort afvalrace waarin verschillende actoren een oordeel moeten vellen.

2. Selectiviteit door regionale verschillen

Dit geldt voor de gehele keten. Landen en gebieden straffen bijvoorbeeld anders. Ook zijn er verschillen in registreren en werkbelasting. Er zijn ook tussen arrondissementen grote verschillen te zien, ondanks landelijke richtlijnen. Verschillen komen waarschijnlijk door uiteenlopende wijze waarop OM-parketten bepaalde strafzaken beleidsmatig beoordelen. Ook in rechterlijke uitspraken zijn verschillen te zien.

3. Persoonsgerichte selectiviteit

Dit geldt ook voor de gehele keten. De politie is binnen het strafrechtelijk systeem de eerstelijnsorganisatie. Zij spelen een belangrijke rol in de selectie. Controle gebeurt bijvoorbeeld nagenoeg niet willekeurig. De beperktheid van mankracht en beschikbare tijd zorgen daarvoor. Politie kan daardoor selectief te werk gaan. Selectiviteit kan ook uitgevoerd worden op basis van sekse en etniciteit. Enkele studies hebben aanwijzingen gevonden voor het selectief controleren, aanhouden of meenemen naar het bureau van allochtonen (etnisch profileren). Het openbaar ministerie selecteert ook. Verschillende invloeden spelen daarbij een rol: delictskenmerken, slachtofferkenmerken, kenmerken van verdachte, kenmerken van justitiële apparaat en politieke invloed.

Ook de rechter selecteert. Zonder een goede motivatie zou er sprake kunnen zijn van **klassenjustitie of politieke/rechterlijke discriminatie**. Er is sprake van klassenjustitie als meer vermogende en/of hoger opgeleiden door wetgeving, behandeling of rechterlijke uitspraken bevoorrecht worden ten opzichte van anderen. De vraag is wanneer je van gerechtvaardigde rechtsongelijkheid kan spreken? Selectiviteit door rechter kan komen doordat zij bij het bepalen van een straf letten op recidive, sociale status, werkloosheid en positieve informatie. Sommige stellen dat mensen uit lagere milieus en werklozen zwaarder gestraft worden voor hetzelfde delict dan mensen uit betere kringen en werkenden. Al zijn er ook ontkrachtende onderzoeken. Kortom, binnen het strafrechtelijk systeem vindt voortdurend selectie plaats. Er blijft een steeds kleiner groepje over van de wetsovertreders in het strafrechtelijk systeem (metafoor = trechter). Het openbaar ministerie neemt een centrale plaats in binnen het strafrechtelijk systeem. Zij zijn de spin in het web. Zij kunnen in verschillende stadia van het strafrechtproces op vaak betrekkelijk autonome wijze beslissingen nemen die voor de verdachte van ingrijpende betekenis zijn (opsporing, vordering tot voorlopige hechtenis, vervolging, inhoud van tenlastelegging e.d.).

Het strafrechtelijk systeem kent dus een selectieve werking. Lang niet alle delicten leiden tot een bestrafte dader en niet iedere dader loopt een even grote kans als verdachte te worden aangemerkt, te worden vervolgd en (even zwaar) te worden bestraft. Deels is dit onvermijdelijk vanwege de capaciteiten. Deels gewenst: veelplegers en zwaardere delicten worden eerder gepakt. Maar selectiviteit heeft ook ongewenste kenmerken. Het kan in strijd zijn met het principe van rechtsgelijkheid. Echter is een discretionaire bevoegdheid noodzakelijk voor een goede taakuitoefening door politie en officieren van justitie. Een te grote ruimte, maakt het daarentegen onbestuurbaar en daarmee minder effectief. Daarnaast kan dat leiden tot selectiviteit die in strijd is met fundamentele rechtsbeginselen. Daarom zijn er ook allerlei richtlijnen en normeringen geformuleerd. Ook wordt er meer gebruik gemaakt van gestandaardiseerde computersystemen om bijvoorbeeld regionale verschillen te verkleinen.

4.3 Rechterlijke instanties

Nederland is een democratische rechtsstaat met een scheiding der machten. De rechterlijke macht is de macht waaraan de rechtspraak is opgedragen. De rechterlijke macht is er onder andere om **eigenrichting** zo veel als mogelijk te voorkomen. Dit is er wanneer iemand meent recht te hebben zelfstandig maatregelen neemt om dit recht te verkrijgen. Dus het recht in eigen handen nemen zonder bijvoorbeeld de uitkomst van een proces af te wachten. Dit is een ondermijning van de rechtsstaat. Er zijn verschillende rechterlijke instanties en er is een standaardstructuur van de rechtszaak. Er zijn een aantal rechtsgebieden: familierecht, kanton (civiel), bestuursrecht en strafrecht. De rechterlijke instanties.

1. Rechtbank

Dit is de eerste rechterlijke instantie waar je terecht kan bij een geschil. Tussen burgers onderling of tussen burger en overheid. Er zijn verschillende rechters. Zo heb je een politierechter. **De politierechter** behandelt alle soorten strafzaken waarvoor maximaal twaalf maanden gevangenisstraf zal worden geëist tegen een meerderjarige. De politierechter is een alleensprekende rechter. Verder heb je een meervoudige kamer. **De meervoudige strafkamer** behandelt de ingewikkeldere en zwaardere strafzaken (met een strafeis van meer dan twaalf maanden gevangenisstraf). De meervoudige strafkamer bestaat uit drie rechters. In de rechtbank, maar ook andere rechterlijke instanties, is er **een griffier** aanwezig. Die maakt aantekeningen van alles wat er tijdens een zitting wordt gezegd en gedaan. De griffier ondersteunt de rechter ook bij het voorbereiden van een zaak en het opstellen van een vonnis.

Het geheel van rechterlijke uitspraken noemen we **jurisprudentie**. Dit vormt een aanknopingspunt voor de rechtspraak in latere, soortgelijke gevallen. Als een wetwijziging of nieuwe wetgeving in werking treedt, blijft de jurisprudentie bestaan. De rechter zal dan beoordelen of de bestaande jurisprudentie kan worden gebruikt bij de toepassing van de nieuwe of gewijzigde wet. Als dit niet het geval is, ontstaat er nieuwe jurisprudentie.

2. Gerechtshof

Wie het niet eens is met een uitspraak van de rechtbank, kan in **hoger beroep** gaan. De gerechtshoven behandelen het hoger beroep van strafzaken, civiele zaken (scheiding), kantonzaken (ontslag) en belastingzaken. Het gerechtshof behandelt de zaak opnieuw in volle omgang tenzij anders gevraagd door de verdachte of het OM. Het gerechtshof is in beginsel niet gebonden aan de uitspraak van de rechtbank.

3. Hoge Raad

Partijen die het niet eens zijn met de uitspraken van het gerechtshof kunnen in **cassatie** gaan. De zaak wordt dan voorgelegd aan de Hoge Raad. Deze instantie beoordeelt alleen of het recht juist is toegepast en of de uitspraak van het hof voldoende is gemotiveerd. Zij doen dus geen onderzoek naar feiten. De hoge raad is in Nederland de hoogste rechter. Verder is het ook een taak van de Hoge raad om de rechtseenheid en rechtsontwikkeling te bewaken. Dus de relatie tussen de samenleving en de rechtspraak. Hier geeft het advies over. Soms ontstaan er ook nieuwe inzichten, bijvoorbeeld over wat rechtvaardig is. Ergens moet dan richting worden geven, worden bedacht hoe we met zo'n nieuwe situatie moeten omgaan, moeten knopen worden doorgehakt. Die taak is belegd bij de Hoge Raad.

De procureur-generaal bij de Hoge Raad is belast met de strafrechtelijke vervolging van ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen. Daarom is hij, evenals de andere leden van het parket, voor het leven aangesteld. Procureur-generaals vormen samen het bestuur van het OM. Zij zijn verantwoordelijk voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Aan het hoofd staat de hoofdofficier van justitie.

4.4 De rechtszaak

Op het moment dat de officier van justitie heeft besloten om de verdachte te vervolgen komt diegene voor de rechter. In deze paragraaf ligt de focus op de rechtszaak. De opsporing van strafbare feiten gebeurt zoals gezegd onder verantwoordelijkheid van de officier van justitie. In het opsporingsonderzoek maakt de politie **een proces-verbaal** op. Dit is een officieel schriftelijk verslag waarin de belangrijkste informatie over een strafbaar feit is beschreven. Hiermee start het opsporingsonderzoek. Het proces-verbaal gaat naar de officier van justitie. Tijdens het onderzoek kan een verdachte in **voorarrest** worden opgenomen in een politiecel of huis van bewaring. De officier van justitie besluit uiteindelijk om wel of niet te vervolgen. Dit noemen we het

opportunitiebeginsel. Het OM mag continu seponeren. Bijvoorbeeld op grond van algemeen belang. Het opportunitiebeginsel omvat dan ook de gedachte dat het strafrecht in de eerste plaats het openbaar belang dient. Als er vervolgd wordt verloopt een rechtszaak in de volgende structuur:

1. De opening (rechter)
2. De aanklacht (officier van justitie; aanklager) / tenlastelegging
3. Het getuigenverhoor (mensen die iets gezien of gehoord (kunnen) hebben). Getuigen staan onder ede en mogen niet liegen. Anders plegen ze **meineed**.
4. Verhoor van de verdachte
5. Het requisitoir (officier van justitie; strafeis)
6. Het laatste woord (verdachte)
7. De uitspraak (de Rechter; het vonnis)

4.5 Criminaliteitspreventie

In het begin van de politie (begin 19^e eeuw) lag de nadruk vooral op preventie en nu steeds meer op repressie. **Repressie** volgt op een criminele daad. Dat gaat bijvoorbeeld over opsporing van daders en het straffen daarvan. Na de jaren 70 is er wel weer meer aandacht voor **preventie** gekomen. Dit zijn handelingen die erop gericht zijn om gedragingen die volgens de wet strafbaar zijn, te voorkomen. Het gaat daarmee dus ook om ingrijpen in de oorzaken van criminaliteit. Per theoretische benadering passen andere preventiemaatregelen. Hieronder staat een tabel waarin te zien is wat effectieve benaderingen zijn van theorieën. Elk delict is anders, elk delict heeft een andere verklaring.

Toegepaste criminologie is simpelweg doordenken op de ontstaanstheorieën. Bij de klassieke strafrecht (criminaliteit is een keuze) zou de beste preventie een hoge pakkans en hoge straffen zijn. Dat zou dan moeten afschrikken. De positivistische school heeft weer andere ideeën. Zij stellen dat crimineel gedrag aangeboren is. Straffen zou volgens hun juist weinig zin hebben. Het criminele gedrag van deze 'geboren misdadigers' zou men door de oplegging van afschrikwekkende straffen niet veranderen. Deze mensen moeten dan ook levenslang begeleid worden. Ook ontwikkelingspsychologen zullen hun preventieadviezen primair richten op opvoeding. Schematische weergave van criminologische theorieën op de as interdeterminisme – determinisme met de daarbij horende visie op preventie.

Indeterminisme / vrije wil	
Klassieke strafrecht (Beccaria) = kosten/baten analyse	Afschrikking door straf en hoge pakkans
Gelegenheidstheorie	Reductie gelegenheden
Braithwaite (sociale omgeving-schaamtegevoel)	Re-integrerende beschaming, sociale omgeving moet afwijken
Labelling (vanuit label crimineel handelen)	Hulpverlening, buiten het strafrecht houden
Sociale controle	Opvoeding / onderwijs (zorgen voor controle en binding)
Deprivatie/strain	Achterstandsbeleid, sociale cohesie
Zelfbeheersing	Opvoeding / reductie gelegenheden
Biosociale richting	Opvoeding / behandeling
Lombroso (positivisme)	Opsluiting / aangepast werk
Determinisme (alles heeft een oorzaak, causaliteit)	

In de vormgeving van beleid worden er accenten gelegd. Daarbij kan gericht worden op preventie, repressie en resocialisatie. Bij sociologische en psychologische verklaringen is het de vraag in hoeverre repressie effectief werkt. In de preventie kan er onderscheid gemaakt worden tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie.

Primair: Primaire maatregelen zijn gericht op iedereen, op de vatbaarheid van de gehele bevolking.

Secundair: Secundaire maatregelen zijn gericht op het vergroten van weerbaarheid van een risicogroepen

Tertiair: Is de behandeling van mensen om recidive tegen te gaan.

Preventieve maatregelen kunnen toegepast worden op drie categorieën:

1. Dadergerichte preventie

De belangrijkste primaire preventieve maatregel is opvoeding van kleine kinderen en het daarbij ontwikkelen van een gewetensfunctie voor de overtreding van bepaalde regels. Nederland is liberaal op dat vlak en legt de verantwoordelijkheid vooral bij ouders en maatschappelijke organisaties. Voorbeelden van primaire dadergerichte preventiemaatregelen zijn voorlichtingscampagnes over verantwoord

verkeergedrag en alcoholgebruik. Ook allerlei maatregelen gericht op het wegnemen van maatschappelijke achterstanden zoals sociale vernieuwing kunnen als vormen van criminaliteitspreventie gezien worden.

2. *Situationele preventie*

Dit gaat over de universele invoering van elementaire preventie maatregelen, zoals preventieve wetgeving. Bijvoorbeeld een wettelijke norm voor hang- en sluitwerk in nieuwbouw en het stuurslot voor auto's. De effectiviteit en efficiëntie van technopreventie is vaak opvallend hoog. Het probleem is alleen dat als je bepaalde gebieden heel goed beveiligd dat de misdaad zich dan kan verplaatsen. Dan is er zo veel situationele preventie ergens gedaan, dat het daarna verplaatst. Een stuurslot heeft daarnaast ook nadelige gevolgen. Een maatregel kan dan ook een soort straf zijn. De vraag die je daarbij moet afstellen is of je dit als verplichting wilt en moet opleggen. Preventieve maatregelen kunnen ook in de sociale omgeving toegepast worden. Denk aan het voorkomen van doodlopende steegjes.

3. *Slachtofferpreventie*

Dit betreft ook voorlichtingen om verandering in attitude en gedragingen van potentiële slachtoffers teweeg te brengen. Bijvoorbeeld informatie over het voorkomen van inbraak en fietsendiefstal.

Schematische weergave van de verschillende typen van criminaliteitspreventie

	Primair toepassing algemeen	Secundair Risicogroepen/risicowijken	Tertiair Probleemgroepen /wijken
Dadergericht	Normstellende voorlichting Spijbelpreventie Achterstandsbeleid	Opvoedingsondersteuning Professionele begeleiding Voorzieningen hangjongeren	Reclassering Alternatieve sancties Halt Harde-kernprojecten
Situationeel	Bouwvoorschriften Startonderbreker auto's Computerbeveiliging	Sociale huismeester Buurtpreventie Stadswachten	Horecabeleid (politie) Videoscanners bij hot spots.
Slachtoffer- gericht	Voorlichting (kinderen) Weerbaarheidstrainingen	Instructie baliepersoneel banken; Fraudevoorlichting ouderen	Preventie herhaald slachtofferschap slachtofferhulp

4.6 Penologie (straffen)

Binnen penologie gaat het om de formele reacties van de zijde van het politieke en justitiële apparaat op criminaliteit. Ook wordt er ingegaan op de vraag waarom we eigenlijk straffen en wat we daarmee willen bereiken. De studie van de doelstellingen en effectiviteit van straffen noemen we penologie. De discussie hierin gaat altijd tussen gelijkheid, rechtvaardigheid en effect van straffen. Het straftoemingsbeleid wordt gevormd in de politiek. Daarbij wordt gekeken wat straffen kosten en opleveren. Hier wordt getracht rationeel over na te denken (social engineering). Over de doelstellingen van straffen en rechtvaardigheidsgronden en hun effectiviteit wordt al sinds de oudheid gedacht en gediscussieerd. Het gaat daarbij niet om filosofische rechtvaardigingen, maar naar de feitelijke uitwerking van straffen in de praktijk. Wanneer iets werkt hangt af van wat de doelstelling was (afschrikken, norm stellen, conflictoplossing, genoegdoening e.d.). Binnen de strafrechtstheorieën kunnen drie hoofdgroepen worden onderscheiden:

1. **Absolute theorieën**

Dit gaat om vergelding en genoegdoening voor het slachtoffer (oog om oog, tand om tand). De dader wordt simpelweg gestraft omdat hij/zij iets heeft misdaan. De straf is een doel op zichzelf en gericht op het verleden (de daad). Er wordt dus niet echt gekeken naar het effect van de straf op het leven van de dader. Een zero-tolerance beleid houdt in dat ook de allerkleinste vergrijpen worden bestraft. Niets wordt meer getolereerd. Gevaar hiervan is dat rechtszaken aan kwaliteit inleveren (want minder tijd + geld).

2. **Relatieve theorieën**

Dit betreft generaal preventie, ofwel afschrikking van potentiële daders en speciale preventie, ofwel beveiligen van maatschappij en voorkomen recidive door middel van afschrikking en resocialisatie. Hierbij zijn straffen gericht op de toekomst waarbij ze herhaling moeten voorkomen. Straf is daarmee een sociaal instrument. Bij vergelding (absolute theorie) gaat het om schuld en bij preventie gaat het om de gevaarlijkheid van de persoon en aanwezige dispositie tot crimineel gedrag.

3. **Verenigingstheorieën**

De straf moet proportioneel zijn en verschillende doeleinden dienen. Er moet een beneden en bovengrens zijn waarbinnen preventieve overwegingen de straf bepalen. Deze theorie voegt de relatieve en absolute

theorieën samen. De strafmaat moet steeds binnen de grenzen blijven van een rechtvaardige reactie op de aan de delinquent toerekenbare daad. Bij lichte straffen en jeugddelinquentie zal de nadruk vooral liggen op resocialisatie, bij zware delicten aan vergelding en generale preventie.

Effectiviteit van straffen

Hier zijn ook verschillende wetenschappelijke theorieën over.

1. Vergelding en genoegdoening (absolute theorie)

In zekere zin zijn dergelijke maatregelen effectief. Er worden beperkingen opgelegd aan de rechtspositie van de dader. Qua genoegdoening gaat het om een subjectief gevoel. Objectieve strafmaat is lastig.

2. Generale preventie (afschrikking)

Dit gaat om het belang van normstelling, controle en bestraffing voor het functioneren van het maatschappelijke leven. Geen van de moderne samenlevingen heeft het zonder strafrecht kunnen stellen. Een maatschappij heeft dus straffen nodig. Hierbij ga je je verdiepen in hoe mensen iets leren van straffen.

3. Speciale preventie (voorkomen recidive)

Dergelijk onderzoek is lastig. Voorzichtig kan gezegd worden dat detentie een minimaal effect heeft op recidive. Recidive betekent letterlijk herhaling. Hierbij gaat het dus om de vraag of mensen die ooit veroordeeld zijn opnieuw de fout in gaan? Behandelings- en trainingsprogramma's kunnen dit wel verhelpen. Gevangenisstraffen zijn er vooral voor wraak en genoegdoening.

Casus Michael P.

Lange gevangenisstraf : dat is de wraak en genoegdoening (absolute theorie) en daarnaast ook TBS en dat is de speciale preventie. Er moet ook een relatie zijn met hoe ik de persoon beter kan maken. Niet generaal omdat je andere niet gaat afschrikken. Genoegdoening speelt dus ook een rol ten opzichte van de slachtoffers. Anders had hij alleen TBS gegeven, want de man is ziek in zijn hoofd (niet meer te repareren?). Steeds minder hoop dat TBS werkt. Is dan ook steeds meer een maatregel geworden om de samenleving te beschermen. Veiligheid wordt steeds belangrijker.

Soorten straffen

Op het moment dat een persoon een strafbaar feit heeft gepleegd kan bepaald worden of het een overtreding of misdrijf is. Wanneer iets **een misdrijf of een overtreding** is wordt bepaald door de wet. Over het algemeen geldt dat ernstiger delicten misdrijven zijn en de rest overtredingen. Bij een misdrijf ontvangt de persoon een strafblad. Bij een overtreding hangt het af van het soort overtreding. Overtredingen komen in principe bij de Kantonrechter terecht. Straffen zijn verder onder te verdelen in hoofdstraffen, bijkomende straffen en maatregelen.

Hoofdstraf

Dit zijn de belangrijkste straffen. Onder te verdelen in vier straffen:

1. Geldboete (kleine overtredingen)
2. **Hechtenis**
Een vrijheidsstraf voor overtredingen. Maximumstraf is 1 jaar; vaak in een huis van bewaring. Een voorlopige hechtenis is als iemand wordt vastgehouden op verdenking van een misdrijf. Een vervangende hechtenis is voor de daders die hun taakstraf niet (volledig) uitvoeren.
3. Gevangenisstraf (misdrijven)
4. **Taakstraf** (werk- of leerstraf)

Bijkomende straf

Naast de hoofdstraf kan een dader ook nog een bijkomende straf krijgen Dit heeft altijd te maken met het strafbare feit, zoals een arts die uit zijn beroep wordt gezet omdat hij ernstige fouten heeft gemaakt. Of het afnemen van het rijbewijs van automobilisten die dronken achter het stuur hebben gezeten.

Maatregelen

Maatregelen zijn er om de samenleving tegen de dader of de dader tegen zichzelf te beschermen. Hierbij kan je denken aan het onttrekken uit het verkeer, maar vooral aan **Ter beschikking stelling (TBS)**. Dit is een straf dat wordt gegeven aan delinquenten die tijdens het delict (verminderd) ontoerekeningsvatbaar werden geacht. Dit kan pas vanaf minimaal een 4-jarige celstraf. Misdadigers met TBS gaan naar speciale klinieken om recidivegevaar te verminderen. Om de twee jaar wordt gekeken of TBS verlengd moet worden. De **officier van**

justitie zal het belang van de maatschappij en de slachtoffers vertegenwoordigen en de terbeschikkinggestelde kan zich laten vertegenwoordigen door een **advocaat**. In sommige gevallen roept deze de hulp in van een onafhankelijk deskundige, meestal een gerenommeerd psychiater.

Onvoorwaardelijke straf

Een onvoorwaardelijke straf is een straf die daadwerkelijk uitgevoerd wordt. Een voorwaardelijke straf daarentegen wordt pas uitgevoerd als de veroordeelde zich niet aan bepaalde voorwaarden houdt. Binnen de **proeftijd** mag hij zich niet opnieuw schuldig maken aan een strafbaar feit, anders kan hij de voorwaardelijke straf alsnog opgelegd krijgen. Een proeftijd geldt ook voor een vervroegde vrijlating.

Schikking

Het OM kan in bepaalde gevallen de verdachte een transactievoorstel doen. Als de verdachte op dit aanbod ingaat, hoeft deze niet voor de rechter te verschijnen. Een schikking is een afspraak tussen twee partijen om af te zien van een rechtszaak. Een schikking is vaak goedkoper en duurt ook minder lang. Bijkomend voordeel is dat het rechtssysteem wordt ontlast.

Ontslag van rechtsvervolging

Ontslag van alle rechtsvervolging betekent in het strafrecht dat de rechter besluit dat een verdachte niet veroordeeld kan worden, hoewel het ten laste gelegde strafbare feit wél bewezen is. Dit is dus iets anders dan vrijspraak, waarbij het ten laste gelegde feit níet bewezen is.

Strafuitsluitingsgronden / rechtvaardigingsgronden

In het strafrecht zijn strafuitsluitingsgronden de redenen waarop een rechter zich kan baseren om geen straf op te leggen voor een feitelijke handeling die onder normale omstandigheden een strafbaar feit zou opleveren, omdat er of geen sprake is van schuld of een rechtvaardiging bestaat voor de handeling. Er zijn verschillende strafuitsluitingsgronden:

Rechtvaardigingsgronden

1. Overmacht (een tekortkoming die de schuldenaar niet wordt toegerekend)
2. **Noodweer** (geweld dat ongestraft gebruikt mag worden om een aanval/aanranding jegens eigen of anders lijf tegen te gaan. Ofwel, noodzakelijke verdediging)
3. Ambtelijk bevel

Schulditsluitingsgronden

Een schulditsluitingsgrond is in het recht een grond waardoor de schuld aan een bepaalde feitelijke handeling ontbreekt. Voorbeelden daarvan:

1. Ontoerekeningsvatbaar (ziekelijke stoornis, gebrekkige ontwikkeling)
2. Psychische overmacht
3. Noodweerexces: noodzakelijke verdediging, veroorzaakt door de tegendaad.
4. Onbevoegd ambtelijk bevel.

Dood door schuld

Bij een dodelijk afloop moet er gekeken worden of dat opzettelijk of onopzettelijk is gebeurd. Onopzettelijk is dood door schuld. Iemand is dan overleden door een handeling of (nalaten) van de veroordeelde.

Jeugdstrafrecht

Bij kinderen onder de 18 jaar geldt het jeugdstrafrecht. Dit wijkt af van het gewone strafrecht. De rechter kan ook door het adolescentiestrafrecht het jeugdstrafrecht ook toepassen op jongeren tot 23 jaar. Bij jeugddelinquentie ligt de aandacht vooral op resocialisatie.

Publiekrecht-privaatrecht

Het publiekrecht geeft regels ten aanzien van de verhouding tussen de burger en de overheid. Ook omvat dit rechtsgebied de verhouding tussen overheidsinstanties onderling. Dit is tevens het onderscheid met het andere grote rechtsgebied, het privaatrecht. Privaatrecht, beschrijft de regels voor de onderlinge verhoudingen tussen personen (dus personen- en familierecht, vermogensrecht enz.)

Maximumstraf

Elk delict heeft een eigen maximumstraf en een eigen maximumboete. Daar mag de rechter niet overheen gaan, maar daarbinnen heeft hij veel vrijheid om de straf te bepalen.

4.7 De Wet

Het burgerlijk recht gaat over de rechtsregels die vastgelegd zijn voor burgers onderling en de burgers en de overheid in privaatrechtelijke kwesties. Dit noemen we privaatrecht. **Het publiekrecht** geeft regels ten aanzien van de verhouding tussen de burger en de overheid. Ook omvat dit rechtsgebied de verhouding tussen overheidsinstanties. Dit is tevens het onderscheid met het andere grote rechtsgebied, het privaatrecht. **Privaatrecht**, beschrijft de regels voor de onderlinge verhoudingen tussen personen (dus personen- en familierecht, vermogensrecht enz.) **Staatsrecht** gaat over de regels die de organisatie van de overheid vaststellen en de verhouding tussen overheden onderling. Maar ook over de grondrechten van de burgers.

Jeugdstrafrecht

Bij kinderen onder de 18 jaar geldt het jeugdstrafrecht. Dit wijkt af van het gewone strafrecht. De rechter kan ook door het adolescentiestrafrecht het jeugdstrafrecht ook toepassen op jongeren tot 23 jaar. Bij jeugddelinquentie ligt de aandacht vooral op resocialisatie.

Wet BOB bijzondere opsporingsbevoegdheden

Op 1 februari 2000 is de Wet Bijzondere opsporingsbevoegdheden (hierna: Wet BOB) in werking getreden. Deze wet introduceerde in Boek I van het Wetboek van Strafvordering een regeling voor nieuwe opsporingsbevoegdheden en daarmee samenhangende procedures. Uitgangspunt van de Bob-wetgever is geweest dat opsporingsmethoden die inbreuk maken op de privacy een specifieke grondslag in de wet behoeven. De Wet BOB bevat echter géén allesomvattende opsomming van de (bijzondere) opsporingsbevoegdheden in Sv

Wetboek van strafrecht

Het Nederlandse Wetboek van Strafrecht (in de rechtspraak vaak afgekort tot Sr of WvSr) vormt samen met het Wetboek van Strafvordering de basis van het Nederlandse strafrecht. Daarnaast staan er misdrijven en overtredingen in bijzondere wetten, zoals de Wegenverkeerswet 1994, de Opiumwet, de Wet wapens en munitie, de Wet op de economische delicten en de Arbeidsomstandighedenwet.

Wetboek van strafvordering

Het Wetboek van Strafvordering (Sv.) bepaalt hoe strafbare feiten vervolgd worden (formeel strafrecht). Wat de strafbare feiten zijn en welke straffen ervoor kunnen uitgesproken worden, is te vinden in het Wetboek van Strafrecht (materieel strafrecht). Deze twee wetboeken vormen de basis van het Nederlandse strafrecht.

4.8 Rechtsstatelijke spanningen**Rechtsgelijkheid, rechtszekerheid, rechtsbescherming**

Dit zijn drie fundamentele rechtsbeginselen. **Rechtszekerheid** houdt in dat de regels en besluiten van de overheid helder moeten zijn. De overheid moet in haar handelen zich kunnen beroepen op bestaande wetgeving (legaliteitsbeginsel). **Rechtsgelijkheid** wil zeggen dat iedereen voor de wet gelijk is en discriminatie verboden is. **Rechtsbescherming** houdt in dat je beschermd wordt in je rechten. Zo mag de politie je niet zomaar oppakken. Rechtshandhaving staat regelmatig op gespannenvoet met deze grondbeginselen. Dat is vooral te zien in het privacyvraagstuk. Tot hoever mag de politie gaan in haar rechtshandhaving ten opzichte van grondrechten als privacy?

Juryrechtspraak

Juryrechtspraak houdt in dat niet de rechter, maar een groep gewone mensen bepaalt of iemand schuldig is of niet. Zo'n groep mensen wordt de jury genoemd. Nederland kent geen juryrechtspraak. Frankrijk en de Verenigde Staten wel. In Nederland zijn er professionele rechters die bepalen of iemand wel/niet schuldig is.

Internationaal recht

Dit is het recht tussen landen of staten onderling. Zo gaat dit over de relaties tussen landen. Het doel van het internationaal recht is dat staten vreedzaam met elkaar omgaan. De wereld telt een grote hoeveelheid internationale organisaties. Dat zijn organisaties die zijn opgericht door staten en waarvan veel staten lid zijn.

Het internationaal recht gaat ook over deze organisaties. Er is dus een belangrijk verschil tussen nationaal recht en internationaal recht. Het nationaal recht gaat vooral over burgers in een bepaald land, terwijl het internationaal recht over staten en internationale organisaties gaat. Internationaal recht wordt ook wel volkenrecht genoemd.

4.9 Overige begrippen

Gedoogbeleid

Het verkopen van softdrugs in Nederland is strafbaar. Enkel onder strenge criteria mag er verkocht worden. Hoe coffeeshops aan hun cannabis komen is niet gereguleerd. Ook het bezit is verboden. Toch vervolgt het OM je niet. Dat is gedogen.

Beschikking

Bestuursorganen moeten beslissingen maken om hun taken goed uit te voeren. Een beslissing van een bestuursorgaan heet een besluit. Een besluit dat individueel of concreet is, heet een beschikking. Een beschikking is een specifieke, individuele of concrete vorm van een **besluit**. Het is een schriftelijk besluit dat niet algemeen is. Een beschikking kan worden genomen op aanvraag (van een burger), maar kan ook door een bestuursorgaan uit eigen initiatief worden genomen. Ook de afwijzing van een aanvraag om een bepaalde beschikking te nemen is op zichzelf een beschikking.

Deel 5: Arbeid en verzorgingsstaat

5.1 Arbeidsmarkt en arbeidsverhoudingen

De arbeidsmarkt is de plek waar het proces van vraag en aanbod van arbeid zich afspeelt en waar ook de prijsafspraken tot stand komen. Het gaat hierbij om de toewijzing van arbeidskrachten over beschikbare banen en het geheel van materiële en immateriële voorwaarden die werkgevers bieden en werknemers kunnen bedingen. De arbeidsmarkt kan gezien worden vanuit sociaaleconomisch oogpunt en kent daarin diverse relevante actoren. Werkgevers en werknemers opereren vanuit verschillende machtsposities. Tussen werkgevers en werknemers zijn er **arbeidsverhoudingen**. Dit zijn de betrekkingen tussen werkgevers en werknemers en in sommige gevallen ook de overheid. Zij moeten het via onderhandelingen eens worden over het leveren van arbeidsprestaties en arbeidstegenprestaties.

Onderhandelingen worden vaak door verenigingen van werknemers (vakbonden) en werkgevers uitgevoerd. **Vakbonden** zijn organisaties die individuele en collectieve belangen behartigen van werknemers. Door de industrialisatie kwamen er steeds slechtere arbeidsomstandigheden, wat heeft gezorgd voor vakbonden. Arbeiders gingen met werkgevers aan tafel. De werkgever(organisaties) en werknemer(organisaties) samen noemen we de **sociale partners / Stichting van de Arbeid (STAR)**. De overheid heeft toezichthoudende rol. Zij gaan met elkaar in overleg en bepalen samen de invulling van een **collectieve arbeidsovereenkomst (cao)**. Een cao is een schriftelijke overeenkomst met afspraken over **arbeidsvoorwaarden** (arbeidsduur, salaris e.d.). Dit doen zij voor een branche of sector. Deze kunnen door de overheid **algemeen verbindend verklaard** worden. Afspraken gelden dan ook voor niet-georganiseerde werkgevers in die bedrijfstak. Een **centraal akkoord** geldt zelfs voor een heel land (bijv. loongrenzen). Het in het leven roepen van allerlei regels, procedures en organen om de belangenstrijd tussen werkgevers en werknemers in goede banen te leiden heet **institutionalisering**.

Werkgevers en werknemers zijn dus veelvuldig met elkaar in overleg. Dit is kenmerkend voor het Nederlandse **poldermodel (consensusmodel)**. Deze overlegeconomie is een vorm waarbij de overheid en de sociale partners afspraken maken over de ontwikkeling en uitvoering van sociaaleconomisch beleid in brede zin. Dit noemen we ook wel een **neo-corporatieve staatsvorm**; wat wil zeggen dat sociaaleconomisch beleid democratisch wordt vorm gegeven vanuit 'onderop'. Centraal is het overleg tussen werkgevers, werknemers en de overheid. Kenmerkend voor het Nederlandse poldermodel is het **Akkoord van Wassenaar (1984)**. Er waren slechte economische tijden toen bedrijven, werknemers en de overheid met elkaar aan tafel gingen. Zij maakte afspraken waardoor de economie weer kon opkrabbelen. Vakbonden hadden toen ook een sterke positie. De afspraken hebben de werking van de arbeidsmarkt grondig beïnvloed. Het Akkoord van Wassenaar werd afgesloten in het overlegorgaan de STAR. Dit orgaan is na WO2 opgericht door het georganiseerde bedrijfsleven om bij te dragen aan de wederopbouw van Nederland. Een belangrijke doelstelling hiervan is het stimuleren van goede arbeidsverhoudingen tussen werkgevers en werknemers. In dit akkoord werd besloten dat werkgevers de stijging van de lonen beperkt zouden houden (**loonmatiging**). Dit bevordert namelijk de werkgelegenheid. In ruil hiervoor kwam **arbeidstijdkorting**; de gemiddelde werktijd van werknemers daalde. Hierdoor kon werkloosheid aangepakt worden, zonder de winstgevendheid van bedrijven aan te tasten.

NA WO2 stond ook de vraag centraal hoe de sociale en economische orde in Nederland gevormd moest worden. De overheid nam hier, mede op advies van Keynes, een grote verantwoordelijkheid in. Als ondersteuning aan het sociaaleconomisch beleid van de overheid werd in 1950 de **Sociaaleconomisch raad (SER)** opgericht. Via de SER kreeg de arbeidsmarkt een adviserende taak. Naast werkgevers en werknemers (vakbonden -> **vakcentrales**) bestaat de SER ook uit onafhankelijke deskundigen. De onafhankelijke deskundigen noemen we ook wel **kroonleden**. Zij worden op voordracht van het kabinet benoemd door de koning. Zij zijn de bruggenbouwers tussen werknemers en werkgevers met oog voor algemeen belang. Daarmee is de SER op sociaaleconomisch vlak het belangrijkste adviesorgaan. De SER adviseert de overheid gevraagd en ongevraagd over zaken als arbeidsmarkt, economische groei en sociale zekerheid.

Medezeggenschap is dus relevant in Nederland. Dit is een geïnstitutionaliseerde vorm van overleg waarbij ondergeschikten het proces van besluitvorming van bovengeschikten beïnvloeden. Medezeggenschap gaat over meepraten, meedenken en meebeslissen. Hiervoor zijn wettelijke grondslagen. In de relatie tussen werknemers en werkgevers zijn kort gezegd twee relatievormen. **Het harmoniemodel** veronderstelt communicatie, samenwerking, respect en gemeenschappelijke belangen. Bij **het conflictmodel** speelt het gevoel van tegengestelde belangen met hardere maatregelen als dreigementen en stakingen.

5.2 De verzorgingsstaat

In de Nederlandse Grondwet staan klassieke grondrechten en sociale grondrechten. **Klassieke grondrechten** (vrijheidsrechten) dienen ertoe dat burgers zelfstandig hun leven kunnen leiden zonder bemoeienis van anderen en al helemaal niet van de overheid. Dit noemen we ook wel *negatieve vrijheid*. **Sociale grondrechten** vereisen juist actief optreden van de overheid. Dit behelst *positieve vrijheid* waarbij burgers de mogelijkheden moeten hebben om hun leven vorm te geven zodat persoonlijke doelen bereikt kunnen worden. Zo financiert de overheid scholen. Om negatieve vrijheid te krijgen is positieve vrijheid nodig. Burgers moeten zich voldoende kunnen ontplooiën. De Nederlandse overheid heeft hierin een **inspanningsverplichting** (Grondwet).

De overheid dient zich dus te bekommeren om de welvaart en welzijn van haar burgers en te zorgen voor sociale gerechtigheid. Zo heeft de overheid de plicht te zorgen voor voldoende werkgelegenheid, bestaanszekerheid en onderwijs. Een overheid die haar burgers beschermt tegen allerlei sociale risico's en de sociale (grond)rechten van mensen garandeert, zodat ze in moeilijke situaties worden geholpen, noemen we een **verzorgingsstaat**. De overheid zorgt voor **sociale zekerheid**, wat wil zeggen dat ze voor inkomen en/of verzorging moeten zorgen als burgers dat niet zelf kunnen regelen. Bijvoorbeeld als iemand werkloos raakt. De verzorgingsstaat wordt ook wel **welvaartsstaat** genoemd. Hierbij is **welvaart** de mate waarin behoeften met beschikbare middelen bevredigd kan worden; de overheid oefent invloed uit op de welvaartsverdeling.

Sociale zekerheid kent twee vormen: sociale verzekeringen en sociale voorzieningen. Bij sociale verzekeringen betaal je sociale premies. **Sociale verzekeringen** zijn bedoeld als uitkering voor mensen die ziek worden, oud worden of werkloos raken. Door **sociale premies** te betalen ben je hiervan verzekerd. Sociale verzekeringen worden opgesplitst in werknemersverzekeringen en volksverzekeringen. **Werknemersverzekeringen** gelden voor degene die verzekeringspremie, door middel van arbeid, hebben betaald (Bijv. WW). **Volksverzekeringen** zijn gelden voor iedereen die in Nederland woont (AOW, kinderbijslag). Hierbij geldt het **solidariteitsbeginsel**. De uitkering is voor iedere gerechtigde even hoog, maar wordt geheven naar draagkracht. Naast de sociale verzekeringen zijn er ook sociale voorzieningen. Het doel van **sociale voorzieningen** is om mensen te helpen die niet terug kunnen vallen op een werknemers- of volksverzekering. Denk daarbij aan uitkeringen. Omdat een sociale voorziening de laatste mogelijkheid is om in aanmerking te komen voor een bestaansminimum wordt dit ook wel het **sociale vangnet** genoemd. Sociale verzekeringen zijn alleen voor degene die daar aan meebetaald hebben; sociale voorzieningen voor iedereen die (legaal) in Nederland is ingeschreven.

Vier functies verzorgingsstaat

1. *Verzorgen*: Ondersteunen van burgers die zorg nodig hebben. Bijvoorbeeld woonvoorzieningen
2. *Verzekeren*: Het garanderen van inkomen bij veranderende situaties. Bijvoorbeeld WW)
3. *Verheffen*: Emanciperen groepen en meenemen in de moderniteit. Kansen aan iedereen bieden.
4. *Verbinden*: Bevorderen van sociale cohesie. Bijvoorbeeld inburgeringsbeleid (1988). Als bijdrage aan maatschappelijke stabiliteit, betrokkenheid en economische vooruitgang.

Verheffen en verbinden zijn *positief* in de zin dat de overheid iets probeert te stimuleren. Daarvan is verbinden een samenwerking tussen staat en burger en bij verheffen is er een eenzijdige vorm vanuit de staat. Verzorgen en verzekeren zijn *negatief* omdat het iets compenseert. Verzorgen is eenzijdig en verzekeren is tweezijdig doordat burgers ook belasting moeten betalen.

Geschiedenis verzorgingsstaat

Door de industriële revolutie vond de productie steeds meer in fabrieken plaats. Omdat de arbeidsomstandigheden in deze fabrieken vaak zeer slecht waren, heeft de overheid arbeidswetgeving opgesteld om de arbeiders in bescherming te nemen. Door het opstellen van deze wetten ontstond het arbeidsrecht. Een voorbeeld van arbeidswetgeving is de Wet op de Kinderarbeid van 1874. Door deze wet werd het verboden om kinderen jonger dan 12 jaar in dienst te nemen. De arbeidswetgeving was de eerste stap van nachtwakersstaat naar verzorgingsstaat. Bij de **nachtwakersstaat** was interne- en externe veiligheid belangrijk en een primaire taak. Bij de verzorgingsstaat kwamen hier ook welzijn en welvaart bij.

Het algemeen belang dat de overheid dus moet dienen wordt uitgebreid met algemeen welvaart en algemeen welzijn. Zo komt er bijvoorbeeld een ministerie van sociale zaken. Werkgelegenheid krijgt als eerste de aandacht, daarna het wonen. Dat welzijnsdenken is zich langzaam gaan uitbreiden. Het verzorgen van welzijn en welvaart moest voor een menswaardig bestaan voor iedereen zorgen. Nederland kent grofweg 5 fasen in de verzorgingsstaat na WO2:

Fase 1: de periode van opbouw (1945-1963) – Rooms-rode kabinetten -

Er was veel discussie over de uitvoering van sociale zekerheid. De overheid ging zich bemoeien met de loonvorming om zodoende werkloosheid op te lossen. Loonsverhoging mocht alleen als het door productiviteitsverhoging werd gerechtvaardigd. Gaswinning zorgde in deze periode voor (veel) extra inkomsten. Herverdeling was cruciaal, zo werd de AOW ingevoerd. Vanuit de liberalen en confessionelen kwam er wel steeds meer kritiek op de staatsbemoeienis; dat voortkwam uit het Keynesiaans beleid.

Fase 2: De tijd van de uitbouw (1964-1975)

Een grote welvaartsstijging draagt bij aan een uitbouw tot een alomvattend stelsel met diverse regelingen. Dit had te maken met de linkse politieke tijdsgeest en de ongekeerde economische groei en toenemende welvaart. Er ontstond in deze periode een tegenstelling van progressief tegenover behoudend met Den Uyl (progressief) en Wiegel (conservatief/liberaal). Door de oliecrisis kwamen de economische hoogtijdagen ter einde.

Fase 3: De fase van consolidatie en correctie (1976-1987)

Het lukte Nederland niet goed om de werkloosheid en arbeidsmarktparticipatie aan te pakken. Er was een strijd tussen degene die het bestaande karakter van de VZS wilden behouden en degene die de kaasschaaf wilden. Problemen werden (steeds meer) gezien als gevolg van de bemoeiende staat. Het zelfreinigende vermogen van de markt was volgens hen aangetast. Het Keynesiaans beleid stond onder druk.

Fase 4: De periode van hervorming (na 1987)

Er waren grote bezuinigingen; marktwerking kwam centraal te staan. Werklozen werden harder gestimuleerd om te werken. Ook de werkloosheidsvoorzieningen werden minder aantrekkelijk gemaakt. Het verkrijgen van een uitkering of het behouden ervan werd sterk bemoeilijkt. De werkloosheid werd ook nog eens kunstmatig verlaagd (fut). De VZS ontwikkelde in deze periode richting een participatiesamenleving (Troonrede; 2013).

Fase 5: Decentralisaties (verbouwing verzorgingsstaat; na 2015).

Jeugdzorg, ouderenzorg en werk worden aan de gemeente overgelaten. *Decentralisatie* is het overdragen verantwoordelijkheden en bevoegdheden naar lagere overheden.

Andersen-Esping kwalificaties verzorgingsstaten**1. Liberaal (bijv. VS, UK)**

In liberale landen is het vertrouwen in een goede werking van de vrije markt als primaire bron van welvaart. De kenmerken van de verzorgingsstaat vallen hiermee samen. De arbeidsmarkt is bijvoorbeeld weinig gereguleerd, aannemen en ontslaan personeel gaat relatief makkelijk en daarnaast wordt alleen sociale bescherming geboden als de markt tekort schiet. Zo zijn er strenge eisen voor een uitkering. Een liberale verzorgingsstaat wordt gekenmerkt door weinig publieke uitgaven en relatief lage belastingniveaus.

2. Conservatief (bijv. Duitsland, Spanje, Griekenland)

De familie biedt in deze verzorgingsstaat de meeste sociale bescherming. Dit komt onder andere omdat de kerk in deze landen een sterke rol heeft gespeeld. Ook het mannelijke kostwinnersmodel hangt hiermee samen. Deze landen zijn veelal **corporatistisch**. Dat wil zeggen dat belangengroepen een belangrijke rol spelen in het besluitvormingsproces. Denk aan vakbonden en werkgeversorganisaties. Conservatieve verzorgingsstaten kenmerken zich door relatief hoge sociale uitgaven en relatief hoge belastingniveaus. Wel zijn er vrij strikte toegangsvoorwaarden en is er sprake van hiërarchie. VZS is vooral royaal voor mannelijke kostwinner.

3. Sociaaldemocratisch (Scandinavië)

Het derde type verzorgingsstaat kenmerkt zich door een universeel en ruim karakter. In tegenstelling tot een conservatieve verzorgingsstaat zijn uitkeringen gebaseerd op het burgerschap en niet op arbeidsprestaties. Er is dan ook sprake van veel inkomensgelijkheid. Groei- en werkgelegenheidsbeleid richt zich vooral op de lange termijn (school is belangrijk). Er zijn hoge sociale uitgaven en belastingniveaus. Verder kenmerkt dit type verzorgingsstaat door een sterke werknemersvertegenwoordiging.

Nederland heeft kenmerken van de drie verschillende typen en is daarin **hybride**. Al lijkt Nederland het meest op een conservatieve verzorgingsstaat. Opvallend is dat na WO2 de noodzaak van een omvattend stelsel van sociale wetten kon bouwen op brede steun. De bevolking moest beschermd worden tegen sociale risico's. Hier was geen politieke strijd over, wel over de vormgeving.

Armoede

De verzorgingsstaat wordt vaak geassocieerd met armoedebestrijding en inkomensnivellering.

Inkomensnivellering houdt in dat getracht wordt een gelijk(er) niveau te bereiken. Zo was het oorspronkelijk niet bedoeld. De herverdeling is er wel, maar niet van rijk naar arm. Het is van goede risico's naar slechte risico's. Indirect heeft het afdekken van sociale risico's uiteraard wel gevolgen voor de armoedebestrijding en gaat het grotere sociale ongelijkheid tegen. Bij armoede moet er onderscheid gemaakt worden tussen relatief en absoluut. **Absolute armoede** is als iemand financiële middelen niet toereikend is om te voorzien in de primaire basisbehoeften. **Relatieve armoede** is als iemand niet genoeg geld heeft om volwaardig te kunnen deelnemen aan het sociale leven op een manier die als normaal wordt gezien in dat land. In Nederland ligt die grens op zo'n 30 euro per dag. Bij minder wordt er gesteld dat iemand niet kan leven volgens de gangbare levensstandaard. In Nederland wordt je als **economisch zelfstandig** gezien als je ten minste 70% van het wettelijke minimumloon verdient. Dit streeft de Nederlandse overheid voor iedere burger na.

Het voorkomen en bestrijden van armoede zijn taken van de verzorgingsstaat, en hoewel het nergens helemaal uitgesloten is speelt het toch een belangrijke rol de beperking ervan. Er is dan ook een verband te zien: hoe hoger en genereuzer de voorzieningen zijn, hoe lager de armoede en hoe minder sociale uitsluiting. Dat komt onder andere doordat verzorgingsstaten er ook op gericht zijn mensen weer aan het werk te helpen en dat vermindert de kans op armoede. Beleid om uitkeringen te verlagen heeft een negatief effect op armoede. Beleid ten aanzien van sociale ongelijkheid is relevant gezien de kans op het **Mattheuseffect**. Dit effect houdt in dat de rijken rijker worden, en de armen armer. Zo wordt de kloof tussen jongeren die al heel jong hebben leren lezen en de kinderen die minder makkelijk hebben leren lezen steeds groter.

5.3 De arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is een markt, dus een plaats waar vraag en aanbod (van arbeid) geruild wordt tegen een bepaalde prijs (beloning, niet alleen in geld). De arbeidsmarkt heeft twee belangrijke functies: de toewijzingsfunctie en de prijsvormings- of verdelingsfunctie. **Toewijzingsfunctie** betreft de toewijzing van arbeidskrachten over beschikbare banen. De **prijsvormingsfunctie** betreft het geheel van materiële en immateriële voorwaarden die werkgevers bieden en die werknemers kunnen bedingen bij het vragen en aanbieden van arbeid. Werkgevers en werknemers opereren hierin vanuit verschillende machtsposities. Werknemers kunnen hun machtspositie versterken door bijvoorbeeld aan te sluiten bij vakbonden.

Arbeidsdeling is de verscheidenheid aan arbeidsverrichtingen die voortkomt uit menselijke hoedanigheden / mogelijkheden. Het zijn simpelweg de taken die te vervullen zijn in een maatschappij. De door mensen geconstrueerde organisatie en verdeling van arbeidstaken is **arbeidsverdeling**. Dit is dus het splitsen van taken. Hier liggen bijvoorbeeld de wortels van het management. Arbeidsverdeling gaat ook over bedrijven omdat dit een gevolg is van rationalisatie en industrialisatie. De gedachte was/is hoe zo efficiënt mogelijk de taken verdeeld konden worden. Waar arbeidsdeling verbindt, omdat het om gelijke arbeidsverrichtingen gaat op basis van gelijke arbeid doet arbeidsverdeling dat juist niet. Daarbij gaat het namelijk om het verdelen van arbeidstaken en haalt mensen dus uit elkaar met het oog op controle, efficiency en productiviteit. Arbeidsverdeling kan daarmee ook gekoppeld worden aan het ontstaan van de vrije markt.

De overheid streeft naar een zo hoog mogelijke arbeidsparticipatie. **De participatiegraad** geeft aan hoeveel procent van de **beroepsgeschikte bevolking** (15-75 jaar) behoort tot de beroepsbevolking. **De beroepsbevolking** bestaat uit de mensen die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking) en degene die geen betaald werk hebben, maar recentelijk betaald arbeid hebben gezocht en/of daarvoor beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking). De netto-participatiegraad geeft aan hoeveel % van de beroepsgeschikte bevolking daadwerkelijk werkzaam is. Nederland is koploper op gebied van **deeltijdarbeid**. De arbeidsmarkt is stroperig. Werkgevers zijn door schommelingen in de economie voorzichtig met het aannemen en ontslaan van personeel. Er zijn twee vormen van werkloosheid. **Conjuncturele werkloosheid** ontstaat door fluctuaties in de conjunctuur. Als het economisch slecht gaat worden meer mensen ontslagen. Daarnaast is er **structurele werkloosheid**, dit is blijvend. Dit heeft geen verband met economische schommelingen. Dit kan bijvoorbeeld te maken hebben met een achterblijvende productiecapaciteit of de situatie dat het aanbod van arbeid slecht aansluit op de vraag van arbeid. **Frictiewerkloosheid** is ook een voorbeeld van structurele werkloosheid. Dit is werkloosheid tussen twee banen in. Dit is bij een recessie wel groter dan bij hoogconjunctuur.

Naast deeltijdarbeid is ook **informele arbeid** in opkomst. Dit zijn activiteiten waarover geen belastingen betaald hoeven te worden. Hierbij gaat het om wit, grijs en zwart werk.

Theorieën arbeidsmarkt

Theorie 1: Neoklassieke theorie

Deze theorie is een uitwerking van Adam Smith. De arbeidsmarkt is als een echte markt waar vragers en aanbieders samenkomen en waar de prijs bepaalt of de vrager arbeidsvermogen zal kopen en de aanbieder zijn arbeidsvermogen zal verkopen. De mens is volgens Smith een Homo-economicus, waarbij de prijs bepaalt in hoeverre mensen wel of niet ergens gaan werken. Volgens deze theorie is de markt transparant waarbij iedereen alle informatie tot zijn/haar beschikking heeft. *Op een perfecte markt zal de verdeling zo zijn dat geen enkele werknemer voor een beter loon een andere baan kan vinden en geen enkele werkgever voor hetzelfde loon een betere arbeidskracht.* Beloningsverschillen zijn bij deze theorie dan ook logisch, de beste mensen verdienen beter.

Volgens de neoklassieke theorie ontstaat werkloosheid door een imperfecte marktwerking. De markt moet je volledig vrij laten. Iedereen die wil werken zou dan kunnen werken, desnoods voor een lager loon. Beloningsverschillen worden door deze theorie verklaard aan de hand van de **human-capital-benadering**. Aanhangers van de Neoklassieke theorie gaan er vanuit dat mensen op verschillende wijze productief zijn en daardoor ook een verschillende (hogere of lagere) beloning kunnen bedingen. De overheid moet zich hier (helemaal) niet mee bemoeien.

Theorie 2: De Keynesiaanse theorie

De aanhangers van deze stroming zien juist negatieve effecten in de vrije markt. Zij stellen dat als de vraag op de arbeidsmarkt toeneemt de afzet ook zal toenemen: dan ontstaat er meer werk. De producent gaat dan vanzelf meer mensen in dienst nemen. De overheid moet de vraag naar goederen en diensten stimuleren om de werkloosheid te doen laten afnemen. Zij zien dus vooral problemen op de vraagzijde van arbeid. Als de overheid er voor zorgt dat de vraag blijft groeien dan zal dat de oplossing zijn voor werkloosheid. Volgens Keynes is werkloosheid altijd onvrijwillig. Een ander probleem wat Keynes ziet is dat hoger geschoolde banen, die voor lager geschoolden bedoeld zijn, bezetten. Dit zorgt voor structurele werkloosheid, aan de onderkant.

Theorie 3: De Neo-institutionele benadering

Binnen deze theorie zitten verschillende benaderingen. Die ontleen zij aan de neoklassieke theorie. Overeenkomstig hebben ze verschillende redenen waarom de arbeidsmarkt niet werkt. Zij kijken dus vooral naar de gebreken. Zo is de markt niet perfect doorzichtig, sluiten niet alle vragers en aanbieders goed op elkaar en werken de instituties als vakbonden en overheid onvoldoende. Aanhangers van deze theorie stellen vooral de interne arbeidsmarkt (binnen een bedrijf) carrièrekansen biedt. Kort samengevat omvat deze theorie de volgende kenmerken: (1) niet alle vragers/aanbieders zijn elkaars concurrent (2) de interne markt is belangrijk (3) de vrije markt werkt niet perfect.

De uitdaging voor beleidsmakers is om een institutionele structuur te ontwikkelen dat de aanbodstromen zich aanpassen aan de vraag op de arbeidsmarkt. De instituties dienen deze individuele keuzeprocessen te ondersteunen en overgangen zo gemakkelijk mogelijk te maken. Dit heeft een *sterk Keynes gehalte*.

Betekenis arbeid (arbeidsethos) voor leven van mensen

1. Traditionele arbeidsethos

Een calvinistisch gedachtegoed: je bent op aarde om hard te werken, genieten doe je na de dood. Betaalde arbeid is een levenswaarde. Met arbeid laat je zien dat je nuttig bent voor de maatschappij.

2. Kritische arbeidsethos

Dit is de gedachte dat als je arbeid overwaardeert dit dan ten koste gaat van familie en vrienden. Sociaal leven wordt dus ook als belangrijk gezien. Deze gedachte kwam vooral op in de jaren 70 in gelijke trend met de feministische beweging (gelijkheid in arbeid). Aanhangers van de kritische arbeidsethos vinden dus dat de betekenis van arbeid moet verminderen, ook ten opzichte van vrijwilligerswerk. Arbeid moet ook niet tegen elke prijs geaccepteerd worden.

3. Alternatieve arbeidsethos

Andere dingen dan arbeid zijn veel belangrijker in het leven. Men ziet dus vooral bevrediging in vrije tijd. Bijvoorbeeld zelfvoorzienende mensen.

5.4 Beleid: regels, effecten en dilemma's

Arbowet - arbeidsomstandighedenwet

De **Arbowet** is een Nederlandse wet die regels bevat voor werkgevers en werknemers om de gezondheid, de veiligheid en het welzijn van arbeiders te bevorderen. Het doel hiervan is om ongevallen en ziekten, veroorzaakt door werk, te voorkomen. De Arbowet is een kaderwet, wat inhoudt dat er geen concrete regels in staan, enkel richtlijnen en algemene bepalingen. Vroeger waren er binnen bedrijven zelf bedrijfsgezondheidsdiensten. Nu zijn het vaak externe organisaties. De Arbowet wordt uitgevoerd door arbodiensten die ingekocht worden door werkgevers. **De arbeidsinspectie** controleert of iedereen zich aan de regels van de Arbowet houdt.

Prestatiebeloning

Dit is een beloning dat afhankelijk is van het functioneren van een arbeider. Dit heeft voor- en nadelen. Zo kan dit zorgen voor rivaliteit, maar stimuleert het daarmee ook de productiviteit.

Mededingingswet

Dit is een formele wet wat ook Europees geregeld is. Deze wet dient er toe om effectieve concurrentie te bevorderen. Hierbij gaat het gedragingen die worden verboden of gecontroleerd. Zo omvat de wet een kartelverbod, concentratieverbod, en verbod van misbruik van een dominante positie. Op Europees/internationaal niveau gaat het erom dat er geen staatssteun verleend mag worden aan bedrijven. Omdat dit voor ongelijke concurrentie zorgt. Deze wet gaat dus uit van het idee van de vrije markt.

Minimumloon

Dit is altijd een onderwerp van politiek gesprek. Sommige mensen pleiten ervoor dat arbeidsvoorwaarden geheel door de markt bepaald moet worden, ongehinderd door overeenkomsten tussen sociale partners of door overheidsmaatregelen. Die zouden de markt alleen maar verstoren. De instelling van een wettelijk minimumloon verlaagt de vraag naar arbeid volgens neoklassieke denkers. Want werkgevers zullen alleen mensen in dienst nemen die meer opbrengen dan het minimumloon en werkzaamheden die minder opbrengen zullen niet meer worden verricht.

Omslagstelsel en kapitaalstelsel (pensioen)

Dit gaat over een manier van financieren van het pensioen. **Het omslagstelsel** houdt in dat iedereen die nu werkt betaalt voor degene die nu met pensioen is. Werkenden betalen dus voor gepensioneerden. Dit is gebaseerd op solidariteit; gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Individueel belang is daarbij ondergeschikt. **Het kapitaaldekkingstelsel** houdt in dat werkenden zelf kapitaal opbouwen via sparen, beleggingen en dergelijke. Dus een eigen spaarpotje; bijv. via een pensioenfonds. De AOW krijgt iedereen in Nederland en wordt gefinancierd via het omslagstelsel. Pensioenen moet je zelf regelen. Maar is vaak verplicht geregeld via een CAO. Het kapitaalstelsel is het aanvullend pensioen. Dat krijg je naast je basispensioen.

Subsidiariteitsbeginsel

Binnen de EU gaat men uit van het subsidiariteitsbeginsel. Dat komt er op neer dat je dingen zou moeten aanpakken op het laagste niveau dat mogelijk is. Een regionaal probleem laat je dus aan de regionale politiek, een landelijk probleem pak je landelijk. Dit is in de praktijk vaak lastig te bepalen. Binnen de EU is er veelal discussie over waar de EU zich mee mag bemoeien.

Human resource management

Dit is vooral na 1945 opgekomen, toen kwam er steeds meer onderzoek over arbeidsbeleving en dergelijke. HRM is ontstaan vanuit het idee om tot humanisering van arbeid te komen.

Sociotechniek

Dit is een wetenschap die zich focust op het verbeteren van het functioneren van zowel mens als organisatie door middel van aanpassing of fundamenteel herontwerp van werkprocessen en organisatie van de techniek of diensten én van de menselijke arbeidstaken.

5.5 Economische orde en cultuur

BBP; BNI

De totale geldwaarde van alles wat wij samen produceren in Nederland is het **Bruto binnenlands product (BBP)**. Dat is ongeveer 770 miljard per jaar (2018). Hierbij wordt gekeken naar marktprijzen. **Het bruto nationaal inkomen (BNI)** wordt ook gebruikt om de omvang van de economie te meten. Hierbij worden ook de verdiensten van Nederlandse burgers in het buitenland meegeteld, maar de verdiensten van buitenlanders in Nederland afgetrokken. BBP gaat dus over de verdiensten binnen de landgrenzen en BNI over verdiensten van staatsburgers. Ongeveer 40% van het BBP wordt in Nederland 'herverdeeld' (onderwijs, zorg e.d.).

Bedrijfskolom

Voordat producten in de winkel liggen hebben ze een heel proces achter de rug. In een bedrijfskolom worden alle stappen van begin- tot eindstation weergegeven. Dus van grondstof naar consument. Een bedrijfskolom is daarmee een schematisch overzicht van alle stappen die een product doorloopt totdat het gekocht wordt.

Bedrijfstak

Dit is een verzamelnaam voor een groep organisaties/bedrijven binnen één branche. De organisaties vervullen een soortgelijke functie in het proces van een product of dienst. Bijvoorbeeld de bedrijfstak voor brandstofleveranciers bestaat uit bedrijven als Shell, Texaco, Esso etc.

Economische orde (markteconomie, planeconomie en gemengde economie)

De **economische orde** is simpelweg de wijze waarop het economische leven is georganiseerd. In een **vrijmarkt economie (markteconomie)** bepaalt bijvoorbeeld het marktmechanisme welke goederen verkocht worden en tegen welke prijs. Hier gaat het dus om een spel van vraag en aanbod dat de prijs bepaalt. Daar tegenover staat een **planeconomie**. Hierin bepaalt de overheid welke goederen verkocht worden en tegen welke prijs. In Nederland zien we een mengeling van beide vormen. Het marktmechanisme staat centraal, maar de overheid treedt duidelijk sturend en regelend op. Nederland is dan ook een **gemengde economie**.

Maslow en de Functies van arbeid

Maslow geeft middels zijn piramide aan dat mensen behoeftes hebben. Arbeid heeft hierbij materiële (inkomen en zekerheid) en immateriële functies (sociale contacten, status, ontwikkelen). De drie opbrengsten van arbeid:

Materiele opbrengsten: loon, verkregen voordelen.

Psychische opbrengsten: geestelijke en emotionele bevrediging.

Sociale opbrengst: contacten, netwerken, sociale status.

Het subjectieve nut is de opbrengst door het gevoel voor degene die arbeid heeft verricht. Het objectieve nut is het meetbare nut. Geld is bijvoorbeeld meetbaar.

Het kapitalisme

Het kapitalisme is een economisch systeem waarbinnen productiemiddelen in handen zijn van privépersonen/kapitalisten. Het kapitalisme is een economie waarin de productie wordt georganiseerd met als doel om winst te maken in plaats van alleen voor eigen consumptie zoals boeren dat vroeger deden. Zoals gezegd wordt het kapitalisme beheerst door degene die kapitaalgoederen bezitten. Dit zijn productiemiddelen en deze middelen worden gebruikt om te produceren. Daarbij kan je denken aan machines. Vroeger was dit vooral 'direct' bezit zoals met machines, maar tegenwoordig kan dit ook 'indirect' met aandelen. Daarmee beschik je over een deel van de totale waarde van een bedrijf die dan weer productiemiddelen in bezit heeft.

Er zijn verschillende vormen van kapitalisme. De geschiedenis leert dat een ingeperkte kapitalisme het meest effectief is. Kapitalisme moet op de juiste wijze worden gereguleerd en gestimuleerd door passende overheidsmaatregelen. De reden dat de overheid zich onder meer ging bemoeien met de economie was de onvrede over **sociale ongelijkheid**. Dit gaat bijvoorbeeld over verschillen in kansen op de arbeidsmarkt en de verdeling van welvaart en gezondheid. Sociale ongelijkheid is ongewenst aangezien er een verband zit tussen sociale ongelijkheid en wantrouwen. Meer ongelijkheid zorgt voor meer sociale wantrouwen en dat heeft weer een negatief effect op de economische groei. Bij sociale ongelijkheid gaat het om hiërarchische sociale verschillen waarbij termen als hoger en lager kunnen worden uitgedrukt.

Sociale stratificatie

Sociale ongelijkheid is een fundamenteel kenmerk van menselijk samenleven. We vergelijken onszelf telkens met anderen en plakken daar woorden op als hoger, lager, beter, slechter etc. Met **stratificatie** wordt de maatschappij voorgesteld als een opeenstapeling van lagen waarop de hoog-laagmetafoor van toepassing is. **Sociale stratificatie** is de verdeling van de maatschappij in omvangrijke, bestaande groeperingen, waartussen ongelijkheidsverhoudingen bestaan en waarvan het lidmaatschap, althans ten dele, sociaal erfelijk is. Stratificatie is dus een soort van continuering van sociale ongelijkheid over verschillende generaties.

Sociale mobiliteit

De industrialisering ging veelal gepaard met een toename van sociale mobiliteit. **Sociale mobiliteit** kan omschreven worden als veranderingen in de sociale positie van individuen of groepen die belangrijke wijzigingen in het sociale milieu en de levensomstandigheden van de betrokkenen inhouden. Er is horizontale- en verticale mobiliteit. Horizontaal houdt in dat de positie van diegene niet verbetert of verslechtert. Verticaal wel. Een ander belangrijk onderscheid is dat tussen intra- en intergeneratiemobiliteit. **Intrageratiemobiliteit** is mobiliteit binnen een generatie, de positieverandering van personen in de loop van hun (beroeps)leven. **Intergeneratiemobiliteit** is mobiliteit tussen generaties, in het bijzonder van kinderen ten opzichte van hun ouders. *Onderwijs is het belangrijkste kanaal van sociale mobiliteit.*

Kostwinnersmodel, 1 ½ model

De arbeidsdeelname van vrouwen is gestegen in Nederland. Hierdoor is het klassieke beeld van het kostwinnersmodel, waarbij de man werkt en de vrouw het huishouden doet, dus verdwenen. Het tweeverdienersgezin is het dominante gezinstype geworden.

Modaal inkomen

Het modaal inkomen wordt door de Nederlandse overheid gebruikt als referentiepunt voor de bepaling van inkomenseffecten van beleidsmaatregelen. Dit wordt vastgesteld door het CBS. Dit is het inkomen van een 'doorsnee' Nederlander (Jan Modaal).

Postindustriële samenleving

Er is de laatste decennia sprake van een verschuiving van een industriële naar een **postindustriële maatschappij (informatiemaatschappij)**. Steeds meer mensen, nu zo'n driekwart van de beroepsbevolking, werken in de dienstverlenende sector. Deze overgang heeft (ook) te maken met de technologische ontwikkelingen. Computers en chips nemen sommige menselijke hersenfuncties over en markeren daarmee dus de overgang naar een informatiemaatschappij. In een dergelijke maatschappij houden mensen zich dus niet meer zo veel bezig met het produceren van materiële goederen, maar met organisatie, informatie e.d. Kort de redenen van de verschuiving naar een **dienstensector**:

- Mechanisering heeft zich meer voorgedaan in landbouw en industrie dan in dienstverlening;
- Door toenemende ingewikkeldheid zijn randzaken rondom productiegoederen belangrijker geworden;
- Door stijging van inkomsten en toename van vrije tijd is de consumptieve vraag naar sommige diensten toegenomen;
- Overheid heeft veel geïnvesteerd in dienstverlening. Vooral te zien in de gezondheidszorg;
- Industriële productie wordt steeds meer naar andere landen verplaatst (vanwege lagere kosten).

5.6 Arbeids sociologen

Denker 1: Adam Smith

Adam Smith was de grondlegger van de klassieke economie. Hij zag dat het eigen belang de belangrijkste drijfveer is voor mensen. Daarin maken zij rationele keuzes. Smith werd geconfronteerd met een samenleving van gebrek. Hij hield de mensen een spiegel voor dat god het zo niet bedoeld heeft. Die heeft ons handen en het denken gegeven om dat te gebruiken. Hij vond dan ook dat het probleem (gebrek) op te lossen was door productiever te worden. Hiervoor stimuleerde hij het denken in eigen belang. Hij is daarmee dus voor het kapitalisme. Kapitalisme kan namelijk middelen en eigendom bieden voor iedereen. Smith was in de veronderstelling dat het nastreven van eigen belang ook in het grootst maatschappelijke belang zou resulteren. Hij vond dus dat mensen moesten streven naar maximale behoeftebevrediging.

Smith was daarmee een grondlegger van het klassieke liberalisme en een voorstander van de vrije markt. De onzichtbare hand zou dan zijn werking doen en de problemen 'vanzelf' oplossen. Smith was niet blind voor de nadelen hiervan. Hij zag dat er op deze manier uitbuitingsrelaties zouden ontstaan tussen ondernemers en arbeiders. Uitvoerende werkers zouden op deze manier vervreemd raken van het product, productieproces en van de industriële revolutie.

Smith dacht ook na over de waarde van arbeid voor mensen. Volgens hem was dit niet alleen in geld uit te drukken, maar ook in psychische en sociale opbrengsten. Hij ging arbeid zien als een belangrijke bron van maatschappelijke waarde. Voor zijn tijd was arbeid in eerste instantie ruilwaarde en in tweede instantie pas gebruikswaarde. Smith draaide dit principe om en dat was de kern van zijn arbeidswaardeleer.

Arbeidswaardeleer gaat over welke nut/waarde arbeid heeft voor degene die het verricht of voor degene waarvoor het wordt verricht. De gedachtegoed van Smith was behoorlijk revolutionair en heeft ook invloed gehad op de opkomst van vakbonden. Verder was Smith een belangrijke schrijver over de **arbeidsverdeling**. Hij zag arbeid als de bron van rijkdom en stelde dat arbeid zo efficiënt mogelijk georganiseerd moest worden.

Denker 2: Charles Babbage – Het Babbage principe -

Babbage trad in de voetsporten van Smith. Hij deelde de opvatting van Smith dat *arbeidsplitsing* meerdere voordelen heeft. Hij noemt er drie:

1. Vermindering van loonkosten, je kan dus goedkoper produceren. Er kan bijvoorbeeld veel gebruik worden gemaakt van ongeschoolde arbeiders.
2. Het is makkelijker om arbeiders te disciplineren; want veelal dezelfde taak.
3. Arbeidstaakbeheersing door arbeiders wordt tegengegaan. Arbeiders hebben dus geen mogelijkheden om zelf beslissingen te maken. Arbeiders zijn daarnaast makkelijker vervangbaar.

Denker 3: Karl Marx

Arbeids sociologie begon bij Marx en Engels. Ze maakte de industriële revolutie mee en zagen een steeds groter verschil tussen rijk en arm. Marx vermoede dat het kapitalisme negatief ging uitpakken. Hij verafschuwde het echter niet. Hij ontdekte namelijk dat het aantal middelen snel steeg en zag dus dat het productief was. Het probleem zit hem volgens Marx er meer in het verdelen van de middelen aangezien iedereen in eigen belang denkt. Volgens Marx zou er dus een overheid moeten komen die spelregels gaat invoeren anders zal het kapitalisme een ondergang tegemoet gaan. Hierin zitten overeenkomsten met de theorie van Keynes.

Vanuit de politieke economie had Marx dus een visie op het industriële kapitalisme. Marx keek kritisch naar de maatschappij en zag vooral de nadelen van arbeidsverdeling. Dit zou zelfs de sociale cohesie aantasten waarbij mensen nauwelijks meer zouden inzien wat de zin van arbeid was. Dit noemde hij **vervreemding van arbeid**. Verder ontstonden in de ogen van Marx dus twee klassen: de bezitters (kapitalisten) en de arbeiders met daartussen groeiende (sociale) ongelijkheid. Arbeidskracht had daarmee voor bezitters gebruikswaarde en voor niet-bezitters ruilwaarde. Marx verwachtte dat het proletariaat zich zou verenigen tot een opstand. Hiervoor was wel bewustzijn nodig vanuit de arbeidersklasse. Dit idee werd als grote bedreiging gezien van het kapitalisme.

Denker 4: Friedrich Engels

Engels was een gelijke denker met Karl Marx en zocht de oorsprong van arbeidsverdeling in arbeidsdeling. Verdeelde arbeid gaf volgens hem ook verdeelde mensen. Hij gaf drie redenen van arbeidsverdeling:

1. *Biologische verschillen tussen mannen en vrouwen.* Veel was vroeger een mannelijke aangelegenheid.
2. *Grote verschillen in aanleg en talenten tussen mensen.* Talenten, fysieke mogelijkheden bepalen grotendeels wat je kan gaan doen.
3. *Vershillen in technologische en economische ontwikkelingen.* Dit gaat over het feit dat mensen verschillende vaardigheden hebben en dat je gaat kijken wie dat het beste heeft.

Arbeidsverdeling komt dus uit arbeidsdeling. Op basis van kwaliteiten wordt arbeid verdeeld en in fabrieken wordt er dan ook gekeken naar voorwaarden waaronder mensen het best presteren.

Denker 5: Emile Durkheim

Durkheim had veel kritiek op de arbeidsverdeling en de onmenselijke arbeidsomstandigheden in fabrieken, maar ook over het gebrek aan duidelijke regels tussen werkgevers en werknemers. De problemen die Durkheim beschrijft zijn:

1. *Verdeelde arbeid zorgt voor verdeelde mensen.* Dit zorgde ook voor opstandigheid en vakbonden.
2. De vraag was of mensen nog wel (*innerlijk*) *gemotiveerd* zouden zijn of dat zij hun arbeid vooral onder dwang deden waarbij de klok en geld gingen structuren.
3. *De noodzaak van integratie en cohesie wordt blootgesteld.* Dit gebeurt volgens Durkheim vooral via beroepen en beroepscorporaties als samenbindende factoren.

In primitieve samenlevingen was er volgens Durkheim sprake van *mechanische solidariteit*, dat is saamhorigheid op basis van het verrichten van ongeveer gelijke activiteiten. In de industriële maatschappij zijn mensen daarentegen met elkaar verbonden via *organische solidariteit*, dat is saamhorigheid die voortkomt uit het feit dat mensen in verregaande mate onderling afhankelijk zijn. Durkheim beschrijft dat maatschappelijke arbeidsdeling niet leidt tot tegenover elkaar staande klassen, maar juist tot saamhorigheid. Organische solidariteit moest dan ook gestimuleerd worden omdat dat mensen afhankelijk van elkaar maakt. Zijn idee was dus om *collectieve verbanden* te stimuleren, dus dat er geen toestand meer zou zijn van vervreemding. Durkheim was dus voor arbeidsdeling zonder arbeidsverdeling.

Denker 6: Thorstein Veblen

Veblen had kritiek op het hebzuchtige karakter van het kapitalisme. Bezitters van consumptiemiddelen pronken alleen maar met onnuttige zaken terwijl werkmannen eigenlijk de toekomst van het land in hand hebben. Arbeiders moeten hierin dus het heft in eigen handen nemen. Zo moeten bijvoorbeeld de ingenieurs de grootste macht krijgen.

5.7 Industrialisatie

Industrialisatie bestaat uit toenemende rationalisering, mechanisering, automatisering en schaalvergroting van het arbeidsproces. Het is daarnaast het samenbrengen van werkende mensen onder leiding van een management (bedrijf). Dit is ontstaan als gevolg van *ver doorgevoerde arbeidsverdeling*. Industrialisatie heeft veranderingen met zich meegebracht, waaronder hoe er naar arbeid wordt gekeken. De industriële revolutie, wat ook de overgang van handmatig naar machinaal vervaardigde goederen inhoudt, verliep in drie fasen:

1. *Fase 1 (1760-1867)*

In deze fase was de opkomst van de stoommachine van James Watt cruciaal. Zo was er de opkomst van stoomtreinen en stoomschepen. De productie kon hierdoor sterk vermeerderd worden.

2. *Fase 2 (1867-1914)*

Dit wordt ook wel de technologische revolutie genoemd. Elektriciteit en staal versnellen het proces.

3. *Fase 3 (20^e eeuw)*

Dit is de digitale revolutie. Denk aan mobiele telefonie, computers e.d. De economie en mondiale verhoudingen veranderen hierdoor.

Gedurende de industrialisatie hebben grote fabrieken kleine en ambachtelijke werkplaatsen 'vervangen'. Door de bijkomende massaproductie konden de prijzen van producten dalen. Hierdoor konden mensen zich meer producten veroorloven. De industrialisatie kenmerkt zich dus door een aantal belangrijke ontwikkelingen:

Ontwikkeling 1: Toenemende rationalisering

Volgens socioloog Max Weber is dit de belangrijkste ontwikkeling en de kern van het moderniseringsproces. Weber sprak over de ontwikkeling naar een *onttoverde wereld*, dankzij de wetenschap. Dit ging ook over het zo efficiënt en beheersbaar mogelijk maken van het arbeidsproces. Dit ging volgens Weber om een kwestie van *logisch nadenken*. Weber stelde zichzelf ook de vraag hoe arbeidsgedrag gestuurd kon worden terwijl mensen allemaal een ander wereldbeeld zou hebben. Zijn oplossing hiervoor was **bureaucratie**. Leidinggevendenden moeten daarbij hun positie verwerven op basis van prestaties. Het beheersbaar maken van de materiële en immateriële kosten van het arbeidsproces is ook onderdeel van rationalisering. Dus hoe zo min mogelijk kosten maken met zo veel mogelijke opbrengst. Rationalisering was dan ook zeker van belang voor arbeidsdeling.

Ontwikkeling 2: Schaalvergroting

Hierbij draait het om de productiekosten te verminderen en de afzet te vergroten. Het gaat om het dalen van kosten per eenheid. Ford staat bekend met zijn fabriek waarbij het productiekosten verminderde door nog maar 1 soort auto te produceren. Je gaat je dus bijvoorbeeld *specialiseren*. Schaalvergroting was te zien aan de productiekant, maar ook zeker aan de consumptiekant. Het had dus veel invloed op het dagelijks leven.

Ontwikkeling 3: Mechanisering

Dit is de fysieke rationalisering van arbeid. In plaats van lichamelijke inspanning komen er mechanische middelen, zoals een lopende band met computers en machines. Menskracht wordt dus minder belangrijk. Dit is namelijk efficiënter. Dit proces zorgde ook voor een lichte vorm van angst, want is er straks nog wel werk? De productie werd echter nog veel groter en creëerde zo ook weer werkgelegenheid.

Ontwikkeling 4: Automatisering

Dit volgt na mechanisatie. In een geautomatiseerd productieproces is de rol van de werknemer uitsluitend gericht op controle en toezicht. De arbeidstaakbeheersing is in handen van de organisatoren van dat proces. Automatisering is de geestelijke kant van mechanisering, het denken wordt dus overgenomen. Denkwerk wordt overgenomen door een machine, bijvoorbeeld door computers/internet. Allerlei taken worden dus overgenomen. Arbeid is daarmee ontdaan van de inhoud die aansluit bij het menselijk kunnen, het gaat enkel nog om herhaalarbeid en controle.

Door de industrialisatie ontstonden in eerste instantie enorm slechte arbeidsomstandigheden. Hiervoor zijn langzamerhand steeds meer maatregelen genomen. In de loop van de industrialisatie zijn er verschillende uitwerkingen gekomen van het arbeidsproces. Deze draaien onder andere om de vraag in hoeverre werknemers (nog) autonoom zijn in het maken van keuzes over bijvoorbeeld het arbeidsdomein. Drie voorbeelden worden hier in toelicht.

Voorbeeld 1: Taylorisme

In de ogen van Taylor was de arbeider lui, maar gevoelig voor geld en kon hij dus via geldelijke aanmoedigingen aangezet worden tot het leveren van grotere prestaties (mens = homo economicus). Zijn intentie was dan ook om voor zo veel mogelijk geldprikkels te zorgen. Taylor voerde een managementsysteem in waarbij er een zo groot mogelijke scheiding is tussen de leidinggevendenden en de uitvoerders. Het doel was verder om het productieproces te rationaliseren en efficiënt te maken (*wetenschappelijke bedrijfsvoering*). Met zijn ideeën hoopte Taylor verspilling van menselijke arbeidskracht tegen te gaan. Arbeiders moesten enkel uitvoeren. De kernpunten van het managementsysteem van Taylor:

1. Het management doet alle voorbereidende stappen en controleert het productieproces.
2. Management stelt functionele voorlieden aan die productietempo bewaken en aansturen.
3. Management verricht tijdsstudies met behulp van stopwatch, efficiëntie verhogen.
4. Introductie van premieloonstelsel met stukloon en bonussysteem (geldprikkel)

De kernpunten van het Taylorisme zijn standaardisatie, planning, disciplineren en loon naar prestatie (loonprikkel). De ideeën van Taylor zorgde voor grotere efficiency, hogere productiviteit en meer loon voor een deel van de arbeiders. Daartegenover stond dus wel minder arbeidstaakbeheersing (autonomie). De principes van Taylor op een rij:

1. *Gebruik maken van kennismonopolie*. Dit om elke stap in het productieproces en de uitvoering ervan zo zorgvuldig te plannen en te berekenen: verwetenschappelijking van bedrijfsprocessen.

2. *Scheiding van de organisatie van productieproces en de kennis en kunde van arbeiders.*
3. *Scheiding tussen uitdenken en uitvoeren.* Het uitdenken was zo 'ingewikkeld' dat het beter niet aan de uitvoerende werkers overgelaten kon worden. Dat zou ook de productiviteit in de weg zitten.

Voorbeeld 2: Fordisme

Ford gaat verder op de ideeën van Taylor en dan vooral met de ideeën over het *scheiden van uitdenken en uitvoeren*. Hij paste dit toe in zijn eigen autofabriek. Hij zocht telkens naar manieren om het productieproces te verbeteren. 1 product produceren was zijn oplossing. Iedere arbeider ging een deel van dat proces realiseren. Zo ging de cyclustijd (tijd van een arbeider met 1 taak) sterk naar beneden. Zijn inspiratie haalde hij van lopende-bandfabrieken. Ford was hiermee ook de uitvinder van *massaproductie*, dat is met nauwelijks geschoolde arbeiders aan de machines grote hoeveelheden gestandaardiseerde producten vervaardigen. Wel door middel van veel herhaalbaar wat arbeiders ervaarden als geestdodend, weinig motiverend en stresserend. Zijn ideeën samengevat: (1) standaardisatie & multi-inzetbaarheid, (2) werkplekbinding, (3) consumentisme (loon verhogen zodat arbeiders meer uitgeven) en werkgelegenheidscontract (sociale controle)

Ford en Taylor houden er vergelijkbare theorieën op na. Er zijn wel een aantal verschillen. Ford geeft minder vrijheid aan zijn arbeiders, een vast loon en past ook sociale controle toe buiten het werk.

Voorbeeld 3: Toyotisme

Dit betreft het uitvoeren van een magere massaproductiewijze, een flexibel productieproces waarbij zo min mogelijk voorraden worden aangehouden, waar de producten uit zo weinig mogelijk onderdelen bestaan die op het juiste moment worden aangeleverd. Dit reduceert de kosten. Daarnaast voerde Toyota het teamwerk in.

4.8 Maatschappelijke ontwikkelingen

Ontwikkeling 1: Globalisering

Globalisering gaat over grensoverschrijdende interacties. De mondiale afhankelijkheden nemen toe. Dit is onder meer te zien in de internationale kapitaalbewegingen. Daarnaast is er ook steeds meer arbeidsverdeling op wereldschaal en zijn er transnationale markten, voor zowel kapitaal als voor goederen. Afzetmarkten konden hierdoor vergroot worden, maar de toegenomen afhankelijkheden brachten ook risico's met zich mee (crisis 2008). Een onderdeel van globalisering is dat veel (westerse) bedrijven productieprocessen uitbesteden aan andere bedrijven en landen. Dit noemen we **outsourcing**. Dit is een (internationale) uitbesteding van activiteiten. Als voorbeeld hightech banen naar India. Dit brengt als bedreiging met zich mee dat banen verdwijnen, maar als kans dat productie daar wordt uitgevoerd waar de prijs/kwaliteitverhouding het beste is.

Ontwikkeling 2: Flexibilisering arbeid

Dit houdt onder andere in dat steeds meer mensen een tijdelijk arbeidscontract hebben. Dit is op gang gebracht (regelgeving) om arbeid goedkoper te maken voor bedrijven. De flexibilisering zorgt ervoor dat het productieproces zo soepel mogelijk afgestemd kan worden op de wisselende vraag naar consumptiegoederen. Een manier om arbeid flexibeler te maken is om het ontslagbescherming te verzwakken.

Ontwikkeling 3: Kenniseconomie (informatiemaatschappij)

Kort gezegd houdt dit in dat economische groei steeds meer voortkomt uit kennis. In tegenstelling tot arbeid, natuur en kapitaal. Dit sluit aan op de ontwikkeling van industrie naar diensten.

Ontwikkeling 4: Privatisering

Privatisering past binnen het beleid van de overheid sinds de jaren 80. Dit is het principe dat de door de overheid beheerde bedrijven en diensten overgeheveld worden naar de particuliere sector. Dit is een besparingsmaatregel geweest voor de verzorgingsstaat. Ook is dit een manier om marktwerking te creëren binnen een bepaalde sector; bijvoorbeeld in het vervoer en zorg.

Ontwikkeling 6: 24/7 economie

Het proces dat winkels en bedrijven steeds langer open zijn. Zo is ook steeds meer werk nachtwerk.

Ontwikkeling 7: Vergrijzing

Dit betreft een demografische ontwikkeling waarin het aandeel ouderen toeneemt in een samenleving. Dit zal invloed hebben op de financiering van de verzorgingsstaat.

Deel 6: Pluriforme samenleving

6.1 Actoren en rechtstatelijke principes

Allochtoon

Personen van wie tenminste één ouder in het buitenland is geboren. Eerste generatie betreffen personen die in het buitenland zijn geboren (westers of niet-westers). Tweede generatie is ten minste één ouder die in het buitenland is geboren en derde generatie is dat beide ouders in Nederland zijn geboren met ten minste één ouder met een migratieachtergrond.

Autochtoon

Van de oorspronkelijke bewoners afkomstig. Of anders verwoord. Beide ouders zijn in het desbetreffende land geboren, ongeacht het land waar iemand zelf is geboren.

Etnische minderheden

Dit betreft inwoners van een land die een etnische achtergrond hebben en kwantitatief in de minderheid zijn. Zij bevinden zich veelal in een maatschappelijke achterstandssituatie. In Nederland is dit zeker sinds de jaren '80 te zien. Wel werd in 1979 bepaald dat etnische minderheden gelijke behandeling moesten krijgen met juridische gronden. Zo werd er volop ingezet op integratie.

Godsdienstvrijheid (vrijheid van religie)

Geloof moet individueel en in een gemeenschap beleden en onderwezen kunnen worden. In Nederland is dit in Grondwetsartikel 6 geformuleerd. Dit grondrecht dient voornamelijk tot bescherming van religies en geloofsovertuigingen tegen staatsinmenging. Dit is een grondrecht dat wel met enige regelmatig botst met Grondwetsartikel 1 (discriminatie). Zie bijvoorbeeld het debat omtrent het boerka-verbod. Of het weigeren van een homoseksuele docent op een Joodse school.

Grondwetsartikel 1

De vrijheid van meningsuiting, die in Nederland grondwettelijk is vastgelegd, kent wettelijke beperkingen zoals smaad, laster, het aanzetten tot een misdrijf, haat zaaien en racistische uitingen. Grondwetsartikel 1 beschermt mensen die gediscrimineerd worden. Volgens dit grondrecht moeten alle mensen in gelijke gevallen gelijk behandeld worden. Discriminatie op welk grond dan ook is niet toegestaan. Grondwetsartikel 1 garandeert het recht op **gelijke behandeling** (ongeacht de verschillen), zowel tussen overheid en burgers, als tussen burgers onderling.

Vluchtelingenverdragen

Na WO2 werd in 1951 **het vluchtelingenverdrag** ondertekend onder de vlag van de Verenigde naties (toen Volkenbond). Sindsdien is er een definitie voor wie in aanmerking komt voor de status van vluchteling en aan wie dus asiel moet worden verleend door het land waar een asielaanvraag wordt gedaan. Met het ondertekenen van dit vluchtelingenverdrag stelt Nederland zich garant voor hulp aan en zo nodig opvang van vluchtelingen uit gebieden waar ze worden vervolgd of die door oorlog worden geteisterd. Voorwaarde is wel dat deze mensen door de UNHCR als vluchteling worden aangemerkt. Ook asielzoekers zijn vluchtelingen, maar zij hebben niet dit officiële "keurmerk". De regel is dat een asielzoeker een (voorlopige) vergunning voor verblijf krijgt als omstandigheden en redenen van humanitaire aard daartoe aanleiding geven. De laatste jaren worden minder asielzoekers toegelaten en worden ze sneller uitgezet.

In 1985 tekent Nederland **het Schengenverdrag** (nu 27 landen). Dit zijn overeenkomsten tussen landen waarin vrij verkeer mogelijk wordt gemaakt. De grenscontroles zijn daarbij verplaatst naar de buitenkant. Een land mag enkel bij hoge uitzondering (tijdelijk) grenscontroles invoeren. Het Schengenverdrag is een enorm belangrijke bouwsteen van de Europese Unie met een economische, politieke en culturele ontwikkeling. Door het opkomende nationalisme ligt dit verdrag steeds meer onder druk. De vluchtelingen crisis heeft hier een belangrijke rol in gespeeld. Zo zijn tal van lidstaten weer eigen grenscontroles gaan houden. Belangrijk hierbij is ook het **Dublin-verdrag**. Dit houdt in dat landen waar asielzoekers als eerste binnenkomen ook hun asielverzoek moeten afhandelen. Hierdoor moesten de zuidelijke landen de meeste vluchtelingen opvangen. Ondanks de roep om hulp werden zij gewezen op dit verdrag. Om de buitengrenzen strenger te controleren zijn onder andere afspraken gemaakt met Turkije. Hiermee holt de EU mensenrechten uit waarvan het juist zegt dat ze die verdedigen. Je behandelt mensen die gebruik maken van een recht als indringers en criminelen.

6.2 In- en uitsluitingsprocessen

Discriminatie – stereotyperingen – vooroordelen – generaliseren – sociale categorisatie

Discriminatie betekent letterlijk 'onderscheid maken'. Hierbij gaat het om gedrag en dus een handeling.

Discriminatie is het ongelijk behandelen van personen of groepen op basis van kenmerken van die personen of groepen die in de gegeven situatie niet relevant moet worden geacht. De vraag of bepaalde kenmerken in de gegeven situatie relevant zijn, kan en zal vaak aanleiding vormen voor verschil van inzicht. Discriminatie gaat dus langs twee vragen: (1) was er sprake van ongelijke behandeling? (2) was de ongelijke behandeling gebaseerd op een kenmerk dat niet relevant is in deze situatie? De tweede vraag is in de praktijk vaak lastiger te beantwoorden. Daar waar op grond van statistieken tot achterstelling van bepaalde groepen wordt besloten, is sprake van **statistische discriminatie**.

Er is dan ook een nauw verband tussen discriminatie, stereotyperingen en vooroordelen. **Een stereotypering** is een overdreven en sterk vereenvoudigd denkbeeld over een groep mensen dat niet klopt met de werkelijkheid; bijvoorbeeld de uitspraak dat alle Surinamers lui zijn. We maken sociale categorieën in ons hoofd met algemene beelden van een groep. Dat passen we vervolgens toe op individuen. Stereotyperingen worden dan ook vaak gebruikt als rechtvaardiging voor discriminatie. Een vooroordeel is daarentegen een mening over een groep die niet gebaseerd is op feiten. Het is meestal een generalisering, zoals dat vrouwen alleen in deeltijd willen werken. **Een vooroordeel** hierin is hardnekkiger. Als mensen vanuit vooroordelen mensen achterstellen is er sprake van discriminatie. Je kent de leden van deze groep vaak niet eens. Het is een gevoelsmatige reactie. Vooroordelen zijn dus gebaseerd op stereotyperingen en vaak het gevolg van generaliseringen. **Generaliseren** is uit één of meerdere bijzondere gevallen een algemene conclusie maken.

Onze oordelen over groepen zijn vrijwel altijd generalisaties. We denken namelijk aan de hand van **sociale categorisatie**. Indrukken van mensen worden hierin georganiseerd. Onze hersenen maken categorieën van mensen waarbij ze dan op enkele facetten worden gecategoriseerd. In het zien van mensen vervagen de individuele kenmerken en voeren de gemeenschappelijke kenmerken de boventoon. Daarnaast hebben we ook de neiging om de verschillen tussen een eerder aangemaakte categorie en mensen die we identificeren als niet behorend tot die categorie, te benadrukken en uit te vergroten en hun overeenkomsten met die categorie te negeren. Zo krijgen we ook de neiging om een nieuw persoon, wat kenmerken heeft binnen een bepaalde categorie, bij die categorie te plaatsen. De neiging is om de leden van de 'eigen groep' te bevoorstellen boven de buitenstaande groepen. Sociale categorisatie krijgen we voornamelijk mee in ons socialisatieproces.

Generalisatie kan uiteindelijk leiden tot **sociale uitsluiting**. Dat houdt een proces in waarbij personen dankzij één of meerdere kenmerken geïsoleerd raken van het maatschappelijke leven. Uitzicht op een verbetering in de toekomst ontbreekt daarbij. Sociale uitsluiting heeft vaak met armoede te maken. Uitsluiting is voor mensen negatief op verschillende fronten: gezondheid, emotionele toestand, netwerken etc.

Stigmatisering

Al iemands individuele eigenschappen verdwijnen in de waarneming van anderen achter die 'ene' eigenschap. Bijvoorbeeld het allochtoon zijn. De individuele mens laat zich in zijn gedragingen en opvattingen echter niet simpel reduceren tot zijn cultuur, laat staan tot de categorie 'allochtoon', die slechts zegt wat iemand niet is en niets zegt over wat het wel is. Een stigma is bijvoorbeeld ook dat alle dikke mensen lui zijn. Die 'ene' eigenschap is dan het dik zijn.

Racisme

In tegenstelling tot discriminatie gaat racisme enkel om het denken. Een racist is overtuigd over de vooroordelen die hij heeft en die gelden dan voor een gehele groep. Bij racisme geldt het idee dat rassen gerangschikt kunnen worden. Er zijn twee vormen: klassiek- en modern racisme. Bij klassiek spreekt men direct over het ras en bij modern spreekt men over cultuur en volk. Dit is eigenlijk een indirecte vorm van racisme. Moderne racisten stellen dat het onmogelijk is om meerdere cultuurgroepen binnen een en dezelfde nationale staat te herbergen. Dat zou namelijk een bedreiging vormen voor het 'volkseigen' karakter van de autochtone bevolking. De wetenschap heeft zich overigens uitgesproken over wel of niet bestaan van verschillende menselijke rassen. Biologisch gezien bestaat er slechts 1 ras; het menselijke ras. Desondanks zijn er nog vele ideeën over ras en rassen. Nog steeds zijn veel mensen geneigd om voor verschillen tussen groepen mensen raciale kenmerken als verklaring aan te voeren.

Seksisme

Dit is het vellen van een waardeoordeel op basis van sekse. Ook dit kan tot ongelijke behandeling, en daarmee discriminatie, leiden. Dit betreft namelijk geslachtsrol-stereotypen. Meest voorkomende vorm van seksisme is vrouwendiscriminatie.

Xenofobie

Dit is de angst voor alles wat vreemd, onbekend en ongewoon is. Zo zijn er mensen die bang zijn voor mensen met een andere huidskleur of andere etniciteit. Xenofobie ligt dan ook dichtbij vreemdelingenhaat.

Segregatie

Segregatie betekent letterlijk scheiding. Dit geeft de ongelijke verdeling van een bevolkingsgroep over een ruimte weer. In welke vorm dan ook. Vertaalt naar het onderwijs houdt dit in dat een bevolkingsgroep, bijvoorbeeld kinderen met hoogopgeleide ouders, ongelijk verdeeld is over scholen in een stad.

Onderwijsachterstand

Onderwijssegregatie is een bekend voorbeeld van segregatie. Zo laat onderzoek zien dat kinderen met hoogopgeleide ouders vooral bij elkaar op school zitten; hetzelfde geldt voor laagopgeleide ouders. Onderzoek laat ook zien dat de onderwijskansen van kinderen met hoogopgeleide ouders, hoger liggen. Het sociale milieu waarin een kind opgroeit hangt in hoge mate samen met opleiding, beroep en inkomen. Kinderen uit een lager sociaal milieu hebben dan ook vaker een onderwijsachterstand. Verklaringen voor een onderwijsachterstand zijn:

1. Taalachterstand (vooral te zien bij kinderen met een migratieachtergrond)
2. Weinig leerstimulerend gedrag bij ouders (hoogopgeleide ouders stimuleren meer).
3. Slechte studeermogelijkheden thuis (weinig ruimte bijvoorbeeld).
4. Mismatch met schoolcultuur (algemene N&W zijn in hoge mate identiek aan die van hogere milieus).

Om onderwijsachterstanden, maar ook andere achterstanden, tegen te gaan is er veelvuldig **achterstandsbestrijding**. Het aanpakken van achterstanden wordt ook als een belangrijk doel van onderwijs gezien én dus voor scholen.

Emancipatie

Emancipatie is het streven naar een volwaardige positie in de samenleving vanuit een achtergestelde positie. Belangrijke en bekende voorbeelden zijn vrouwenemancipatie, slavenemancipatie, emancipatie van homoseksuelen en allochtonen.

1.3. Multiculturele- en pluriforme samenleving (migratie en integratie)

Migratie is sociale mobiliteit van mensen tussen landen. Het is de verplaatsing van groepen van de ene naar de andere plaats. Reden om te migreren zijn **pushfactoren (afstotingsfactoren)**. Redenen zijn werkloosheid, armoede, politieke instabiliteit, veiligheid etc. **pullfactoren (aantrekkingsfactoren)** zijn redenen die een land aantrekkelijk maken voor migranten. Denk aan (religieuze) vrijheid, veiligheid, arbeidsmarkt etc. Nederland is met betrekking tot migratie een land van golfbewegingen (open-gesloten). Tot WO1 was Nederland klassikaal liberaal en open. Vrije uitstroom en instroom van migratie voerde de toon. Vervolgens dicht, bijvoorbeeld ten opzichte van de Joodse vluchtelingen uit Duitsland. Na WO2 weer open met veel gastarbeiders wat uiteindelijk weer omslaat in dicht. Dit gebeurt na 1975. De periode tussen de oorlogen noemen we ook wel de periode van de vreemdeling. De gevluchte joden kregen het stempel illegaal. Normaliter houdt **illegaliteit** in dat iemand zich zonder vergunning vestigt in Nederland. Nieuwkomers nemen dit risico nog wel eens om het risico van uitzetting te vermijden. Deze groep onttrekt zich van formele procedures.

In de jaren 60 werd in eerste instantie emigratie gestimuleerd vanuit de gedachte dat Nederland vol was. Mede dankzij enorme economische groei waren er toch veel immigranten nodig. Eerst was er de stroom van Indische Nederlanders en Molukkers. Beide groepen kregen een apart behandeling. Bij Indische Nederlanders werd assimilatie gestimuleerd en bij de Molukkers remigratie. **Assimilatie (vermenging)** is een proces waarin de levensstijl van een groep gelijk wordt aan die hetgeen in de sociale omgeving van de groep gangbaar is. Dit is onder andere het overnemen van de cultuur (taal, gewoonten, normen) van hun sociale omgeving totdat ze niet meer te onderscheiden zijn. Assimilatie volgt in principe op **aanpassing**. Dit is verandering in gedrag of handelen om controle te houden over de omgeving. Dit is nodig om het voortbestaan te waarborgen.

Naast de Molukkers en de Indische Nederlanders kwamen er veel arbeidsmigranten naar Nederland. Vanuit het idee dat zij terug zouden gaan naar hun eigen land werd er ingezet op behoud van eigen cultuur en identiteit. Vanaf de jaren 90 kwam er een actief integratiebeleid met de nadruk op participatie in het onderwijs en de arbeidsmarkt. Ook kwamen er inburgeringscursussen. Inburgering werd verplicht doordat er vanaf 2000 aandacht kwam voor culturele integratie. Het denken over de multiculturele samenleving was veranderd met de aanslagen in New York als belangrijkste katalysator. Hoewel integratieproblemen al eerder werden benoemd. **Inburgering** is specifieke en doelgericht gestuurde vorm van maatschappelijke integratie van nieuwkomers zodat zij een volwaardige plek in de samenleving kunnen verwerven.

Zoals gezegd was het dominante denken tot 2000 om recht te doen aan de multiculturele samenleving. In Nederland is er sprake van diversiteit op gebied van religie, taal, tradities en dergelijke. Er is dus een culturele veelheid. Dat noemen we ook wel **multiculturaliteit**. Ook bestaat Nederland uit meerdere etnische bevolkingsgroepen. Nederland kan dan ook gekenmerkt worden als **multi-etnisch**. De verscheidenheid aan culturen maakt van Nederland een **multiculturele samenleving**. Dit houdt in dat naast de oorspronkelijke autochtone bewoners verschillende etnische groepen leven die oorspronkelijk afkomstig zijn uit een ander land met een andere cultuur. Het erkennen en respecteren van fundamentele waarden als tolerantie en gelijkwaardigheid zijn belangrijk binnen een multiculturele samenleving. Tot 2000 was daarbij ook het optimisme dat Nederland zich humaan moest opstellen tegenover vluchtelingen. Daarnaast deed de Nederlandse overheid lang haar best om voorwaarden te scheppen die het voor de allochtone minderheden mogelijk maakte om hun eigen culturele identiteit te behouden. Er was toen sprake van een **gedoogbeleid**. 'Afwijkend' gedrag werd geaccepteerd.

Sinds 2000 zijn de begrippen culturele diversiteit en multiculturele samenleving negatiever geworden. Dat heeft er mede aan bijgedragen dat de regels voor toelating van asielzoekers strenger is geworden. Zo is er nu ook de strenge eis tot aanpassing. Tot de millenniumwisseling werd integratie van nieuwkomers en hun nakomelingen geïnterpreteerd als een proces met twee richtingen: enerzijds dienden allochtonen hun best te doen zich een volwaardige plek te verschaffen binnen de Nederlandse samenleving, terwijl anderzijds die samenleving haar best moest doen daar de nodige voorwaarden voor te scheppen. Het accepteren van culturele pluriformiteit, culturele veelvormigheid waren daarbij de uitgangspunten. De eerste richting heeft meer nadruk gekregen en de tweede is vrijwel uit de publieke opinievorming verdwenen.

We spreken nu niet altijd meer van een multiculturele samenleving. Ook omdat dit een zeer negatief stempel heeft gekregen. Pluriforme samenleving is het dominant gebruikte begrip van dit moment. Het verschil is dat bij multicultureel de nadruk ligt op het etnische aspect en bij pluriform ideologieën, culturen of manieren van (samen)leven. Pluriforme samenleving is dus een breder begrip.

Integratie

Wanneer een groep migreert zal er een proces van **inpassing** ontstaan in de nieuwe samenleving. Dit houdt in dat individuen of groepen deel gaan uitmaken van vreemde sociale omgeving. Er wordt veelal gedebatteerd over de vraag in hoeverre nieuwkomers erin slagen een goede positie op te bouwen in de samenleving. Hierbij spelen positietoewijzing en positiewerving een belangrijke rol. **Positieverwerving** gaat om de mogelijkheden en inspanningen vanuit de migranten zelf. Hoe opener en gewilder de nieuwkomers staan tegenover de nieuwe samenleving, des te meer kansen. Daarnaast kan het ook zelforganisaties opzetten (belangenorganisaties) die overleg kunnen voeren met de overheid over het beleid richting hun eigen doelgroep. **Positietoewijzing** gaat over wat de land van aankomst doet aan het integratieproces van nieuwkomers (o.a. wetgeving). Hierbij spelen de overheid, instanties en burgers een rol. Een overheid die openstaat voor nieuwkomers heeft bijvoorbeeld een positief effect op de culturele en sociaaleconomische positie van de nieuwkomers. Ook de taal die de overheid en instanties gebruiken speelt een rol. Vooroordelen en terughoudendheid van burgers kunnen bijvoorbeeld een negatieve bijdrage leveren. Aan de andere kant kan er ook positieve positietoewijzing zijn (Hongaren 1956).

Positieverwerving en positietoewijzing zijn dus toonaangevend in de sociaaleconomische- en culturele positie van nieuwkomers. Sociaaleconomisch houdt in: positie woningmarkt, kansen in het onderwijs etc. De culturele positie houdt in: de mate waarin zij anders zijn of als anders beschouwd worden. **De verdraagzaamheid** van de Nederlandse bevolking is minder geworden. Dit wil zeggen dat er minder wordt verdragen of geaccepteerd in de omgang met elkaar en nieuwkomers.

Integratie wordt steeds meer als maatschappelijke noodzaak gezien. Sinds de jaren 80 zijn etnische minderheden steeds meer **een maatschappelijke onderlaag** gaan vormen. Hierdoor ontstond een proces van maatschappelijke segregatie. Dit wil zeggen dat deze groep op sociaaleconomisch vlak minder mogelijkheden had en heeft. **De sociaaleconomische status** betreft de positie op de maatschappelijke ladder met daaraan verbonden aanzien en prestige. Dit heeft allerlei negatieve consequenties waarbij de samenleving als geheel in een vicieuze cirkel dreigt te komen die deze negatieve effecten steeds meer versterkt:

1. Achterstand op de arbeidsmarkt hangt samen met andere achterstanden. Lage inkomens zorgt voor slechtere woning, lager onderwijsniveau en dus weer voor een slechtere positie op de arbeidsmarkt.
2. Aanhoudende achterstand leidt tot ontwikkeling van afwijkende levensstijlen en tot individueel en collectief verlies van gevoel van eigenwaarde en respect. Het gevoel kan ontstaan dat een persoon/groep niets meer met de (dominante) cultuur te maken heeft. Dit kan zich vertalen naar criminaliteit en demoralisering. Dit noemen we **vervreemding**.
3. Achterstand en verlies van eigen waarde leidt tot de vorming van een relatief stabiele sociale onderlaag. Daardoor worden er nauwelijks mogelijkheden gezien om hier aan te ontsnappen.
4. De autochtone groep gaat de ongewenste verschijnselen binnen deze laag associëren met de etnische afkomst (want zo zijn ze nou eenmaal!). Deze cognitieve associatie versterkt weer de scheiding tussen de maatschappelijke onderlaag van minderheden en de hogere lagen.
5. De vorming van een naar uiterlijke kenmerken herkenbare sociale onderlaag leidt, ten slotte, tot het ontstaan van etnische vooroordelen of de versterking daarvan. Dat sluit de vicieuze cirkel: in een samenleving waarin etnische vooroordelen, vreemdelingenhaat en racisme jegens minderheden sterk aanwezig zijn, worden mede op grond daarvan aan de leden van minderheden nauwelijks kansen tot ontplooiing geboden.

De meeste leden van etnische minderheden die na WO2 in Nederland (en de rest van West-Europa) ontstonden, maken deel uit van de laagste klassen. Dit is dus een relatief ongunstige positie. Ook doordat de specifieke culturele achtergrond vaak slecht aansluit op de eisen die door de leden van de dominante meerderheid voor veel beroepen gesteld wordt. Bijvoorbeeld het beheersen van de taal. De werkloosheid onder allochtonen is dan ook relatief hoog. Discriminatie heeft dus een negatief effect op de beroepskansen van leden van etnische minderheden. Cultuurovername wordt als belangrijk gezien in de integratie. Hierbij speelt echter ook weer de vraag hoe je kan voorkomen dat vanuit een dominante cultuur groepen mensen worden gedwongen zich in hoge mate aan te passen. Dit heeft namelijk als risico dat groepen zich niet erkend voelen en dat verschillen daardoor groot blijven. Het is een zoektocht naar een goed evenwicht tussen rechten en plichten met onderliggende vragen:

1. Hoe en in welke mate dienen migranten opgevangen te worden?
2. Moeten belangrijke rechten en vrijheden worden opgegeven als een meerderheid van de bevolking dat wilt (Shariadilemma)?
3. Gelijkheid man en vrouw. Hoe tolerant moeten we zijn tegenover cultuuruitingen in strijd met de Grondwet.

Zoals gezegd ligt de nadruk dus steeds meer op culturele aanpassing vanuit nieuwkomers. Op het moment dat een (kleine) nieuwe groep opgaat in een al bestaande groep noemen we dat een **Melting-pot**. Hierdoor zal een land namelijk één cultuur gaan kennen die grotendeels gevormd is uit de hoofdcultuur. De leerprocessen die ertoe leiden dat potentiële of nieuwe leden van een groep of samenleving zodanig deelachtig worden van de cultuur van die groep, dat ze als volwaardig worden beschouwd, noemen we **socialisatie**. Dit is een bewust en onbewust proces waarbij iemand waarden, normen en andere cultuurkenmerken van een groep aangeleerd krijgt (of overneemt). Een geslaagde socialisatie zal moeten leiden tot het bewustzijn van iemand dat hij of zij tot een bepaalde groepering of samenleving behoort en als zodanig door anderen wordt behandeld. Dit bewustzijn noemen we de **sociale identiteit** van een persoon. Als de desbetreffende persoon de cultuurkenmerken uit zichzelf navolgt dan zeggen we dat diegene ze heeft **verinnerlijkt (geïnternaliseerd)**.

In de integratie van nieuwkomers gaat het vaak over wel of niet aanpassen. Dit debat vat zich samen in het spanningsveld tussen **pluriformiteit vs. Uniformiteit** (eenheid vs. Diversiteit). Mensen die 'anders' zijn worden als bedreiging gezien. Dergelijke vooroordelen zijn slecht voor de **sociale cohesie (onderlinge verbondenheid)**. Pluriformiteit kan de sociale cohesie dus bedreigen. Er is dus een zoektocht naar onderlinge verbondenheid. Pluriformiteit schept echter ook ruimte voor religieus fundamentalisme en politiek radicalisme.

Acculturatiestrategie

Dit is een proces waarbij een groep culturele of sociale kenmerken van een andere groep overneemt. Over het algemeen zullen beide groepen elementen van elkaar overnemen, maar zal het vooral de niet-dominante groep zijn die het meest verandert. Kort samengevat de mogelijkheden:

Acculturatiestrategie	Aanpassing		
		Ja	Nee
Cultuurbehoud	Ja	Integratie	Separatie (vrijwillig) / segregatie
	Nee	Assimilatie	Marginalisatie*

*niet-dominante groep mengt zich niet en heeft weinig contact met dominante en eigen groep. Er is dus lage participatie. Dit komt veelal voor als een niet-dominante groep gedwongen wordt te assimileren terwijl er tegelijkertijd sprake is van uitsluiting (segregatie).

Integratiebeleid en politiek

De overheid bepaalt welke migranten welkom zijn in Nederland. Hier heeft de EU ook invloed op. De politieke standpunten met betrekking tot migratie én integratie in het kort:

1. VVD, PVV, FvD: strengere aanpak en consequente toepassing van regels.
2. CDA, D66, CU: Regels zijn prima, maar soms is soepelheid nodig vanuit humanitaire aard.
3. PVDA, GL, SP: regels moeten versoepeld worden en veel inzetten op integratie (soc. Eco).

Vanuit de Europese Unie is er een overkoepelend migratie- en integratiebeleid. Dit wordt door sommige Nederlanders gezien als een bedreiging. De Europese Unie controleert nu de buitengrenzen, maar sommige Nederlanders willen dat we dat weer zelf gaan doen. De grenzen binnen de Europese Unie zijn open. Integratie valt grotendeels onder de verantwoordelijkheid van de EU-landen zelf.

6.4 Pluriforme samenleving en cultuur

Er zijn verschillende visies op de pluriforme samenleving. Allereerst is het belangrijk om te vermelden dat er binnen een samenleving een **dominante cultuur** aanwezig is. Dit is de cultuur die de boventoon voert, in de Nederlandse samenleving zijn dat voornamelijk de witte gezinnen die al jaren in Nederland leven. Zij bepalen over het algemeen wat normaal is binnen de samenleving. Kinderen die gesocialiseerd zijn in een gezin waarbij de ouders tot de dominante klasse behoren zullen het beter doen op school. Zij nemen immers het culturele kapitaal, de kennis en waarden van hun ouders over. Bij allochtone kinderen ontbreekt het vaak aan cultureel kapitaal, zeker als ze deel zijn van een eerste generatie gezin. Zij behoren tot **een subcultuur**. Dit verschilt van de dominante cultuur, maar kan ook als een soort aftakking gezien worden. Een subcultuur kan uitmonden in een **tegencultuur**. Dit houdt in dat een subcultuur zich verzet tegen de dominante cultuur. Dit zie je vooral bij jongeren, maar ook bij geradicaliseerde moslims. Er zijn meerdere visies op de pluriforme samenleving. Hieronder een opsomming:

1. Multiculturalisme

Dit staat synoniem voor diversiteit. Multiculturalisme staat voor een samenleving waarin burgers met verschillende achtergronden zichzelf kunnen zijn. Binnen de grotere gemeenschap moeten verschillende etnische, godsdienstige en/of sociale groepen zich kunnen bewegen en deelnemen.

2. Etnocentrisme

In tegenstelling tot het multiculturalisme is dit juist een afkeer van (etnische) diversiteit. Andere culturen worden beoordeeld vanuit de eigen cultuur. Dat is dan ook de norm. Hierbij wordt de eigen cultuur (soms) als superieur neergezet. Andere culturen zijn 'raar' en 'abnormaal'.

3. Cultuurrelativisme

Hierbij is er een veronderstelling dat er geen absolute maatstaf is voor 'de beste' cultuur. Andere culturen zijn niet te beoordelen op hun normen en waarden. Dit mag dan ook niet opgedrongen worden.

4. Cultuuruniversalisme

Cultuuruniversalisten gaan uit van voor iedereen geldende waarden. Ongeacht de groep waar iemand bij hoort. Mensenrechten zijn universeel. Aanhangers van deze stroming pleiten dan ook voor assimilatie.

5. **Cultuurpluralisme**

Mensen zijn bereid van andere culturen te leren, met het besef dat culturen niet statisch zijn maar zich telkens weer vormen. De mens staat hierin centraal. Iedereen maakt zelf selecties en verbindingen met aspecten van diverse culturen die gezamenlijk ieders **identiteit** vormen.

6. **Fundamentalisme**

Fundamentalisme en radicalisering is een gevaarlijk verschijnsel. Het leidt tot een sterk vertrouwen in het eigen gelijk. Kritiek op dat eigen gelijk, bijvoorbeeld op de eigen interpretatie van geloofsartikelen, wordt niet alleen radicaal verworpen, maar ook beschouwd als een belediging van dat geloof. Dat sterkt het idee dat kritiek met kracht mag en moet worden bestreden, desnoods met geweld.

7. **Sociaal Darwinisme**

Dit is een stroming in de sociale wetenschappen waarbij het biologische principe van Darwin, survival of the fittest, wordt toegepast. De vrije concurrentie tussen individuen is de motor van de vooruitgang. Sociale maatregelen zijn vanuit dit oogpunt dus niet nodig.

8. **Sociale dominantietheorie**

In een samenleving zijn sommige groepen onomstotelijk dominanter dan anderen. Deze groepshierarchieën zijn universeel en stabiel en geeft daarmee stabiliteit.

6.5 Maatschappelijke verandering en internationale vergelijking

Beschavingsoffensief

Dit is een offensief bestaande uit gerichte acties om een groep mensen of gehele maatschappij een bepaalde vorm van beschaving bij te brengen. Vanuit de middenklasse is getracht bepaalde deugden bij te brengen aan het lagere volk. Dit kan je ook wel omschrijven als volksverheffing. Dit is ook een manier om tot maatschappelijke integratie te komen van sommige groepen.

Etnische zuivering

Dit is een andere etnische groep van het gemeenschappelijke grondgebied (met geweld) te verdrijven. Dit gaat niet per se met moord (genocide). Met het opkomende nationalisme kan dit een gevaar worden.

Globalisering

Dit is een voortdurend proces van wereldwijde economische, politieke en culturele integratie. Een bijverschijnsel hiervan is de multiculturele samenleving.

Individualisering

Een proces waarbij meer mensen als individu in plaats van als groep in de samenleving komen te staan. Individualisering heeft bijgedragen tot ingrijpende maatschappelijke veranderingen: we hebben afscheid genomen van een **verzuilde**, sterk christelijke natie met vaste waarden en normen, van sterk hiërarchische verhoudingen en een standcultuur. Daarvoor in de plaats is pluriformiteit gekomen. De huidige samenleving is gefragmenteerd en kent geen coherent en vaststaand bouwwerk van sociale gemeenschappen. Daar is op zich niets op tegen. Dat hoort ook bij een open en multiculturele samenleving, bij een samenleving waarin mensen de groep of gemeenschap waarvan ze deel uitmaken kunnen kiezen, en daarin dus ook niet dwingend zijn opgesloten. Dat levert voor alle politieke stromingen nieuwe vragen op naar de relatie tussen die gemeenschappen en dus naar sociale cohesie – naar de samenbindende kracht van afzonderlijke delen

De individualisering en de multiculturalisatie versterken beide het gegeven dat het bestaan van universeel geldende waardenstelsels – al dan niet verwerkelijk in een kerkgebouw, een vereniging of een 'zuil' – minder vanzelfsprekend is en steeds onwaarschijnlijker wordt. Of de toekomstige samenleving ten onder zal gaan aan gebrek aan gezamenlijke opvattingen over 'goed' en 'kwaad' is zeer de vraag.

Vergrijzing

Het dalen van het aandeel van jongeren heet vergroening en de groei van het aandeel ouderen vergrijzing. Door de vergrijzing zal Nederland zeer waarschijnlijk arbeidsmigranten nodig gaan hebben.

Secularisering

Zo heet het proces waarbij religie steeds meer aan sociale betekenis verliest en steeds meer uit de samenleving verdwijnt.. Hoe vrij we ook zijn (individualisering), er zijn nog steeds botsingen in onze pluriforme samenleving.

Deel 7: Cultuur en socialisatie

7.1 Actoren en rechtstatelijke principes

Peergroup

Dit is een groep van met elkaar bekende leeftijdsgenoten die gemeenschappelijke gedragscodes en belangstellingen hebben die voor elkaar de basis van sociale vergelijking vormen, waaraan oordelen over slagen of falen wordt ontleend. In een aantal **ontwikkelingspsychologische** theorieën wordt de Peergroup een belangrijke functie toegekend in de ontwikkeling van jonge mensen (met name **pubers** en **adolescenten**). Zo zou de Peergroup als **primaire groep** functioneren en de jongeren **socialiseren** in bepaalde milieus.

Referentiegroep

Een referentiegroep is een groep die een sterke invloed uitoefent op onze gevoelens, kennis en gedrag. Een normatieve referentiegroep wil zeggen dat die groep de hele manier van doen van een persoon beïnvloedt. Dit werkt dus als een bron van normen en waarden, die richtlijnen geven of verwachtingen opwekken. De vergelijkende referentiegroep levert standaarden voor zelfevaluatie met betrekking tot de gepastheid van het handelen of de uitvoering daarvan. Een persoon kan meerdere referentiegroepen hebben.

Vrijheid

Al sinds de Franse revolutie staat vrijheid op een voetstuk. Tijdens de verzuiling en de periode van maakbaarheid (na WO2) werd gelijkheid echter dominanter. Nu met het terugkeren van de liberale ideologie wordt vrijheid weer dominant. Hierbij is vrijheid te onderscheiden in negatieve en positieve vrijheid.

Negatieve vrijheid is het ontbreken van invloed door anderen. Dit houdt in dat je zelfstandig je leven kunt leiden zonder bemoeienis van anderen en de overheid. Er is namelijk niet een waarheid van goed leven. Dus binnen bepaalde kaders hebben we bepaalde vrije keuzes. **De klassieke grondrechten** garanderen negatieve vrijheid; onder andere vrijheid van meningsuiting en vrijheid van religie. **Positieve vrijheid** is het bezitten van de mogelijkheden om jouw leven in te richten naar eigen voorkeur. Deze vrijheid heb je wanneer je de vaardigheden bezit om jouw persoonlijke doelen te verwezenlijken. Hierbij kan gedacht worden aan middelen en faciliteiten vanuit de overheid. Om negatieve vrijheid te krijgen is positieve vrijheid nodig. Er is dus toch een beetje overheid nodig. Bijvoorbeeld in de financiering van scholen. Voor positieve vrijheid is dus actie vanuit de overheid nodig. Dit zijn de **sociale grondrechten**.

In het huidige debat wordt nu vooral de nadruk gelegd op negatieve vrijheid: Want de burger weet het zelf het beste, dus overheid trek je terug! Er is daarbij weinig aandacht voor positieve vrijheid. Burgers moeten het (steeds meer) zelf uitzoeken. Ook omdat er niet 'de' waarheid is. Wat goed is weet de burger zelf wel. Sommige kunnen dit goed, maar dit geldt niet voor iedereen. Er wordt dus niet gekeken of de persoon de geboden vrijheid wel aan kan. Het idee van vrijheid is dus interessant, maar negatieve vrijheid kan alleen in samenhang met positieve vrijheid renderen. Belangrijke vrijheden: (1) Vrijheid van meningsuiting; (2) Vrijheid van godsdienst; (3) Vrijheid van onderwijs (vrije schoolkeuze en recht op elke religieuze en levensbeschouwelijke richting; mits de school voldoet aan de eisen die de overheid stelt aan het curriculum en de leraar-kwalificaties)

Socialiserende instituties

Dit betreft instituties waarmee cultuuroverdracht in een samenleving plaatsvindt. Hierbij kan je denken aan het gezin, school, werk, media, kerk en overheid.

Zelfbeschikking

Dit is het recht op eigen keuzen en zelfstandigheid, voor zowel het individu als het collectief, bijvoorbeeld een volk. Het individuele recht op zelfbeschikking kan gezien worden als een element van de persoonlijke vrijheid, en daarmee als een grondslag van de mensenrechten (bijv. privacy). Het collectieve recht op zelfbeschikking is de autonomie die volken en staten hebben. De VN-verdragen van 1966 noemen het recht op zelfbeschikking van volken. Zelfbeschikking betreft soevereiniteit.

Jeugd- en familierecht

Dit onderdeel van het burgerlijk recht houdt zich bezig met afstamming, geboorte, huwelijk en echtscheiding en andere zaken in verband met de hoedanigheid, familiebetrekkingen en bevoegdheden van personen.

1.1 Identiteitsvorming

Er zijn vele discussies over **identiteitsvorming**. **Identiteit** is het besef van een eigen 'ik' dat te onderscheiden is van de omgeving; het ik-besef. Een pasgeboren kind heeft dat nog niet. Identiteit ontwikkelt zich dan ook door interactie met anderen en is daarmee dus een sociale constructie. Het kind leert hierdoor zichzelf te onderscheiden van anderen en zich als een persoon met specifieke eigenschappen te zien. **De adolescentiefase**, een periode tussen de kinderjaren en volwassenheid (12-23), is een periode waarin jongeren zeer nadrukkelijk op zoek zijn naar hun identiteit. Ze hebben hier psychologische behoefte aan. Dat heeft overigens ieder mens. In je adolescentiefasen ontwikkelt de identiteit sterk omdat dan bindingen aangegaan worden en dingen uitgeprobeerd worden. Dit brengt motieven, vaardigheden, ideeën en individuele geschiedenis samen. Ook vormt hier **je referentiekader**; de bril waarmee je naar de wereld kijkt.

Identiteit schept mentale en emotionele orde en voorziet in betekenisvolle kaders waarmee alledaagse ervaringen geïnterpreteerd en geplaatst kunnen worden. Daarnaast zorgt dit ook voor binding met een groep. Je voert vaak het gedragsrepertoire uit wat bij een groep hoort. Je kan meerdere, naast elkaar bestaande, identiteiten hebben. In de identiteitsvorming is er sprake van primaire en secundaire socialisatie. **Primaire socialisatie** betreft over het algemeen het gezin en vriendengroep. Dat is de belangrijkste socialisatiegroep. Bewust en onbewust worden cultuurkenmerken aangeleerd. Socialisatie door een meer formele groep zoals school of werk noemen we **secundaire socialisatie**. Hierbij worden de culturele kenmerken niet volledig geïnternaliseerd. Een derde vorm van socialisatie is **tertiaire socialisatie**. Dit zijn de waarden en normen die aangeboden worden vanuit anonieme massamedia zoals reclames en films. Bij socialisatie speelt ook **imitatie** een belangrijke rol. Kinderen imiteren het gedrag van ouders. Veel culturele socialisatie verloopt dan ook onbewust. Als die ouderlijke voorbeeldgedrag wordt gewaardeerd in de samenleving of onderwijs dan biedt deze socialisatie dus duidelijk voordelen.

Identiteit kan ook gekoppeld worden aan **gender**. Genderidentiteit is de mate waarin iemand zich man of vrouw voelt. De genderrol is een complexiteit van gedragingen die we normaliter toeschrijven aan mannen of vrouwen. Ofwel, wat binnen een bepaalde cultuur als mannelijk of vrouwelijk wordt gezien. Bij jongens en meisjes wordt op jonge leeftijd al verschillen waargenomen. Zo is al snel duidelijk dat de sekse van een baby samenhangt met de voorkeur voor bepaalde spelletjes. Jongens houden bijvoorbeeld meer van stoeien en autootjes en meisjes meer van poppen. Dit is een combinatie van biologische en omgevingsfactoren. Er wordt namelijk ook verschillend omgegaan met jongetjes en meisjes.

Binnen sociale groepen heersen bepaalde gedragsregels en opvattingen. Afwijkend gedrag (deviantie) wordt enkel in beperkte mate geaccepteerd. **Deviant gedrag** is ongewenst/afwijkend gedrag ten aanzien van de geldende culturele normen. Bijvoorbeeld het overtreden van de wet. Binnen sociale groepen dwingt bijvoorbeeld de vriendenkring de leden op straffe van verwijdering uit de groep tot aanpassing: dat noemen we **conformisme**. Het aanpassen van een persoon heeft tot doel om geaccepteerd te worden binnen die groep. Mensen zijn sociale wezens en willen daarom graag bij een groep horen en relaties aan gaan met andere mensen (bijvoorbeeld een vriendenkring). Daarom beschikken zij over een conformiteitsdrang: de neiging om zich aan te passen. Conformisme kan je ook wel beschouwen als kuddegedrag. Aanpassing noemen we ook wel **adaptatie**. Dit is ook veranderingen in gedrag aanbrengen om beter in staat te zijn om te overleven of onderdeel te zijn van een groep.

Adaptatie bestaat uit twee complementaire processen: assimilatie en accommodatie. **Assimilatie** is het proces waarmee bestaande kennis en vaardigheden wordt gebruikt in nieuwe situaties. **Accommodatie** is het proces van aanpassing van bestaande vaardigheden of kennis om met een nieuwe situatie om te kunnen gaan. Bij assimilatie is sprake van aanpassing van het denkschema, terwijl bij accommodatie sprake is van uitbreiding van het denkschema. Door een continu proces van assimilatie en accommodatie ontwikkelt een kind vanuit aangeboren reflexen een steeds groter aantal vaardigheden dat in allerlei situaties toegepast kan worden. En dat geldt zowel voor het handelen als voor het denken. Er is hier sprake van een zelfregulerend proces dat zorgt voor steeds betere adaptatie. Als het gedrag van het kind in overeenstemming is met de eisen die de omgeving aan het kind stelt, dan ontstaat er evenwicht.

In de identiteits- en gedragsontwikkeling speelt ook **conditionering** een rol. Dit gaat over neutrale stimulansen. Hier kunnen emotionele reacties aan gekoppeld worden. Zo zal het geluid van een overvliegend vliegtuig bij de één een prettig gevoel opwekken vanwege de associaties met een verre vakantiebestemming, terwijl een ander ervan schrikt door een in de oorlog aangeleerde associatie met bombardementen. Het afleren van sociaal

ongewenst gedrag is een vorm van conditionering. Conditionering is dus een vorm van voortdurende externe beïnvloeding van het individu. Gedrag kan zo af- en aangeleerd worden.

Identiteit is zoals gezegd een sociale constructie waarbij de groepen om de persoon belangrijk zijn. Leden binnen de groep letten op elkaars gedrag en corrigeren indien nodig. Dit om er voor te zorgen dat de geboden richtlijnen vanuit de groep als iets persoonlijks worden gezien. Dat noemen we **sociale controle**: mensen proberen andere mensen te dwingen zich te houden aan normen en regels. Er bestaat verschil tussen formele en informele sociale controle. Instanties houden zich bezig met formele sociale controle. Informele sociale controle gebeurt in het dagelijks leven tussen mensen op een spontane manier. Sociale controle vindt plaats door middel van: goedkeuring of beloning van goed gedrag (= positieve sanctionering) en bestraffing en afkeuring van slecht gedrag (= negatieve sanctionering). Als iemand een bepaalde regel of norm eigen heeft gemaakt en dus niet meer afhankelijk is van sociale controle, spreken we van **internalisatie**.

Om het sociale leven ordelijk te laten verlopen worden er gedragsregels ontwikkelt voor de omgang met elkaar en de naleving daarvan. Dit wordt afgedwongen middels **sancties**. Een positieve sanctie is een beloning voor gedrag dat zich conformeert aan de gewenste normen. Een negatieve sanctie is een straf voor gedrag dat de regels schendt. Verder is er ook nog een verschil tussen formeel en informeel. Formeel is sociale controle gebaseerd op geschreven regels:

Formele positieve sanctie: promotie, diploma
 Formele negatieve sanctie: boete, strafwerk
 Informele positieve sanctie: applaus, compliment
 Informele negatieve sanctie: wegsturen, uitfluiten.

Rol en rolpatronen

Een rolpatroon is een manier waarop mensen onderling functioneren. Mensen hebben een rol als ze met anderen in contact staan. Bijvoorbeeld de rol van moeder, docent, trainer of leerling. Bij rollen hebben we specifieke verwachtingen. Zo verwachten we van een bediende dat ze drinken komt brengen in een restaurant. We zien mensen dus in een rol en verwachten daar ook iets bij. Ook zijn er gedeelde verwachtingen. Degene die de rol heeft weet meestal ook wat de verwachtingen daarvoor zijn. In de samenleving hebben we algemene verwachtingen waar iedereen aan voldoet zoals wetten en afspraken. Bijzondere verwachtingen horen bij specifieke rollen. Het is echter wel zo dat niet alle verwachtingen door alle betrokken worden gedeeld. Het kan zijn dat er verschillende verwachtingen zijn tussen jou en mij. Dan is er sprake van een rolconflict. Een intern conflict speelt als iemand problemen heeft met zijn eigen doelstellingen (iemand met een 'groen' hart die de baas is van een vervuilend bedrijf). Een extern conflict speelt als twee rolpatronen in botsing komen (belangrijke voetbalwedstrijd en toets morgen).

Cultuur-natuurdebat

Al jarenlang is er een open debat tussen nature en nurture aanhangers met het oog op wat ons gedrag bepaald. Dit gaat er om in hoeverre ons gedrag wordt bepaald door hoe we geboren zijn of door onze omgeving. Nature zegt dat alles genetisch bepaald is, nurture dat alles aangeleerd is. Voor beide kanten is er wetenschappelijk bewijs. Het lijkt dan ook een combinatie van te zijn. Er bestaat dus een wisselwerking. Gedrag ontwikkelt zich in een ingewikkeld samenspel van genetische mogelijkheden en invloeden uit de omgeving. Sinds WO2 ligt de nadruk wel sterk op cultuur als verklaring van variaties van menselijke gedragingen.

Aanhangers van 'nature' leggen de nadruk op het aangeboren karakter van emoties en biologisch gegeven behoeften of drijfveren. Een belangrijke denker hierin is Freud. Hij ontwikkelde **de klassieke socialisatietheorie**. In de gedragsontwikkeling benoemt Freud drie elementen: ID – ego – superego. Het ID is er vanaf de geboorte, dat is het hierboven beschreven genotsprincipe. Volwassenen kunnen zichzelf niet altijd in behoeften voorzien. Mensen leren om de ID te beschermen. Dit is de ontwikkeling van het ego en superego. Waarbij mensen zichzelf aanleren te handelen op een manier die sociaal aanvaardbaar is. Volgens Freud ontwikkelt het ego zich vanuit de ID en zorgt het ervoor dat de impulsen van de ID op een in de echte wereld aanvaardbare manier tot uitdrukking kunnen worden gebracht. Freud vergeleek het ID met een paard en het ego met de ruitser. Het paard zorgt voor kracht en beweging, maar de ruitser zorgt voor de richting en begeleiding. De laatste component is het superego. Dit is het aspect van persoonlijkheid met al onze geïnternaliseerde morele normen en idealen die we van ouders en de samenleving krijgen. Het superego biedt richtlijnen voor het maken van oordelen. Het gehoorzamen aan deze regels leidt tot een gevoel van trots, waarde en prestatie.

1.2 Cultuur

Cultuur is een gemeenschappelijk repertoire van kennis, symbolen, gewoonten, opvattingen, vaardigheden en normen. Van iedere samenleving en groep kan gezegd worden dat het een bepaalde cultuur heeft. Delen van deze cultuur worden overgedragen aan nieuwe leden. Het proces van cultuuroverdracht heet **socialisatie**. Dit is al het leren, bedoeld en onbedoeld, door mensen aan en van andere mensen. Eigenlijk zijn dit de leerprocessen die er voor zorgen dat kinderen tot volwassen leden van de samenleving worden. Cultuur betreft dus ook gedeelde normen en waarden. **Waarden** zijn idealen die een groep of samenleving nastrevenswaardig vindt. Het zijn opvattingen over wat wenselijk is. **Normen** zijn concrete richtlijnen voor het handelen. Dit regelt het dagelijkse sociale verkeer en zijn algemeen aanvaarde gedragsregels. Normen vormen de binding tussen de algemene waarden en concrete gedragingen. Het geheel van waarden en normen bij een persoon, groep of samenleving dat als goed of normaal wordt gezien noemen we **moraal**.

In vrijwel alle samenlevingen van nationale staten bestaan minderheidsculturen, bijvoorbeeld gedragen door allochtone cultuurgroepen, naast een dominante cultuur. In Nederland is de dominante cultuur meestal die van de autochtone middenklasse. De dominante groep beschikt, dankzij die dominantie, over de mogelijkheid de eigen identiteit te definiëren en zal die mogelijkheid uitbuiten om die identiteit zo positief mogelijk voor te stellen. Hierbij wordt ook bepaald wie wel en wie niet recht heeft op die identiteit (in- en uitsluiten). Minderheidsgroepen hebben die mogelijkheid veel minder. De culturele identiteit van minderheidsgroepen zal minder positief gewaardeerd worden.

Collectivistische cultuur

Een cultuur waarbij het groepsbelang voor het individuele belang gaat. Er is meer wij dan ik-denken. De samenleving creëert en zorgt met elkaar voor de uitdraging van cultuur.

Religie

Het geheel van denkbeelden, symbolen en rituele praktijken waarin een geloof aan het bovennatuurlijke wordt uitgedrukt. Dit kent een enorme variatie. Sommige religies zijn uitgegroeid tot wereldreligies.

Enculturatie

Enculturatie is het proces waarbij cultuurkenmerken worden overgedragen van een samenleving of sociale omgeving naar een individu. Het is een socialisatieproces dat zich afspeelt binnen de cultuur waarin men is geboren. Dit in tegenstelling tot acculturatie waarbij een groep juist elementen van een vreemde cultuur overneemt. Enculturatie waarbij waarden en normen worden geïnternaliseerd is een levenslang proces en is een voorwaarde voor integratie.

Status

De sociale status is het aanzien, de eer, het prestige dat iemand verwerft en met zich meedraagt in de sociale groep of samenleving waarin die persoon zich begeeft. Status kan verkregen worden door toewijzing waarbij persoonlijke invloed geen rol speelt, of verwerving waar dit wel het geval is.

Burgerschap

Burgerschap heeft betrekking op het lidmaatschap van een samenleving of gemeenschap die gebaseerd is op het uitgangspunt van gelijkwaardigheid van de leden onderling ten opzichte van elkaar en gedeelde verantwoordelijkheid van de leden ten opzichte van de lotgevallen van de samenleving of gemeenschap waartoe zij behoren. Cultureel burgerschap is gebaseerd op de mechanismen van in- en uitsluiting, op identiteit, cultureel onderscheid en gedeelde meningen, en verwijst naar de manier waarop samenlevingen rekening houden met de toenemende culturele pluriformiteit. Cultureel burgerschap moet gezien worden in termen van volledige insluiting in de sociale gemeenschap en het gevoel ergens bij te horen. Een gemeenschap gaat ook altijd over in- en uitsluiten. Een open samenleving vereist grenzen. Een gemeenschap is een natuurlijke habitat voor mensen. Wij zijn immers sociale wezens. Wij functioneren in gemeenschappen. Hierbij speelt telkens de vraag: wie hoort er wel en wie hoort er niet bij.

Tegenstelling tussen burger en onder(d)aan. Onderdanen hebben weinig mogelijkheden om de samenleving te sturen. Drie kenmerken van burgers:

1. Ruimte in het vormgeven van het eigen leven en van het samenleven (besturen).
2. Hij heeft grondrechten. Garanderen privacy; dat is de essentie.

3. Voorwaarden om de private sfeer te beschermen zijn instituties. Instituties zijn organisaties die de samenleving beschermen tegen verandering. Denk aan media, parlement, rechtsstaat, onderwijs.

Een burgermaatschappij noemen we ook wel een civil society (maatschappij van burgers). Hier wordt vaak het maatschappelijk middenveld mee bedoeld. Civil society is het terrein van niet-gedwongen collectieve actie rondom gedeelde belangen, doeleinden en waarden. Het is niet van de staat, niet commercieel en niet privaat. Denk aan goede doelen, kerken, vakbonden, belangengroepen en politieke partijen. Kort samengevat de visies op burgerschap. Bij de liberale visie ligt de focus op de rechten van het vrije individu. De communitaristische visie staat hier haaks op. Individuen hebben hierin de verplichting bij te dragen aan de samenleving.

Klassen

Dit zijn hiërarchische lagen in de bevolking. Een klasse betreft een groep waarvan de leden een overeenkomstige economische en op marktverhoudingen gebaseerde positie hebben. Een bekende klassenindeling is die van Karl Marx: de commerciële en industriële ondernemers (bourgeoisie) en daartegenover de arbeiders. Nu wordt er veelvuldig ook gesproken over een middenklasse.

Arrangementen verzorgingsstaat

De arrangementen van de verzorgingsstaat hebben onder andere als doel om deviante socialisatie als gevolg van tekortschietende opvoeding aan te pakken. Hoe meer de effecten van vroege ontwikkelingsverschillen (onderwijs) ongedaan gemaakt kunnen worden hoe beter bijvoorbeeld de leerprestaties van die kinderen zijn.

Bevoogding (paternalisme) vs. Emancipatie

Door middel van emancipatie(beleid) wordt getracht om mensen met een achtergestelde positie (bijv. vrouwen) een volwaardige plek in de samenleving te geven. Hierbij is echter wel de neiging om alles van bovenaf te regelen en te beslissen. Een soort paternalisme waarbij goede bedoelingen van bovenaf wordt opgelegd (verheffingsideaal). Emancipatie is echter een streven naar gelijke rechten en zelfstandigheid, dus niet met een autoriteit boven je. Hierbij kan ook een emancipatiedilemma zijn: moeten we mensen willen emanciperen die dat zelf niet willen?

Institutionalisering en de-institutionalisering

Institutionalisering is Vastlegging van wat zich in een gemeenschap aanvankelijk in de praktijk heeft ontwikkeld en alleen informeel is geregeld. De term institutionalisering wordt veel gebruikt in sociale theorieën om te verwijzen naar het proces iets te plaatsen (bijvoorbeeld een concept, een sociale rol, een bepaalde waarde of een gedragswijze) binnen een organisatie, sociaal systeem, of de samenleving als geheel. **De-institutionalisering** betekende aanvankelijk in algemene zin vooral afbouw en sluiting van zorg naar de gemeenschap, met veel meer nadruk op zelfhulp en non-professionele hulp.

1.3 Theorieën en visies

Behaviorisme

Dit is een stroming binnen de wetenschapsfilosofie. Het is de filosofie achter de psychologie. We weten nu dat als we bepaalde prikkels krijgen dat er dan wat uitkomt. We weten alleen niet precies wat er gebeurt tussen de prikkel en de uitkomst, dat is de black box. Je denkt dat een mens een soort machine is, dus geen je andere impulsen zodat diegene bijvoorbeeld niet meer gaat stelen. Je probeert dus invloed uit te oefenen. Hiervoor heb je de rede/geest niet nodig. Als je vanuit de geest gaat denken dan ga je bijvoorbeeld benoemen waarom stelen bijvoorbeeld heel slecht is. **Het concentreren op de prikkels is dus behaviorisme.** Deze stroming gaat dus enkel uit van materie. Conditioneren valt onder het behaviorisme.

Civilisatietheorie (Elias)

Samenlevingen veranderen. Zo hebben omgangsvormen en gedragsstandaarden zich geleidelijk ontwikkeld. Opwellingen van het menselijke gedrag zijn steeds meer beheerst en steeds meer beladen met gevoelens van schaamte. Door middel van opvoeding en geïnternaliseerde gedragsvoorschriften werden veel standaarden als gewoon gezien. Zo aten we vroeger met onze handen, nu met bestek. De ontwikkeling wordt in verband gebracht met de positie en levenswijze van de maatschappelijke bovenlaag. Door monopolisering van fysiek geweld moesten zij zichzelf beperkingen opleggen. Woede uitbarstingen konden niet langer getolereerd worden en gevoelens niet rechtstreeks geuit. Zo ontwikkelde zich nieuwe gedragsstandaarden. De adel wilde zich wel steeds meer onderscheiden van de burgerij. Andere maatschappelijke lagen namen hun gedrag over.

Conflicttheorie

De theorie dat vijandigheid tussen groepen wordt veroorzaakt door directe competitie voor beperkte middelen (schaarste).

Bourdieu (kapitaal)

Dit was een Franse socioloog die vooral bekend is geworden met zijn werk over de manier waarop sociale klassen zich tot elkaar verhouden. Net als Marx denkt Bourdieu vanuit groepen. Hij concludeert dat smaak gebonden is aan een klasse. Smaakvoorkeuren zijn daarnaast een vorm van symbolisch geweld waarmee groepen onderdrukt worden door de dominante klasse. Bourdieu staan groepen namelijk altijd in verhouding tot elkaar waarbij de dominante klassen uiteraard bovenaan staan. Die laten hun smaakvoorkeur dominant zijn in de samenleving. Dat wat de 'hogere' klassen doen wordt langzaamaan overgenomen door anderen vanuit het idee dat ze erbij willen horen en dus zich moeten aanpassen om mee te kunnen doen. Twee sleutelconcepten uit de theorie van Bourdieu:

1. *Relatief autonome velden*
Een relatief autonoom veld is een ruimte in de maatschappij waarbinnen bepaalde normen gelden. Zoals wetenschap of onderwijs. Binnen zo'n veld zitten allerlei mensen zoals docenten, leerlingen en ouders. De docenten hebben hierin de macht en bepalen hoe de mensen zich binnen de school gedragen. Als je veel kapitaal in het ene veld hebt dan kan dat van nut zijn in andere velden (kapitaal in onderwijs kan van nut zijn in politiek bijvoorbeeld). Weinig kapitaal binnen het onderwijs maakt de stap naar politiek lastiger. Binnen de velden hebben sommige mensen dus meer kapitaal dan anderen.
2. *Kapitaal (economisch, cultuur en sociaal)*
Dit zijn drie kapitaalvormen die voornamelijk bepaald worden door de dominante klasse. Kapitaal is zoiets als geld: je kan het sparen en inwisselen in andere velden. Het idee van Bourdieu is dat sommige mensen meer kapitaal opbouwen dan andere mensen, afhankelijk van de klasse waarin je leeft.

Deze drie sleutelconcepten bepalen uiteindelijk jouw **sociale positie** (macht, geld, status en gezondheid). Bourdieu stelt dat hij door zijn onderzoek een theorie van klassen kan opbouwen. Het vindt dat het stukje kapitaal niet te onderschatten is. De samenleving bestaat uit verschillende, elkaar overlappende, velden, zoals de politiek, de wetenschap en de kunst. Binnen deze velden is een voortdurende (deels onbewuste) machtsstrijd gaande tussen de medespelers om de schaarse middelen die binnen dat veld op het spel staan. Binnen elk veld gelden specifieke (weer: deels onbewuste) spelregels waar de deelnemers zich aan moeten houden. Normen en waarden.

Om in een veld macht en invloed te verwerven hebben mensen kapitaal nodig. Het gaat dan niet alleen om economisch kapitaal, zoals geld en onroerend goed, maar ook om cultureel kapitaal (kennis, vaardigheden, opleiding) en om sociaal kapitaal (relaties, netwerken). In elk veld ontwikkelen mensen onbewust een bepaalde habitus, een duurzame manier van waarnemen, denken en handelen, waarmee mensen zich in het veld kunnen handhaven en verder kunnen komen. **Habitus** is dus weten wat goed is in een bepaald veld (bewust en onbewust) en de manier van denken en doen die gebruikelijk is.

Mensen die zich al lang in een veld bevinden, bijvoorbeeld sinds hun geboorte, hebben zo een voorsprong op nieuwkomers, omdat de habitus bij hen volledig **geïnternaliseerd** is. Nieuwkomers zullen moeten leren wat de omgangsvormen zijn en wat belangrijk is in dat veld om zich verder te kunnen bewegen.

Meritocratie

In een meritocratie hangt je maatschappelijke positie af van je persoonlijke verdiensten en niet van je sociale afkomst. Volgens dit ideaal zijn sociale ongelijkheden gelegitimeerd zolang deze voortkomen uit verschillen in talent en inzet tussen individuen

Sociale leertheorie

Een theorie van psycholoog Bandura die stelt dat een persoonlijkheid ook ontwikkelt door te kijken naar anderen. Hoe anderen iets doen en daar de gevolgen van ondervinden. Wil je iemand iets leren? Dan moet je zelf het goede voorbeeld geven.

Diversificatie

Verscheidenheid aanbrengen.

Opvoedingspatroon

In de opvoeding zijn verschillende stijlen herkenbaar. Opvoeding is het ouderlijke gezag in de dagelijkse omgang met het kind. Wat de beste manier is staat vaak ter discussie. Zo kan er vooral beroep worden gedaan op de verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van het kind (autoritatief). Daartegenover staat autoritair. Dit is strenge controle en machtsuitoefening. Autoritaire controle heeft een negatieve samenhang met de sociale en cognitieve ontwikkeling van een kind. Autoritatieve juist een positieve. Er zijn dus verschillende stijlen:

		Responsiviteit / steun	(sensitief zijn) reageren op signalen van kind
Eisten stellen / controle		Hoog	Laag
	Hoog	Autoritatief	Autoritair
	Laag	Permissief	Onverschillig

Verder heb je ook participatief en repressief. Een participatieve opvoedingsstijl houdt in dat kinderen vaker positieve sancties krijgen; kinderen leren daardoor zelfstandig denken waardoor zij minder afhankelijk worden van hun ouders. Repressief houdt in dat kinderen vaker negatieve sancties en weinig vrijheid en uitleg krijgen over regels. Hierdoor raken zij langer afhankelijk van hun ouders. Permissief is ook veel toelatend.

De Nederlandse opvoedstijl is relatief vrij. Vrijheid, overleg, uitleg en nuchterheid staan over het algemeen centraal. Vroeger stond disciplineren vooral centraal. Nederlandse ouders lijken niet té streng te willen zijn. Verder is het positief opvoeden een trend. Deze manier van opvoeden focust zich op het erkennen en helpen ontdekken van het gene wat het kind uniek maakt. Daarnaast is het binnen deze manier van opvoeden belangrijk om je kind te leren om voor zichzelf te zorgen (zelfredzaamheid) en om het te laten beseffen dat jij zelf verantwoordelijk bent voor je daden.

Hofstede

Volgens Hofstede is het belangrijk om andere culturen te leren kennen. Dit kan namelijk voor een betere samenwerking zorgen. Wat weer nodig is om grensoverschrijdende problemen op te lossen. Samenwerking is echter pas mogelijk als je het denken, voelen en handelen van anderen begrijpt of in ieder geval probeert te begrijpen. Cultuur is volgens Hofstede aangeleerd, het wordt dus overgedragen. Het moet hierbij onderscheiden worden van de menselijke natuur en van individuele persoonlijkheid. Hij noemt dit collectieve mentale programmering van de geest die de ene groep van de andere onderscheidt. Cultuur zit in de hoofden van mensen en het geeft de opvattingen en gedragingen vorm. Volgens Hofstede kan je culturen met elkaar vergelijken. Hij gebruikt hier verschillende dimensies voor. Hij gebruikt fundamentele probleemgebieden omdat in iedere cultuur men daar andere oplossingen voor zoekt.

1. Machtsafstand (sterk vs. Zwak)

Dit is de afstand tussen ouder en kind, baas en werknemer. Bij landen met een grote machtsafstand is er veel respect voor degene met 'macht'. Zo staan kinderen op als er docent de klas binnenkomt en geven ze ook geen weerwoord aan hem. In landen met een lage machtsafstand zie je dat minder terug. Deze ontwikkeling zie je ook terug in Nederland waarin kinderen steeds meer als gelijken worden behandeld. Rusland kent bijvoorbeeld een relatief sterke machtsafstand.

2. Collectivisme vs. Individualisme

Individualisme is vooral te zien in landen waarin mensen over het algemeen los en vrij zijn. Van burgers wordt dan verwacht dat zij voor zichzelf zorgen en voor zichzelf opkomen. Daarin wordt je eigen mening gewaardeerd, ben je verantwoordelijk voor je eigen gedrag en wordt je status ook bepaald door je eigen prestaties. In een collectivistische cultuur ligt dit anders. Hierin horen mensen bij een sterke en hechte groep. Dit brengt een andere dynamiek met zich mee. Zo is de relatie belangrijker dan de inhoud, is het minder direct, is er sprake van gedeelde verantwoordelijkheid en de communicatie is ook impliciet met meer sociaal wenselijke antwoorden.

3. Feminiteit vs. Masculiniteit

Dit betreft de verdeling van rollen tussen mannen en vrouwen. In feminiene culturen lopen de rollen van mannen en vrouwen min of meer in elkaar over. Er is dan ook meer aandacht voor de persoon. Bij masculiene culturen is dit andersom. Er heerst dan een soort macho cultuur. Het wordt gekenmerkt door een dominante, machtige en prestatiegerichte cultuur. Nederland is een relatief feminien land. China, VS en het Midden-Oosten masculien.

4. Lange termijn vs. korte termijn

Focus op korte of lange termijn. Gericht op de toekomst gaat gepaard met meer sparen, planning en snellere zorgen. Gericht op het heden kan mooi omschreven worden met *carpe diem*. Vandaag is dan belangrijk en morgen dat zien we dan wel. Nederland zit redelijk in het midden. VS en GB zijn kortetermijngericht.

5. Onzekerheidsvermijding (sterk vs. zwak)

Dit hangt vooral af van de angst voor de toekomst binnen een cultuur. Bij een hoge onzekerheidsvermijding gaat een land gebukt onder veel regels, willen ze graag zekerheid in werk en is sparen belangrijk. Een lage onzekerheidsvermijding wordt gekenmerkt door weinig regels en verschillen in meningen worden geaccepteerd. Het is alsof de grond onder je voeten dan wat meer beweegt. Afwijkend en uniek gedrag wordt dan ook gewaardeerd door de maatschappij. Sterke onzekerheidsvermijders willen op school graag 1 juiste antwoord een specifieke instructie en strikte roosters. Landen met een hoge onzekerheidsvermijding hebben dus behoefte aan strikte regels, bijvoorbeeld Latijns-Amerikaanse landen. Nederland scoort gemiddeld.

1.4 Maatschappelijke veranderingen en internationale vergelijking

Ik-Wij-cultuur

Er is in Nederland een kloof zichtbaar tussen mensen die leven in een ik-cultuur en mensen die leven in een wij-cultuur. Vooral te zien bij (nieuwe) asielzoekers. De ik-cultuur is een gevolg van de individualisering in Nederland. Dat houdt in dat mensen zich bij belangrijke keuzes niet meer laten leiden door de druk vanuit hun directe sociale omgeving. Door de individualisering is men bang dat affectieve bindingen steeds minder worden. In de ik-cultuur vertaalt iedere individu de gedragsregels naar zijn eigen situatie. In een wij-cultuur staat de groep centraal. De cultuur van de groep is belangrijker dan het individu.

Informalising

Na WO2 lijkt het dat de omgangsvormen in veel opzichten losser zijn geworden; men is zich juist steeds minder beperkingen op gaan leggen wat betreft het uiten van gevoelens. Deze waarneembare veranderingen worden onder het informaliseringsproces geschaard. Hierbij gaat het om antiautoritair gedrag, informele omgang en toegenomen aandacht voor de eigen gevoelens en zelfontplooiing. Dit lijkt strijdig te zijn met de civilisatietheorie van Elias. Sommige sociologen verklaren het informaliseringsproces echter met behulp van dezelfde civilisatietheorie. Zij stellen dat wij in het algemeen zo goed in staat zijn onze gevoelens te beheersen en dat de wijze waarop wij die uiten zo gelijkmatig en stabiel is geworden, onze zelfbeheersing zo soepel, dat wij zonder behoefte aan strenge sociale controle en strikte gedragsstandaarden met elkaar om kunnen gaan.

Informalising is dus een teken van toenemende civilisering. Een lossere omgang is mogelijk als iedereen zichzelf beter in de hand heeft. Relatief machtigen moeten daardoor ook rekening gaan houden met de relatief machtelozen. Informalising is dus het verminderen van hiërarchische verhoudingen.

Kinderwereld

Dat is de wereld hoe kinderen die ervaren op een onschuldige manier zonder dat ze zichzelf onderwerpen aan meningen of verantwoordelijkheden.

Rechten van het kind

In 1989 is het Kinderrechtenverdrag getekend. Hierin gaat het onder andere over voeding, school, wonen en gezondheid. Nederland heeft dit verdrag in 1995 bekrachtigd en is daarmee verplicht het na te leven. Het Verdrag heeft impact op het realiseren van betere voorzieningen voor kinderen. Staten kunnen immers worden aangesproken op kinderrechtschendingen in hun land.

7.6 Sociologie

Bij de eerste 'sociologen', behalve Weber, was het eigenlijk onduidelijk wat de scheidslijn was tussen hun eigen politieke en maatschappelijke inzichten en hun onderzoek. In de 19e eeuw zijn de maatschappijwetenschappers sterk verwetenschappelijkt. Desondanks is er niet één kijk. Er zijn verschillende sociologische benaderingswijzen. Dit komt omdat sociologen zelf deel uitmaken van het object van hun onderzoek, de samenleving. Zij hebben ook ervaringen en visies en dus andere blikken op de samenlevingen. Er zijn dus veel benaderingswijzen. Hieronder volgen er drie.

Onderdeel	Sciëntisme (dominant na 1945) / Functionalisme	Interpretatieve sociologie (verwerping van sciëntisme)	Vergelijkend / historisch (dominanter na periode Sciëntisme)
Blik op samenleving	Blik op de functies van sociale verschijnselen en de bijdrage daarvan aan de samenleving. Wat betekent godsdienst voor de samenleving? Alles heeft een functie, sociale ongelijkheid ook.	Er is geen objectief waarneembare maatschappelijke werkelijkheid. Maatschappij is het resultaat van betekenissen. Het gaat dus om interpretaties. Mensen kijken naar de maatschappij vanuit hun definities van de situatie.	Historisch maatschappelijke vragen. Waarom de ene samenleving wel, en de andere niet? 1) (Neo)Marxistisch. Legt nadruk op materiële tegenstellingen. Maatschappij bestaat uit klassen en sociale orde door macht. SL is ongelijk. 2) Norbert Elias / figuratiesociologie. Nadruk op netwerken. Mensen leven in netwerken waarin zij afhankelijk zijn van anderen. Macht is belangrijk.
Sociologen	Montesquieu, Comte, Durkheim,	Mea, Becker, Goffman	Tocqueville, Montesquieu, Marx, Mills
Wetenschap	Waardenvrij. Wetenschap gaat over wetmatigheden. Streef naar algemeen geldende kennis. Dus enquêtes.	Diepte-interview en observatie. Hoeft dus niet waarden-vrij te zijn.	Wetenschap kan niet waarden-vrij zijn. Zijn op zoek naar generalisaties die gelden binnen een historische context.
Aandacht	Vooraf aandacht voor sociale orde, integratie, socialisatie, sociale controle, afwijkend gedrag.	Sociale interactie, sociale rol, socialisatie, sociale controle.	Sociale klassen, ongelijkheid, macht, afhankelijkheid. Marx: op sociale ongelijkheid, macht en verandering.
Niveau	Micro, Meso en Macro. Want op alle niveaus zijn sociale systemen als het gezin, bedrijf e.d.	Micro, dus directe menselijke interactie.	Sterk georiënteerd op macroniveau. Kijken naar grote veranderingen in de structuur van de samenleving.
Visie	Vrij conservatief, over gesocialiseerde visie op de mens. Focus op stabiliteit en consensus.	Begrijpen hoe mensen dingen interpreteren, zoals machtsrelaties. Sociale controle is belangrijk.	
Kritiekpunten	Over gesocialiseerd mensbeeld. Het is niet waardenvrij. Er zijn nagenoeg geen wetmatigheden gevonden. Onderschatting van conflicten en sociale ongelijkheid. Functionalisme raakte in diskrediet toen conflicten opleefde (Vietnam, opstand zwarte bevolking e.d.)	Men is uitsluitend op microniveau gefocust. Maatschappelijke structuren bleven zo onbelicht. Mens wordt soms (te) veel gepresenteerd als iemand die lot in eigen handen heeft. Het zegt dus weinig over macroniveau en sociale verandering.	Marx: weinig ruimte voor individuele mensen / alles overkomt. Onvolledig, niet betrouwbaar en niet kwantificeerbaar materiaal. Daardoor kromme vergelijkingen (middenklassen China-Frankrijk). Elias: moeilijk om vast te stellen hoe afhankelijkheden in elkaar zitten.

Verschillen tussen stromingen

1. Zowel het Sciëntisme als de interpretatieve sociologie (symbolisch interactionisme) zien een belangrijke rol voor socialisatie. Het sciëntisme beschouwd dit echter als 'absoluut' terwijl de internationalisten vinden dat mensen ook zelf een nadere invulling kunnen geven aan hun rollen.
2. Marx: Sociale wetenschap moet niet functioneren als een ideologie ter rechtvaardiging van de bestaande orde. Maar juist zorgen voor inzichten die de maatschappij kunnen veranderen.
3. Figuratiesociologen besteden meer aandacht aan sociale ongelijkheid dan functionalisten, maar minder dan (neo)marxisten. Hierbij draait het bij figuratiesociologen ook om afhankelijkheden. Het groter worden van de inkomstenongelijkheid sinds de jaren 80 wordt verklaard door veranderingen in de machts- en afhankelijkheidsverhoudingen.

Overige begrippen

Wat is een holistische visie op vrije tijd?

Dit heeft (voornamelijk) betrekking op mannen en houdt in dat werk en vrijetijdsbesteding in elkaars verlengde liggen. Op het moment dat een man tevreden is op zijn eigen werk, daar voldoening uit haalt, dan is dat vaak een aanleiding voor mannen om ook te participeren in vrijwilligerswerk. Met andere woorden, er wordt hierbij vanuit gegaan dat deze mensen bevrediging zoeken in het vrijwilligerswerk, maar dat zij al bevredigt zijn in hun eigen werk en daarom vrijwilligerswerk gaan doen.

Wat is een compensatorische visie op vrije tijd?

Op het moment dat iemand onvoldoende bevredigd wordt in zijn/haar werk of bepaalde vorm van werk nooit uitvoert dan proberen deze mensen dat te compenseren met vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk is dan ook een compensatie van wat je mist.

Deel 8: Mondiale vraagstukken

8.1 Actoren en juridische principes

Intergouvernementeel vs. supranationaal

Intergouvernementeel wil zeggen dat het een organisatie betreft waarin nationale regeringen 'samen' besluiten nemen. De macht ligt bij de landen. Dit verwijst ook naar de methode van besluitvorming. Zo worden besluiten over de bevoegdheden van de EU altijd intergouvernementeel genomen waarbij ieder land een veto heeft. De tegenhanger van intergouvernementeel is **supranationaal**. Hierbij dragen landen bevoegdheden over aan instellingen die boven de landen staan. De EU is zowel intergouvernementeel als supranationaal. Er wordt constant geschipperd tussen beide vormen. Hoewel staten niet graag hun soevereiniteit inleveren erkennen zij dat sommige problemen enkel in Europees perspectief opgelost moeten worden. Het vetorecht zorgt er wel voor dat landen in nationaal belang gaan denken. Supranationale instellingen zijn er om het gezamenlijk belang te dienen, bijvoorbeeld de commissie. Zij hebben echter geen machtsmiddelen. Het gezamenlijk belang wordt eigenlijk verdedigd en verwerkt door nationale ambtenaren.

Raad van Europa

De Raad van Europa is in 1949 opgericht om democratie en mensenrechten in Europa te bevorderen. Hierbij is **het Europees verdrag van de Rechten van de Mens** het belangrijkste verdrag. Hiervoor is ook **een Europees hof** ingesteld. Burgers kunnen naar het Europese Hof, als ze vinden dat hun rechten uit het EVRM aangetast zijn en hun juridische mogelijkheden in hun eigen land al benut zijn. Het Europese hof bewaakt ook of de verdragen juist uitgevoerd worden. Daarnaast ontwikkelt de raad programma's om democratische structuren en de rechtsstaat te stimuleren, met name in Oost- en Zuidoost Europa. Ongeveer 47 landen zijn lid waarbij de raad bestaat uit de 47 ministers van Buitenlandse zaken van de lidstaten. Daarnaast heeft het een parlementaire vergadering met afgevaardigde uit nationale parlementen. Dit orgaan staat los van de EU. Het Europees verdrag van de rechten van de mens is in navolging van de universele verklaring van de rechten van de mens opgesteld. Zo wordt onder andere de doodstraf verboden. Het verdrag is bindend.

Europese Unie

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond in 1951 op voorstel vanuit Frankrijk de voorloper van de EU; **de EGKS**. Dit verdrag regelde de gemeenschappelijke controle over de zware industrie en mijnbouw in zes Europese landen: de Beneluxlanden, Duitsland, Frankrijk en Italië. Het in augustus 1952 ondertekende verdrag was een eerste stap naar Europese integratie. Hiermee hoopte men het wantrouwen weg te nemen en een herhaling van oorlog te voorkomen. Andere doelstellingen van de op te richten organisatie waren groei van de economie en van de werkgelegenheid, meer welvaart en een efficiënte productie. Het EGKS-Verdrag schafte handelsbelemmeringen (zoals invoerrechten) voor kolen en staal af. In 1957 werd **de EEG** opgericht (verdrag van Rome). Wederom om de samenwerking tussen landen te bevorderen. Hierdoor ontstond geleidelijk een gezamenlijk markt. Uiteindelijk werd dit samengebracht met de EGKS. Er was toen al sprake van een Europees parlement, maar die had weinig macht.

De Europese samenwerking begon als een economisch project van kolen en staal. Met als onderliggende gedachte 'nooit meer oorlog'. De economische relatie werd hiervoor als middel gebruikt. Al snel bleek dat de economie niet gemakkelijk kon worden gescheiden van politieke besluiten. Veel problemen gaan over landgrenzen. Denk aan criminelen, milieu, vluchtelingenstromen etc. In het oplossen van dergelijke vragen speelt binnen de EU het principe van **subsidiariteitsbeginsel**. Dingen moeten aangepakt worden op het laagste niveau dat mogelijk is. Hierbij is er continu discussie over waar de EU zich mee mag bemoeien. De basis van de EU werd gelegd in 1992 met het **verdrag van Maastricht**. Hierin staan de belangrijkste doelstellingen en richtlijnen. Met het verdrag van Lissabon (2007) veranderde de besluitvorming binnen de EU. Dit verdrag speelde in op democratie en transparantie, met onder andere het subsidiariteitsbeginsel: bevoegdheden werden verdeeld. Ook kreeg het Europese Parlement meer zeggenschap.

Verdrag van Maastricht

Invoering gemeenschappelijke munt (EMI)

Verdrag van Lissabon

Meer macht Europees Parlement

Omvorming tot Europese Unie
Uitbreiding samenwerkingsterreinen
Subsidiariteitsbeginsel

Democratischer en beter bestuurbaar
Europees recht voorrang op nationaal recht

Net als in Nederland heeft de EU een wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. Hieronder de belangrijkste spelers binnen de EU:

1. De Europese Raad

Dit zijn alle regeringsleiders bij elkaar. Zij stellen verdragen op en lappen het geld voor een periode van zeven jaar. Het geld van de EU gaat naar onder andere structuurfondsen, landbouw en bestuur. De EU is dus een herverdelingsmechanisme. Ze mag namelijk geen geld overhouden. Feitelijk heeft de Europese raad het beleidsinitiatief. Zij kunnen echter niet zomaar hun wil doordrukken vanwege het vetorecht dat geldt. Het gaat dus om compromis. Problemen zullen vertaald moeten worden naar 28 parlementen. De Europese commissie controleert. De Europese Raad bestaat pas officieel sinds het verdrag van Lissabon.

2. Europese commissie

Dit is het dagelijks bestuur. De EC bewaakt of landen zich houden aan gemeenschappelijke afspraken en verdragen. Ook hebben zij het beleidsinitiatief. Het is niet echt een Europese regering. Dat maakt de controlerende rol van het Europees parlement problematisch. Besluiten binnen de EC worden per meerderheid genomen. De belangrijkste taken van de EC zijn:

- Initiëren van wetgeving;
- Handhaven Europese regelgeving;
- Uitvoeren Europees beleid;
- Beheren budget EU;
- Adviseren van nationale overheden.

Vanuit de Europese Raad wordt een voorzitter van de EC benoemd. Deze krijgt vervolgens de tijd om een commissie samen te stellen met één commissaris per land. Officieel werken Eurocommissarissen in het belang van de hele EU, en niet die van hun thuisland of politieke stroming. Sinds het verdrag van Lissabon schrijft de voorzitter ook een regeringsverklaring.

3. Europees Parlement

Dit zijn de volksvertegenwoordigers, zij hebben geen initiatiefrecht. Dat maakt het democratisch gezien een lastig instituut. Wel is het medewetgever. Ook hebben ze budgetrecht en moeten ze de commissie controleren. Alle wetsvoorstellen komen dus vanuit de EC. Met het verdrag van Lissabon heeft het Europees Parlement volledig stemrecht gekregen over bijna alle voorstellen van de EC en mag zij ongevraagd advies geven. Behalve over het gemeenschappelijke Buitenland- en Veiligheidsbeleid.

4. Raad van ministers / Raad van de Europese Unie

Hier zitten de nationale vakministers die vanuit nationaal perspectief handelen. Nederland heeft hier continu ambtenaren die vergaderingen en dergelijke voorbereiden. Dit noemen we de permanente vertegenwoordiger. De raad van ministers heeft geen recht van initiatief, wel recht van amendement en budgetrecht. Ze maken daarmee deel uit van de wetgevende macht.

5. Europees hof van justitie

Dit is de rechterlijke macht van Europa. Het controleert of alle lidstaten de Europese wetgeving op dezelfde manier interpreteren en toepassen. Ook spreekt het hof het recht in juridische geschillen tussen EU-instellingen en de lidstaten, bedrijven en organisaties. Het hof bestaat uit één rechter per lidstaat.

6. Europese Centrale bank

Voeren het monetair beleid. Is opgezet vanuit Duits perspectief: inflatie in de gaten houden en prijsstabiliteit. De ECB is vrij machtig geworden na de invoering van de euro in 2002. Dit moeten zij ook in de gaten houden.

7. Europese rekenkamer

De rekenkamer controleert of de EC de begroting wel op orde heeft. De cijfers moeten kloppen. Ook geven zij verplicht advies over de begroting bij het behandelen van de begroting.

Verenigde Naties

Landen proberen al eeuwenlang samen te werken in allerlei vormen. Zo kent ook de VN haar voorlopers. Hieronder een beschrijving van de samenwerkingen.

1. *Functionele samenwerkingen (19^e eeuw)*

Doel hiervan was om vertrouwen en handel te bevorderen.

2. *Concert van Europa (1815)*

Belangrijkste doel was vrede, maar ook onderdrukking sociale en politieke revoluties. Het idee was machtsevenwicht. Dit voorkwam ook conflicten.

3. *Haagse vredesconferenties (1899 & 1907)*

Doel was internationale betrekkingen verbeteren.

4. *Volkenbond en verdrag van Versailles (1917)*

Belangrijkste voorloper VN. Machtspolitiek moest beëindigd worden middels een internationale organisatie. Internationale vrede en samenwerking was het doel. Probleem was alleen dat de VS en SU niet waren aangesloten. Het werd dus vooral een Europese aangelegenheid. Het lukte om een aantal geschillen op te lossen, maar op de belangrijke momenten greep het niet adequaat in. Ook het systeem van veto bracht moeilijkheden. Volkenbond stortte in nadat Italië eruit stapte (na verovering Ethiopië).

De Volkenbond heeft de belangrijkste lessen gegeven voor de oprichting van de VN. Zo was het enorm van belang dat de Sovjet-Unie met Stalin zou gaan meedoen. De overwinnaars van WO2 moesten meedoen, anders zou de VN niet gaan slagen. De VN is in zekere zin een vrucht van WO2. Het idee ontstond al in 1941 tussen Churchill en Roosevelt. Er werd toen al gesproken over een organisatie voor na de oorlog. In de loop van de oorlog werden nadere plannen voor de structuur uitgewerkt. Het beginsel van soevereine gelijkheid stond hierin centraal. In oktober 1944 werden de beginselen vastgelegd en getekend door de VS, Sovjet-Unie, China en GB. Hierbij werd al een onderscheid gemaakt tussen de bevoegdheden van de algemene vergadering, met alle staten, en de veiligheidsraad, die in de eerste instantie de taak kreeg toebedeeld om vrede te handhaven. Churchill, Roosevelt en Stalin spraken dus af dat de vijf grote mogendheden het eens moesten zijn voordat de veiligheidsraad kon optreden, hierbij ontstond het recht van veto. In 1945 werd dit manifest officieel aanvaard. Op de conferentie in San Francisco kwamen 50 staten samen. Bij de opzet van het idee ontstonden twee belangrijke tegenstellingen:

1. Die tussen grote en kleine landen
2. Die tussen koloniale en de niet koloniale mogendheden

Zo waren kleinere landen voor meer economische en sociale samenwerkingen en waren ze het niet eens met het vetorecht voor de grote landen. De grote vijf landen toonde echter machtsmisbruik: Zonder Vetorecht zou er geen internationale organisatie komen. De andere tegenstellingen gingen over kolonies. Sommige landen wilden hun koloniën niet kwijt en wilde geen onafhankelijkheid voor deze staten, enkel zelfbestuur. De VS en Sovjet-Unie zaten vooral te hameren op dekolonisatie, want dan zouden de andere landen kleiner worden. Het was niet in hun belang om ze in stand te houden. Daarnaast zouden beide landen meer invloed kunnen uitoefenen op deze landen als ze gedekoloniseerd zouden worden.

Het handvest van de VN is sinds 1945 bijna niet meer veranderd. De structuur ligt verankerd in het handvest dat in 1945 in San Francisco werd getekend. Hierin staan ook de belangrijkste doelen van de VN:

1. Er mag geen oorlog meer komen
2. Ontwikkeling van vriendschappelijke betrekkingen tussen volkeren
3. Verwezenlijken van internationale samenwerking bij het oplossen van economische, sociale, culturele en humanitaire vraagstukken.
4. Harmoniseren van nationale pogingen om deze gemeenschappelijke doeleinden te verwezenlijken.

Onder vrede wordt verstaan: afwezigheid van geweld en bescherming van de territoriale status-quo. De regelingen van de VN zijn geregeld in diverse hoofdstukken. De belangrijkste organen zijn:

1. **Het internationaal gerechtshof**

Het gerechtshof bestaat uit vijftien onafhankelijke rechters die gedurende negen jaar zitting hebben. Ze worden gekozen door de algemene vergadering en een absolute meerderheid van de veiligheidsraad. Het hof spreekt recht uit tussen lidstaten. Consequenties van het gerechtshof zijn echter beperkt: je kan een staat niet

opsluiten. Het gaat vooral om erkenning van de waarheid. Op gebied van vredeshandhaving spelen ze dan ook een kleine rol. Veel staten zien de erkenning van de verplichte rechtsmacht daarnaast als een inbreuk op de soevereiniteit. Zo denken veel Afrikaanse landen dat het hof partijdig is met de westers juridische denkwereld en de belangen van grote mogendheden.

In 2002 is ook het internationale strafhof opgericht. Eerst waren er allerlei tribunalen opgezet voor diverse onjuiste praktijken. Na 2002 mogen ook individuele personen voor het gerechtshof gehaald worden. Het strafhof kent wel het subsidiariteitsbeginsel. Dit houdt in dat problemen zo veel als mogelijk nationaal opgelost moet worden, maar als de staat zelf niet bij machte is of wille is om iets te doen, dan kan pas het hof optreden.

2. De Algemene vergadering

Dit is de plek waar alle deelnemende landen samenkomen (193 leden). Alle landen hebben spreek- en stemrecht. De algemene vergadering heeft de mogelijkheid om resoluties in te dienen en kunnen dus afspraken vastleggen. De resoluties zijn echter niet afdwingbaar. Er zijn geen juridische consequenties.

Veiligheidsvraagstukken kunnen dus besproken worden, maar behandeling daarvan moet in de veiligheidsraad gebeuren. De algemene vergadering kan dus enkel adviezen uitbrengen. Wat ze wel kunnen doen is politieke consequenties hanteren. Uitspraken van de algemene vergadering zijn namelijk niet 'prettig' voor landen. Je wordt als land namelijk wel op je vingers getikt op je beleid. Zo kosten de resoluties Israël wel politiek kapitaal. De Algemene vergadering is daarnaast een ontmoetingsplek voor staatslieden. Dit kan in vertrouwen gebeuren. Er kan dan bijvoorbeeld voorzichtig onderhandeld worden, eventueel met een intermediair. Het is dus ook een ruimte waar overlegd kan worden.

3. De Veiligheidsraad

De veiligheidsraad is de machtigste organisatie van de VN. Zij zijn primair verantwoordelijk voor het handhaven van de internationale veiligheid en vrede. Zij kunnen resoluties afdwingen en daar valt ook militaire interventie onder. De veiligheidsraad heeft 15 leden met 5 permanente leden en 10 leden die switchen (5+10). De veiligheidsraad neemt besluiten met een meerderheid van negen stemmen en zonder tegenstem van de vijf permanente leden. Ze kunnen zowel bemiddelend als dwingend optreden. Ze mogen maatregelen voorstellen en opleggen; daaronder valt ook het instellen van (economische, politieke) sancties en het gebruiken van militair geweld. De veiligheidsraad is echter wel afhankelijk van landen met bijvoorbeeld interventies. Ze hebben geen eigen leger, bank, en geld en zijn daarmee dus niet echte en supranationaal orgaan.

4. Secretariaat / de secretaris-generaal.

Het secretariaat is het uitvoerende orgaan van de VN. Dit kan je vergelijken met een departement. Het is een groot ambtelijk apparaat waar tienduizend ambtenaren werken en uitvoerend werk doen voor de VN. De hoogste ambtenaar is de baas en geeft leiding aan het ambtelijk apparaat. Dit is **de secretaris generaal**. De secretaris-generaal is vaak kleurloos of wordt door veel landen geaccepteerd. Een secretaris-generaal heeft in principe geen politieke macht, hij voert het beleid uit (het is tenslotte een ambtenaar). Hij/zij heeft echter wel de mogelijkheid en het recht om zaken op de agenda van de veiligheidsraad te zetten. De secretaris-generaal wordt voor 5 jaar benoemd en kan maximaal twee termijnen blijven zitten. Hij en andere leden van het secretariaat zijn betrokken bij alle werkzaamheden van de organisatie. De regels worden door de algemene vergadering vastgelegd. Leden moeten internationaal opereren en niet in landsbelang.

IMF - WTO - Wereldbank

De wortels van de huidige economische globalisering ligt in **Bretton Woods (Keynes)**. Er werden toen afspraken gemaakt over de internationale handel. Ook legde dit de basis voor het IMF, Wereldbank en WHO. Deze afspraken droegen bij aan de gouden jaren van gecontroleerd kapitalisme. Het IMF en de Wereldbank zijn mede in het leven geroepen om ontwikkelingslanden leningen te verstrekken om ze zodoende uit handen te houden van het communisme. Ze zijn daarnaast afgestemd op neoliberale belangen om markten over de hele wereld te integreren en te dereguleren. In ruil voor leningen mogen landen structurele aanpassingsprogramma's volgen naar voornamelijk het idee van Amerika, de belangrijkste speler binnen deze organisaties (Washington Consensus). Het neoliberale dogma wordt, mede dankzij **Washington consensus**, opgelegd vanuit rijke landen op ontwikkelingslanden. Het Washington-consensus is een set van beleidsprincipes die het standaardhervormingspakket vormen voor landen die getroffen zijn door een economische crisis. Dit begrip kent felle kritiek vanwege het neoliberale beleid.

Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) is de VN-organisatie die de stabiliteit van het internationale monetaire systeem in de gaten houdt. Om deze stabiliteit te behouden en financiële crises te voorkomen, analyseert het IMF regionale en mondiale economische en financiële ontwikkelingen. Ook biedt het IMF hulp bij het beteugelen van economische crises. **De Wereldbank** richt zich op armoedebestrijding en verbetering van de levensstandaard in voornamelijk ontwikkelingslanden. Dit doet zij door middel van het verlenen van financiële en technische assistentie. Hiervoor bieden zij **structurele aanpassingsprogramma's** waarbij landen hun markten meer moeten open stellen. Hier is veel kritiek op geweest. De Wereldhandelsorganisatie staat ook bekend als **de WTO**, de World Trade Organisation. De WTO is erop gericht handel te stimuleren. Dat doet ze door landen te laten onderhandelen over het verlagen van invoertarieven, het afschaffen van regels die de hoeveelheid handel beperken, en het laten gelden van gelijke regels voor alle landen.

NAVO

De NAVO bestaat uit 29 landen uit Europa en Noord-Amerika. Het doel van de NAVO is de veiligheid en vrijheid te garanderen. De NAVO verdedigt de aangesloten landen tegen aanvallen. De Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO) werd in 1949 opgericht met als doel door onderlinge samenwerking de veiligheid van niet-communistische landen van Europa tegen eventuele agressie van de Sovjet-Unie te waarborgen.

New Industrializing countries (NIC)

Dit zijn landen met een snelgroeiende economie zoals China en India. De groei is 8-10% per jaar. De G7 staat voor de grote 7 (economische) landen. De wereld verschuift hierin. Met **de BRIC-landen** (Brazilië, Rusland, India en China) zijn er opkomende economieën. Dit zijn de vier belangrijkste opkomende landen.

Non-gouvernementele organisaties

Het oplossen van internationale (wereldomvattende) politieke problemen wordt in de literatuur ook wel aangeduid als global governance. Dit is breder dan government (regering). Dit geeft aan dat de overheid (inter)nationale politieke problemen niet alleen kan oplossen, maar daar ook bijvoorbeeld bedrijven en belangengroepen bij nodig heeft. Naast staten en intergouvernementele organisaties behoren dan ook de non-gouvernementele organisaties tot de actoren in de internationale politiek. NGO's proberen invloed uit te oefenen, maar maken geen deel uit van het politieke besluitvormingsproces. Dit zijn actiegroepen, pressiegroepen, belangengroepen en bewegingen. NGO'S zijn een erkend gesprekspartner van de VN.

8.2 Internationale betrekkingen

Realisme en idealisme zijn de twee manieren waarop je naar internationale betrekkingen kan kijken, het zijn twee stromingen. Verder heb je ook het neoliberalisme. Hieronder een beschrijving van de visies.

1. Realisme

Binnen de gedachtegoed van het realisme is de staat de belangrijkste macht. Realisten gaan namelijk uit van militaire macht en alleen staten hebben dat. Macht en veiligheid staan centraal binnen het realisme. Er is daarin geen ruimte voor emotie of moraliteit. Realisten stellen dat je als natiestaat verantwoordelijk bent voor de veiligheid in je eigen land. Daarnaast kijkt het kritisch naar de EU en de VN omdat beide organisaties gekenmerkt worden door samenwerking tussen staten. Ze hebben beide geen militaire macht en kunnen dus niet zo veel afdwingen, ze zijn daarin afhankelijk van staten en belangen zullen altijd botsen tussen staten. Er is dus geen instantie die zekerheden kan bieden (zoals de rechtsstaat in Nederland).

De internationale omgeving is per definitie een gevaarlijke omgeving. Er is geen overkoepelende informatie van alle landen, andere landen zijn nooit 100% zeker te vertrouwen. Landen moeten handelen op basis van inschattingen. De eerste doelstelling van staten is overleven en behoud van soevereiniteit. Het veiligheidsdilemma zorgt hierin voor een spiraal van onveiligheid. Mondiaal collectief gezien is de meest wenselijk uitkomst dat landen niet bewapenen. Maar landen zijn als de dood voor de situatie waarin zij niet bewapenen, maar andere landen wel. Het gevoel van onveiligheid zorgt voor extra bewapening wat weer zorgt voor een onveilig gevoel bij andere landen. Veiligheid kan versterkt worden met het uitbouwen van militaire mogelijkheden en diplomatie. Er worden rationele keuzes gemaakt in nationaal belang. **Het veiligheidsdilemma (prisoner's dilemma)** geeft inzicht in de rationale keuzes die landen maken. Wat voor de een veiligheid betekent is voor de ander onveilig. Bijvoorbeeld de kolonisatie van Oost-Europese landen door Stalin na WO2. Vanuit West-Europa werd dit als een daad van agressie gezien.

2. Idealisme

In tegenstelling tot het realisme kijken de idealisten wel naar moraal en niet naar macht. Een idealist zal dan ook meer redeneren vanuit het belang van mensenrechten. Eigen belang van een land staat dan minder centraal. Hieronder een opsomming van de gedachtegoed:

- Er moet gekeken worden vanuit morele principes.
- Pluriformiteit van actoren.
- Ontkrachten van het realisme

3. Neoliberalisme

Volgens deze theorie bepalen wederzijdse afhankelijkheden tussen staten en tussen andere politieke actoren de internationale politiek. Soevereiniteit is niets anders dan onafhankelijkheid. Staten bevinden zich in een situatie van complexe interdependentie en zijn bijvoorbeeld afhankelijk van elkaar met veiligheid en economie. Daarom werken staten samen in diverse internationale organisaties.

8.3 Theorieën

Theorie 1: Centrum Periferie (Friedman)

Binnen het wereldsysteem speelt het deel waar het meeste geld zit, dus het rijke westen, maar tegenwoordig ook steeds meer landen in Azië, een voortrekkersrol. Zo'n kerngebied noem je ook wel het centrum. Het centrum overheerst het hele systeem en vanuit het centrum komen de impulsen die het systeem aandrijven. Investerings en beslissingen worden in het centrum gedaan. De winsten stormen terug naar het centrum. De ontwikkelingslanden staan in dienst van het centrum. Deze gebieden noemen we de periferie. De periferie levert traditioneel grondstoffen en arbeid. Om te begrijpen hoe die centrum-periferie verhouding in elkaar zit moeten we terug het verleden in; naar de koloniale tijd.

Theorie 2: Dependenciatheorie

Dependencia is de ongelijkwaardige politieke en economische relatie tussen ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden. De theorie is ontwikkeld in de studie van de ontwikkeling van Latijns-Amerika, dat ondanks de financiële en technische steun uit het rijke noorden achterbleef bij de verwachtingen. Zoals bij andere centrum-periferiemodellen ligt de nadruk op externe factoren die bijdragen aan de achterstand. In deze modellen wordt gewezen op de quasi-koloniale verhoudingen die nog bestaan waarbij het rijke centrum arbeid en grondstoffen onttrekt aan de arme periferie.

Theorie 3: Stages of economic Growth

De fasentheorie van Rostow is een economisch model van economische groei. Volgens dit model doorloopt elk land vijf fases van ontwikkelingsland tot ontwikkeld land. In tegenstelling tot centrum-periferiemodellen zoals de wereld-systeemtheorie van Wallerstein zou ieder land eenzelfde ontwikkeling zal doormaken, alleen sommige landen wat eerder dan andere. Daarmee de suggestie aan ontwikkelingslanden om tijdens de Koude Oorlog bij het Westerse blok te blijven, dan zal de welvaart vanzelf komen. De vijf fases op een rij:

1. traditionele maatschappij: weinig technologie, landbouw domineert, statische maatschappij;
2. voorwaarden voor sprong voorwaarts: de landbouw produceert een overschot en er is vooruitgang in onderwijs en financiering;
3. sprong voorwaarts (*take-off*): alle economische activiteiten ondervinden een technologische vooruitgang. Door continue investeringen blijft de economische groei de bevolkingsgroei voor;
4. volle ontwikkeling (*maturity*): de nadruk op zware industrie verschuift naar een geavanceerder lichte industrie;
5. massaconsumptie: het welvaartsniveau is dusdanig dat een groot deel van de bevolking zich meer kan veroorloven dan alleen voeding, kleding en onderdak.

Theorie 4: Wereldsysteemtheorie

Dit is een theoretisch raamwerk in de internationale betrekkingen en de sociologie, voornamelijk ontwikkeld door Immanuel Wallerstein. De wereld-systeemtheorie bestudeert de structuur en evolutie van de kapitalistische wereld-economie. Een belangrijk thema is hierbij de wereldwijde arbeidsdeling: de verdeling van staten in leveranciers van grondstoffen, leveranciers van arbeidskracht, goederenproducenten, enzovoorts.

8.4 Overige begrippen

Human Development index

De Index van Menselijke Ontwikkeling is gecreëerd door het United Nations Development Programme (UNDP), de ontwikkelingsorganisatie van de VN, om een vergelijking te kunnen maken tussen de respectievelijke ontwikkeling van landen. Het cijfer (tussen 0 en 1) dat aan elk land wordt gegeven is een combinatie van het inkomen per hoofd van de bevolking, de levensverwachting en het percentage alfabetisme. De naleving van de mensenrechten wordt door de index niet gemeten.

Stabiliteits- en Groeipact

In het Stabiliteits- en groeipact spreken de landen die lid zijn van de Europese Unie af dat hun begrotingen in evenwicht zijn of een overschot hebben. Dat betekent dat de regeringen niet meer geld uitgeven dan ze ontvangen. Dat doel hoeft nog niet meteen bereikt te worden, maar de EU-landen moeten er wel naartoe werken. De afspraken zijn gemaakt in 1997. Het begrotingstekort mag niet boven de 3 procent van het BBP komen en de staatsschuld mag niet meer dan 60% van het BBP bedragen. Afhankelijk van de economische omstandigheden in een land, kan de Europese Commissie gebruik maken van interpretatieruimte en concluderen dat een land de begroting niet hoeft aan te passen. Van belang is wel dat op de middellange termijn een gezonde begrotingssituatie wordt bereikt.